

**VALTIONEUVOSTON SELONTEKO
EDUSKUNNALLE
SUOMEN SUHTAUTUMISESTA LÄNSI-EUROOPAN
TALOUDELLISEEN YHDENTYMISSKEHITYKSEEN**

HELSINKI 1988

ISBN 951-47-2050-4

Helsinki 1988. Valtion painatuskeskus

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
Johdanto	5	5.7.2. Tuotevastuu	38
1. Suomi Länsi-Euroopan yhdentymiskehityk-		5.7.3. Yhtiöoikeudelliset kysymykset	38
sä	8	6. Tiede- ja teknologiayhteistyö	40
1.1. Sodanjälkeiset integraatiopyrkimykset	8	6.1. Perustutkimus	40
1.2. Euroopan talousyhteisön ja Euroopan va-		6.2. Soveltavan teknisen tutkimuksen yhteistyö	
paakauppaliiton perustaminen	8	COST	40
1.3. Vapaakauppasopimukset	9	6.3. EC:n tutkimus- ja kehitysyhteistyö	41
1.4. Pohjoismaiden yhteistyö	10	6.4. Eureka	42
1.5. Muu kansainvälinen yhteistyö	11	6.5. Euroopan avaruusjärjestö ESA	43
2. Länsi-Euroopan viimeaikainen yhdentymiske-		7. Kuljetukset, tietoliikenne ja joukkoviestintä ...	45
hitys	13	7.1. Kuljetukset	45
2.1. EC:n ja EFTAn rakenne	13	7.1.1. Maantiekuljetukset	46
2.1.1. EC:n rakenne	13	7.1.2. Rautatiekuljetukset	49
2.1.2. EFTAn rakenne	14	7.1.3. Lentoliikenne	49
2.2. EC:n sisäisen integraation syventäminen ..	14	7.1.4. Meriliikenne	51
2.2.1. Taloudellisen integraation syventä-		7.1.5. Viestintä- ja tietotekniikan sovellu-	
minen	14	tukset kuljetusalalla	52
2.2.2. Poliittisen yhteistyön syventäminen	15	7.2. Tietoliikenne	52
2.3. EFTA/EC-yhteistyö Luxemburgin julis-		7.3. Joukkoviestintä	53
tuksen jälkeen	16	8. Ympäristönsuojelu-, työympäristö- ja kulutta-	
2.4. Suomen toiminta uudessa integraatiotilan-	16	japoliittiset kysymykset	55
teessa	16	8.1. Ympäristönsuojelu	55
3. Teollisuustuotteiden vapaakauppa	18	8.2. Työympäristökysymykset	56
3.1. Tulli- ja alkuperäsäännöt, tulli- ja kaup-		8.3. Kuluttajapoliittiset kysymykset	58
pamenettelyt	18	9. Talous- ja rahapoliittiset kysymykset	60
3.2. Määrälliset rajoitukset	20	9.1. Talouspoliittinen yhteistyö	61
3.3. Kaupan tekniset esteet	21	9.2. Rahoituspalvelut	61
4. Maatalous- ja kalatuotteet, ml. elintarviketeol-		9.2.1. Pankkitoiminta	61
lisuustuotteet	25	9.2.2. Vakuutustoiminta	62
4.1. Maataloustuotteet	25	9.3. Pääomaliikkeet	63
4.2. Kalatuotteet	26	9.4. Verotus	65
4.3. Elintarviketeollisuustuotteet	27	10. Henkilöiden liikkumiseen liittyvät kysymykset	
5. Kilpailusäännöt	29	ja kulttuuri	67
5.1. Kartellit ja monopolit	29	10.1. Henkilöiden rajatarkastukset	67
5.2. Polkumyynti	30	10.2. Koulutukseen, harjoitteluun ja tutkin-	
5.3. Subventiot	31	tojen vastaavuuteen liittyvät kysymyk-	
5.4. Julkiset hankinnat	32	set	68
5.5. Teollis- ja tekijänoikeudet	33	10.3. Työvoimakysymykset	70
5.5.1. Patenttilainsäädäntö	33	10.4. Sosiaaliturva	72
5.5.2. Tavaramerkit	34	10.5. Matkailu	73
5.5.3. Puolijohdeiden oikeudellinen suoje-		10.6. Kulttuuri	74
lu	34	LIITTEET	75
5.5.4. Tuoteväärennösten kauppa	34	1. Tavarakauppavaihto Länsi-Euroopan kanssa ..	75
5.5.5. Copyright	34	2. Palvelukauppa Länsi-Euroopan kanssa	76
5.6. Liikkeenperustaminen ja yritysostot	35	3. Suorat sijoitukset Suomesta ulkomaille ja ulko-	
5.7. Eräät oikeudelliset kysymykset	37	mailta Suomeen	77
5.7.1. Tuomioiden vastavuoroinen tun-			
nustaminen, lainvalinta	37		

Johdanto

Suomelle Eurooppa merkitsee laajaa kulttuuripiiriä. Olemme kansakuntana kehittyneet idän ja lännen vuorovaikutuksessa. Pidämme siksi luonnollisena, että Eurooppa on laajempi kuin Länsi-Eurooppa ja enemmän kuin talousmaantieteellinen alue. Historiallisen kehityksen tuloksena yhteiskunnalliset arvomme perustuvat pohjoismaiseen käsitykseen vapaudesta, tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta. Olemme markkinatalousmaa, jonka poliittinen järjestelmä on moniarvoisuuteen perustuva parlamentaarinen demokratia.

Suomen kansainvälinen asema perustuu hyville suhteille kaikkiin maihin, erityisesti naapurimaihimme. Toimintamme kansainvälisen turvallisuuden ja yhteistyön edistämiseksi nojaa vakiintuneeseen puolueettomuuspolitiikkaan, jonka olemme todenneet parhaaksi keinoksi huolehtia kansallisista eduistamme. Ulko- ja kauppapoliittisista ratkaisuistamme vallitsee laaja kansallinen yhteisymmärrys ja ne ovat saavuttaneet laajan kansainvälisen tunnustuksen.

Valitsemamme linjan mukaisesti pidättäydymme sekaantumasta suurvaltojen välisiin ristiriitoihin, edistämme riitojen rauhanomaista ratkaisua ja pyrimme omalla toiminnallamme myötävaikuttamaan siihen, että kansainväliset suhteet omassa maanosassamme ja maailmanlaajuisesti rakentuisivat entistä enemmän yhteistyölle vastakkainasettelun sijaan.

Meille on tärkeää saada aikaan kunkin ajan vaatimusten mukaiset kauppapoliittiset järjestelyt, jotka ovat kansainvälisen asemamme mukaiset ja jotka takaavat meille edellytykset kehittyä ja kilpailla eri markkina-alueilla. Kauppapoliittiset ratkaisumme 1960- ja 1970-luvuilla täyttivät nämä vaatimukset. Edessämme on nyt uusia haasteita nopeasti muuttuvissa oloissa.

Suomen puolueettomuuspolitiikan toteuttaminen edellyttää päätöksenteon pitämistä omissa käsissämme. Tätä ei näkemysme

mukaan voida sovittaa yhteen EC:n täysjäsenyyden kanssa. EC:n piirissä pyritään valtioliiton — Euroopan unionin — luomiseen, johon kuuluisi yhteinen ulkopoliittikka.

Ylikansallisuus on korostunut ja enemmistöpäätösten merkitys on kasvanut, kun kehitys kohti yhteisiä sisämarkkinoita on saanut vauhtia. Yhteisen politiikan kehittäminen tärkeille talouden sektoreille kuuluu EC:n tavoitteisiin. Suomen lähtökohtana on, että teemme talouspoliittiset päätöksemme itse ottaen täysimittaisesti huomioon kehityksen lähiympäristössämme ja maailmanlaajuisesti.

Euroopan turvallisuuspoliittista kokonaisuutta hallitsee edelleen toisen maailmansodan jälkeen syntynyt kahden sotilasliiton vastakkainasettelu. Samalla on nähtävissä yhä enemmän esimerkkejä tätä vastakkainasettelua lieventävästä kehityksestä. Suurvaltojen asevalvontasopimus, rauhanhakuinen kehitys useilla konfliktialueilla, uusien luottamusta ja turvallisuutta lisäävien toimien käyttöönotto Tukholman konferenssin tuloksena ja valmistautuminen konventionaalisten aseiden supistamisneuvotteluihin ETYKin yhteydessä ovat näistä näkyvimpiä.

Myös ympäristöongelmat ovat hätkähdyttäneet päättäjät toimimaan yli rajojen ennennäkemättömällä tavalla. Inhimillisen vuorovaikutuksen helpottaminen yksilöiden välillä on edennyt mm. ETYK-prosessin myötä.

Kansainvälisen taloudenkin alalla on kehityspiirteitä, jotka vaikuttavat vanhoihin asetelmiin. Uusien teollisten ja tuotantokeskusten syntyminen eri puolille maailmaa on pakottanut vanhat teollisuusmaat kipeisiin sopeutus toimiin. Yhdysvaltojen ja Kanadan kesken on neuvoteltu vapaakauppasopimus. Tyynenmeren altaan reunavaltiot ovat tehostaneet yhteistyötään. Omalla mantereellamme on avattu

uusia mahdollisuuksia yhteistyölle EC:n, EFTAn ja SEVin piirissä ja niiden kesken. On tärkeää, että tämä alueellinen kehitys edistää myös koko maailmankauppaa. GATTin piirissä käynnissä oleva ns. Uruguayn kierros on avainasemassa juuri Suomen kaltaisten pienten avointen kansantalouksien kannalta, joiden etujen mukaista on selvien ja yhdenmukaisten sääntöjen noudattaminen kansainvälisessä kaupassa.

Viime vuosien nopeassa kauppapoliittisessa kehityksessä Euroopassa on kysymys paljolti siitä, miten Euroopan maiden taloudet parhaiten voisivat sopeutua mantereen ulkopuolelta tuleviin haasteisiin. Sekä lännessä että idässä on havahduttu huomaamaan, että Euroopan maiden suhteellinen asema on keskimäärin heikentynyt muihin alueisiin verrattuna. On ryhdytty etsimään sekä poliittisia että talous- ja kauppapoliittisia keinoja tämän kehityssuunnan kääntämiseksi.

Toinen haaste on sopeutuminen yritystasolla jo tapahtuneeseen kehitykseen. Uusia kasvukeskuksia on syntynyt Euroopan ulkopuolelle. Esimerkkejä ongelmista sopeutettaessa Euroopan yhteiskuntia tapahtuneisiin muutoksiin on runsaasti.

Länsi-Euroopan integraation piiriin kuuluvassa keskustelussa ja neuvotteluissa on esillä runsaasti kysymyksiä, joihin on löydettävä ratkaisut siitä riippumatta, millaisiksi Euroopan instituutiot kehittyvät. Kaupan esteiden poistamisen lisäksi keskustellaan tutkimuksesta, koulutuksesta, ympäristöpolitiikasta, teknologian kehityksestä jne.

Vaikka Euroopan tulevaisuuteen näyttääkin siis liittyvän syvälle vaikuttavia piirteitä, on ratkaisuja tähän mennessä etsitty ennen kaikkea käytännön lähtökohdista. EFTAn ja EC:n välinen vuoropuhelu on ollut arkista etenemistä päätöksestä toiseen. Uutta on se, että EC:n päätöksenteko koskettaa nyt siihen osallistuvia ja sen ulkopuolella olevia yhteiskuntia aikaisempaa verrattomasti laajemmin ja että se on saanut lisää vauhtia. Myös SEV-maiden piirissä on merkittävää valmiutta etsiä uusia kauppapoliittisia yhteyksiä käytännön ongelmien ratkaisemiseksi.

Euroopan taloudellisten voimavarojen yhdistäminen, johon integraatiollakin pyritään, tarjoaa Suomelle uusia mahdollisuuksia. Siksi se on etujemme mukaista. Emme näe itseämme passiivisena sopeutujana, vaan aktiivisena ta-

loudellisen yhteistyön edistäjänä Euroopan puitteissa.

☆ ☆ ☆

Tässä selonteossa tarkastellaan Suomen suhtautumista Länsi-Euroopan taloudelliseen yhdentymiskehitykseen. Hallitus korostaa pyrkimyksiä kehittää kauppapoliittisen ja taloudellisen yhteistyön puitteita Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden kanssa jatkossakin. Tätä, kuten niinikään tärkeätä yleistä kansainvälistä ja yleiseurooppalaista kehitystä käsitellään vain sikäli kun se liittyy rajattuun aiheeseen.

Viimeaikainen nopea yhdentymiskehitys Länsi-Euroopassa sisältää Suomen viranomaisille, elinkeinoelämälle, etujärjestöille ja muillekin kansalaispiireille suuria haasteita. Länsi-Euroopan osuus Suomen kauppavaihdosta on kaksi kolmasosaa.

EC:n piirissä on kehitys ollut viime vuodet ripeää. Ns. valkoinen kirja, sisämarkkinaohjelma, hyväksyttiin vuonna 1985 ja Euroopan yhtenäisasiakirja vuonna 1987. Näiden olennainen sisältö on EC:n kehittäminen nopeasti kohti talousliittoa ja poliittista unionia — jotka alunperin olivat EC:n tavoitteita. Tämän vuoden syyskuun lopussa valkoisen kirjan sisältämästä 286 direktiivistä on 92 hyväksytty, 110 komission ehdotusta on jäsenmaiden käsittelyssä ja 84 asiassa tarvitaan vielä komission esitys. Näiden sisältöä on selostettu jäljempänä.

Sisämarkkinoiden luominen v. 1992 loppuun mennessä merkitsisi, että EC:n sisällä toteutetaan tavaroiden, palvelujen, pääoman ja työvoiman vapaa liikkuvuus ja että taloudellista lainsäädäntöä yhdenmukaistetaan kehityksen vaatimalla tavalla.

Euroopan yhtenäisasiakirja sisältää myös Euroopan poliittisen yhteistyön liittämisen EC:n toiminnan piiriin.

Jo ennen sisämarkkinaohjelman hyväksymistä päättivät EFTA- ja EC-maat Luxemburgissa 1984 luoda eurooppalaisen talousalueen. Lähtökohtana EFTA-maiden ja Suomen kannalta on ollut, että EC:n sisämarkkinoita ja EFTAn ja EC:n välistä yhteistyötä kehitetään rinnakkain siten, että otetaan huomioon vastavuoroisuuden vaatimus sekä järjestöjen erilaiset perusluonteet.

☆ ☆ ☆

Suomi on tässä työssä pyrkinyt EFTAn vahvistamiseen ja samalla sen kehittämiseen entistä käyttökelpoisemmaksi neuvotteluvälineeksi. Tämän ohella Suomi on aktiivisesti ollut mukana käynnistämässä pohjoismaisen yhteistyön piirissä tehtyä yhdentymisselvitystä sekä yhteistyökoneiston vahvistamista tässä tarkoituksessa.

Luxemburgin julistuksen pohjalle rakentuva EFTA/EC-yhteistyö vaatii laajoja kansallisia valmisteluja ja monissa kysymyksissä yksityiskohtaista ja teknisluontoista työtä. Keskustelujen ja neuvottelujen edetessä korostuu kokonaisuuden hallinnan ja koordinoinnin tarve. Monet esillä olevista aloista kuuluvat usean eri viranomaisen toimivaltaan.

Osallistuminen integraatiokehitykseen merkitsee sitä, että meidän tulee tarvittavin osin ottaa huomioon lainsäädännössämme ja muissa määräyksissämme muiden yhteistyöhön osallistuvien maiden säännökset. Päätösvalta tältä osin säilyy kuitenkin itsellämme.

Yhdentymisen ja sen vaikutusten seurantaa tehostetaan. Tätä silmälläpitäen hallitus käsittelee kysymystä asianmukaisissa valiokunnissaan. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle tiedotetaan Länsi-Euroopan integraation ajan-kohtaisesta kehityksestä.

Vuonna 1987 perustettiin kansliapäällikkö-talon EFTA/EC-seurantatoimikunta arvioimaan EFTAn ja EC:n yhteistyön kehitystä ja sen seurausvaikutuksia sekä koordinoimaan tästä aiheutuvia toimia. Toimikunnan johdossa on ulkoasiainministeriön kauppapoliittisen osaston alivaltiosihteeri ja siihen kuuluvat valtiovarainministeriön valtiosihteeri, oikeus-, liikenne- ja kauppa- ja teollisuusministeriön kansliapäälliköt sekä Suomen Pankin johtokunnan edustaja.

Toimikunnan jaostot kokoontuvat lähes 20 kokoonpanossa viranomaisten, talouselämän järjestöjen ja työmarkkinajärjestöjen edustajien ja asiantuntijoiden kesken.

Erikseen on perustettu länsieurooppalaisen tutkimus- ja kehitysyhteistyön seurantatoimikunta, johon kuuluu ulkomaankauppaviranomaisten, teknologia- ja tiedehallinnon sekä teollisuuden edustajia.

Myös ulkoasiainministeriössä on tarkoitus tehostaa Länsi-Euroopan taloudellisen integraation edellyttämää seurantaa voidaksemme reagoida EC:n sisämarkkinoiden kehitykseen ja vaikuttaa siihen etukäteen mahdollisuuksien

mukaan. Lisäresurssien hankkimisesta on tehty ehdotus.

☆ ☆ ☆

Suomen tavoitteet ja toimintalinja Euroopan integraatioon liittyvissä kysymyksissä ovat tiivistetysti seuraavat:

1. Suomen tavoitteena on vastakin yleiseurooppalaisen yhteistyön kehittäminen laajalla valtioiden välisen ja inhimillisen kanssakäymisen alueella vakiintuneen ulkopoliittisen linjamme mukaisesti.

2. Pyrimme kansallisen hyvinvointimme ja yhteiskunnallisen kehityksemme kannalta elintärkeiden taloudellisten ja kaupallisten etujemme turvaamiseen ja kilpailuasemamme parantamiseen kansainvälisen kaupan sekä tieteen ja teknologian piirissä tapahtuvaa kehitystä hyödyntäen.

3. Toimimme sellaisten ratkaisujen hyväksymiseksi kansainvälisten järjestöjen piirissä, joiden avulla voidaan välttää syrjintää, torjua protektionismia ja estää vinosuuntauksien syntyminen niin maailmanlaajuisesti kuin Euroopassakin.

4. Jäsenyys EC:ssä ei näkemyksemme mukaan ole sovittavissa yhteen puolueettomuuspolitiikkamme kanssa, emmekä siten pyri yhteisöjen jäseneksi.

5. Pyrimme mahdollisimman läheiseen yhteistyöhön yhteisöjen kanssa etujemme turvaamiseksi Länsi-Euroopan yhdentymiskehityksessä.

6. Toimimme EFTAn ja EC:n yhdessä hyväksymän Luxemburgin julistuksen mukaisesti 18 valtion eurooppalaisen talousalueen toteuttamiseksi.

7. Pyrimme EFTAn vahvistamiseen ja yhteinäisten EFTA-maiden kannanottojen aikaansaamiseen mahdollisimman monissa kysymyksissä.

8. Etujemme turvaamiseksi toimimme myös yhdessä Pohjoismaiden kanssa tai suoria neuvottelukanavia käyttäen. Varmistamme pohjoismaisen yhteistyön piirissä saavutetun edistyksen ja pyrimme sen edelleen kehittämiseen myös muuttuvissa oloissa.

9. Kehitämme edelleen viranomaisten, elinkeinoelämän ja työmarkkinajärjestöjen sekä muiden etupiirien välistä yhteistyötä.

10. Tehostamme Euroopan integraatiota käsittelevää tiedotustoimintaa.

11. Vahvistamme valtionhallinnon piirissä tapahtuvaa seurantaa ja valmistelua tilanteen vaatimalla tavalla.

1. Suomi Länsi-Euroopan yhdentymiskehityksessä

1.1. Sodanjälkeiset integraatiopyrkimykset

Suomen integraatiopoliittiset ratkaisut ovat kiinteästi seuranneet Länsi-Euroopan yleisen yhdentymiskehityksen vaiheita. Pienenä, ulkomaankaupasta suuresti riippuvaisena maana Suomi on sovittanut ratkaisunsa sellaisiksi, että ulkomaankaupan — niin viennin kuin tuonninkin — toimintaedellytykset on voitu säilyttää. Suomen kokoinen maa ei voi vaikuttaa kansainvälisen kehityksen valtavirtoihin, vaan joutuu niihin sopeutumaan. Sopeutuminen ei kuitenkaan merkitse passiivisuutta vaan aktiivista, yhteistyöhakuista toimintaa etujemme turvaamiseksi.

Toisen maailmansodan jälkeinen maailmantalouden järjestelmä ankuroitiin 1946 perustettuun kansainväliseen valuuttarahastoon (IMF) ja 1947 allekirjoitettuun yleiseen tulli- ja kauppasopimukseen (GATT). Kansainvälisen kaupan ja taloussuhteiden yleisempää säätelyä varten luonnosteltu Kansainvälinen kauppajärjestö (ITO) ei koskaan syntynyt, koska Yhdysvaltain kongressi ei hyväksynyt sen peruskirjaa. Kongressin päätökseen vaikutti myös sodanjälkeisen poliittisen ilmapiirin jännittyminen ja kylmän sodan alkaminen. Myös taloudellisella alalla Eurooppaan syntyi sosialististen maiden ja markkinatalousmaiden ryhmittymät.

Marshall-suunnitelman nimellä tunnettu ohjelma Euroopan jälleenrakentamiseksi alkoi vuonna 1948. Sen toimeenpano järjestettiin Euroopan taloudellisen yhteistyöjärjestön (OEEC) kautta. Marshall-apua ottivat vastaan vuonna 1949 perustetun Pohjois-Atlantin liiton (NATO) jäsenmaiden lisäksi myös eräät puolueettomat maat, mukaanlukien Ruotsi.

Suomi ei ottanut vastaan Marshall-apua, kun kävi ilmi, että tästä ohjelmasta oli muodostuva kiistakysymys suurvaltojen välille. Siksi Suomi ei myöskään liittynyt OEEC:n jäseneksi.

Länsi-Euroopan yhdentymiskehityksessä tapahtui laadullinen muutos vuonna 1951, kun Ranska, Saksan liittotasavalta, Italia, Belgia, Alankomaat ja Luxemburg perustivat Euroopan hiili- ja teräsyhteisön (ECSC). Yhteisölle annettiin ylikansalliset toimivaltuudet ja luotiin ylikansalliset toimielimet jäsenmaidensa hiili- ja terästuotannon sekä -kaupan säätelyä varten. Yhteisön perustamisen taustalla oli myös pyrkimys estää vanhojen vihollismaiden Ranskan ja Saksan mahdolliset konfliktit saattamalla keskeiset strategiset raaka-aineet hiili ja teräs yhteiseen valvontaan ja käyttöön.

1.2. Euroopan talousyhteisön ja Euroopan vapaakauppaliiton perustaminen

Poliittiset tavoitteet vaikuttivat myös ryhdyttäessä luomaan 1950-luvun puolivälissä hiili- ja teräsyhteisön rinnalle laajempaa yhteisöä, joka käsittäisi teollisuus- ja maataloustuotteiden yhteismarkkinat, tulliliiton sekä pitkälle ulottuvan taloudellisen yhteistyön. Euroopan talousyhteisö (EEC) perustettiin Rooman sopimuksella vuonna 1957. Samanaikaisesti perustettiin Euroopan atomienergiayhteisö (EURATOM). Ne aloittivat toimintansa vuoden 1958 alussa. Mukana olivat samat maat kuin hiili- ja teräsyhteisössä.

Iso-Britannia ei ollut liittynyt Euroopan hiili- ja teräsyhteisöön, koska se ei hyväksynyt jäsenyyteen liittyviä kansallisen itsemäärämis-oikeuden rajoituksia. Esteinä sen liittymiselle EEC:hen olivat lisäksi mm. erityisetuudet, joita se myönsi entisille siirtomailleen. Sen sijaan Iso-Britannia yritti saada aikaan OEEC:n piirissä laajan Länsi-Euroopan vapaakauppa-alueen. Kun tämä hanke epäonnistui, perustettiin Iso-Britannian johdolla vuonna 1960 Euroopan vapaakauppaliitto (EFTA). Muut perustajajäsenet olivat Tanska, Ruotsi, Norja, Itä-

valta, Sveitsi ja Portugali. Tukholmassa allekirjoitetulla konventiolla toteutettiin EFTAssa teollisuustuotteiden tullivapaa kauppa, mutta järjestöllä ei ollut pidemmälle meneviä integraatiotavoitteita eikä ylikansallisia toimivaltuuksia tai toimielimiä. Maataloustuotteiden kauppa jäi myös suurelta osin vapaakaupan ulkopuolelle.

Tässä tilanteessa Suomen oli valittava linjansa. Jo vuonna 1957 Suomi oli allekirjoittanut ns. Helsingin Klubin pöytäkirjan ja tullut Länsi-Euroopassa toteutettujen laajojen määrällisten kauppajärjestöjen purkamistoimenpiteiden piiriin. Nämä järjestelyt eivät kuitenkaan uudessa tilanteessa riittäneet, vaan vientiämme uhkasi jääminen tullimuurin taakse ja kilpailuasemme oleellinen heikentyminen merkittävimpiin kilpailijoihimme nähden.

Metsäteollisuustuotteet hallitsivat vielä 1960-luvun alussa Suomen vientikauppaa, josta niiden osuus oli noin 80 %. Harkittaessa eri yhdyntymisratkaisujen taloudellista merkitystä Suomelle olivat ratkaisevia ehdot, joilla Suomi saattoi jatkaa metsäteollisuustuotteiden vientiä niiden tärkeimpään vientimaahan Iso-Britanniaan. Tämän vuoksi keskeiseksi kysymykseksi muodostui suhteidemme järjestäminen Iso-Britannian johdolla perusteilla olleeseen EFTAan.

EFTA-konvention velvoitteet eivät sinänsä olleet Suomelle ongelmallisia. Suhteiden järjestäminen EFTAan muodostui kuitenkin monimutkaiseksi, koska Suomessa halusimme säilyttää Neuvostoliiton kanssa toteuttamamme kauppajärjestelmän. Neuvostoliitto ei ollut GATTin jäsen, ja Suomen ja Neuvostoliiton suhteita kohtaan tunnettiin monissa maissa epäluuloja. Ratkaisuksi muodostui Suomen liittännäisjäsenyys EFTAssa käytännössä täysjäsenyysoikeuksien (FINEFTA) ja Neuvostoliiton kanssa tekemämme erillinen sopimus, jolla se sai Suomen markkinoilla hyväkseen saman tulikohtelun kuin EFTA-maat.

EEC:n ja EFTAn perustaminen ei merkinnyt integraatiotilanteen lopullista vakiintumista Euroopassa. Iso-Britannia, joka alunperin ei ollut pyrkinyt EEC:n jäseneksi, teki 1960-luvulla kaksi epäonnistunutta yritystä tähän suuntaan. Iso-Britannian jäsenyyssanomusten hylkääminen merkitsi samaa kohtaloa myös Tanskan ja Norjan vastaaville anomuksille. Ruotsi, Sveitsi ja Itävalta puolestaan olivat esittäneet liittännäisjäsenyyttä EEC:lle, mutta myös nämä esitykset jäivät tuloksettomiksi.

1.3. Vapaakauppasopimukset

ECSC, EEC ja EURATOM yhdistivät vuonna 1967 toimielimensä ja muodostivat Euroopan yhteisöt (EC). Ratkaiseva käänne integraatioketjussa tapahtui vuonna 1969, jolloin EC:n huippukokouksessa Haagissa hyväksyttiin ajatus EC:n laajentamisesta ja periaateratkaisu suhtautumisesta niihin EFTA-maihin, jotka eivät olleet valmiita hyväksymään EC-jäsenyyden velvoitteita. Tämä mahdollisti Irlannin, Iso-Britannian ja Tanskan liittymisen EC:hen vuonna 1973. Itävalta, Islanti, Portugali, Ruotsi, Sveitsi ja Suomi puolestaan tekivät vapaakauppasopimukset EC:n kanssa. Valmiiksi neuvoteltu EC-liittymissopimus hylättiin kansanäänestyksessä Norjassa, joka myös teki tämän jälkeen vapaakauppasopimukset EC:n kanssa.

Suhteiden järjestäminen EC:hen aiheutti kiihkeän sisäpoliittisen keskustelun useissa maissa, erityisesti Norjassa ja Tanskassa, joissa jäsenyyssuhteen oli ratkaistava kansanäänestyksellä. Keskustelu oli vilkasta myös Suomessa, vaikka kyseessä ei ollutkaan jäsenyys, vaan vapaakauppasopimusten tekeminen EEC:n ja ECSC:n kanssa.

Suomessa vapaakauppasopimusten puolesta puhuivat samat taloudelliset perustelut kuin aikanaan FINEFTA-sopimusta tehtäessä. Vientimme ja ennen kaikkea metsäteollisuutemme viennin kilpailuedellytykset oli turvattava tärkeimmillä markkinoillamme muuttuvissa oloissa.

Puolueettomana maana Suomi ei harkinnut EC:n jäsenyyttä. Päätävältä haluttiin säilyttää omissa käsissä. Tavoitteeksi asetettiin teollisuustuotteiden syrjimätön pääsy EC-markkinoille järjestelyllä, joka olisi GATT-sopimuksen XXIV artiklan mukainen ja samalla takaisi niin Neuvostoliiton-kauppamme, EFTA-vapaakaupan kuin Pohjoismaidenkin taloudellisen yhteistyön jatkumisen.

Neuvottelut yhteisöjen komission kanssa sujuivat rakentavassa hengessä ja samassa aikataulussa kuin muidenkin EFTA-maiden vastaavat neuvottelut. Heinäkuun 22. päivänä 1972 neuvottelutulos parafoitiin, ja se vastasi varsin pitkälle Suomen asettamia tavoitteita. Vapaakauppasopimusten mukainen vapaakauppa toteutui pääosin vuonna 1977. Suomen kannalta tärkeiden paperiteollisuuden tuotteiden osalta oli täyttävä vapaakauppaa kuitenkin odotettava vuoden 1984 alkuun. Tänä aikana sovellettiin

ns. tuontikattojärjestelmää, jonka puitteissa ainoastaan tietyn suuruinen vienti nautti vapaakauppasopimusten mukaisesta alennetusta tullista. Samaa järjestelyä sovellettiin myös pahimpiin kilpailijoihimme, ennen kaikkea Ruotsiin. Eräiden omien arkojen alojemme suojaksi oli onnistuttu neuvottelemaan aina vuoteen 1985 ulottuva siirtymäkausi.

Vapaakauppasopimusten * hyväksymiseen liittyen saatettiin Suomessa voimaan ns. suojalakipaketti, johon sisältyi mm. laki ulkomaankaupan turvaamisesta eräissä olosuhteissa ja markkinahäiriöasetus. Neuvostoliitolle myönnettiin samat tulliedut kuin EC:lle. Lisäksi tehtiin puitesopimus keskinäisen taloudellisen avun neuvoston (SEV) kanssa ja vapaakauppajärjestelyt Bulgarian, Puolan, Saksan demokraattisen tasavallan, Tšekkoslovakian ja Unkarin kanssa.

Öljykriisien aiheuttama kansainvälinen taloudellinen taantuma 1970-luvulla heijastui myös kansainväliseen kauppapolitiikkaan. Protektionistiset paineet kasvoivat ja johtivat konkreettisiin toimiin varsinkin eräillä kriisi-aloilla, kuten tekstiilit, vaatetus, teräs, autot jne. Samalla teollisuuden valtiontuki kasvoi monilla aloilla huomattavaksi kauppapolitiikseksi ongelmaksi. Näin kävi erityisesti telakateollisuudessa. Lauhkean vyöhykkeen maataloustuotteiden kauppa häiriintyi harjoitetun maatalouspolitiikan aiheuttaman ylituotannon vuoksi. Taantumana ohella kansainvälistä taloutta koettelivat laajat valuutta- ja maksujärjestelmän epävakaisuudet.

Tätä taustaa vasten on merkittävää, että Suomen EC:n kanssa solmimat vapaakauppasopimukset ovat toimineet hyvin. Sopimuksiin sisältyviä suojalausekkeita ei ole tarvinnut käyttää. Niilläkin kerroilla siirtymäkauden aikana, jolloin EC ryhtyi perimään paperin vienniltämme täyttä tullia vientikattomme tultua ylitetyksi, taustalla olivat paremminkin Pohjoismaiden toimien yhteisvaikutukset kuin suomalaiset syyt. Sopeutuminen vapaakauppaan sujui kokonaisuutena katsoen hyvin, kun ote-

taan huomioon ne vaikeat olosuhteet, jotka maailmankaupassa vaikuttivat 1970-luvulla.

Suomen kauppa EC:n kanssa kolminkertaistui määrältään vuosina 1974—1987 ja oli jakson kahta viimeistä vuotta lukuunottamatta Suomelle ylijäämäistä. Nykyään se kattaa 45 % ulkomaankaupastamme. (Kaupan kehitystä on kuvattu liitteessä 1).

Samanaikaisesti kaupan rakenne on monipuolistunut. Vaikka metsäteollisuustuotteiden vienti onkin edelleen EC-vientimme selkäranka, kehitystä on tapahtunut muillakin aloilla. Esimerkiksi terästeollisuutemme on erityisesti kauppateräksen alalla muuttanut nettotuojasta huomattavaksi nettoviejäksi samalla, kun yli puolet sen viennistä suuntautuu EC:hen. Ongelmat, siinä määrin kuin niitä on ilmennyt, ovat pääosin olleet seurausta yleisestä kehityksestä ja aikanaan myös ratkenneet. Jotkin ongelmat, esim. valtiontukikysymys, ovat puolestaan sellaisia, että ratkaisut on pyrittävä löytämään laajalla länsieurooppalaisella pohjalla.

1.4. Pohjoismaiden yhteistyö

Pohjoismainen yhteistyö on tärkeä osa Suomen kansainvälistä toimintaa ja kattaa lähes kaikki yhteiskunnan toiminta-alueet. Se on syvälle juurtunutta ja siihen osallistuvat laajat kansalaispiirit.

Pohjoismaisessa yhteistyössä on saavutettu merkittäviä tuloksia. Yhteisen oikeuskäsityksen pohjalta Pohjoismaiden lainsäädäntö on pitkälle yhtenäistetty. Kansalaiset voivat passi-vapaus sopimuksen perusteella liikkua vapaasti maasta toiseen. Yhteiset työmarkkinat tekevät työvoiman vapaan liikkumisen mahdolliseksi ja pohjoismaalaiset nauttivat samaa sosiaaliturvaa kaikissa Pohjoismaissa. Yhteistyö on viety pitkälle kulttuuri-, koulutus- ja tutkimus-aloilla.

Pohjoismaat ovat pienin ja väljin yhteistyömuodoin saaneet aikaan tuloksia, jotka monessa suhteessa yltävät pidemmälle kuin tulokset Euroopan yhteisöissä. Tältä pohjalta Pohjoismailla on edellytykset yhteistoimin vaikuttaa yleiseurooppalaiseen kehitykseen monilla aloilla.

Virallista yhteistyötä harjoitetaan Pohjoismaiden neuvostossa ja ministerineuvostossa. Pohjoismaiden neuvosto on parlamenttien välinen yhteistyöelin, jonka tehtävänä on tehdä

* 22.7.1972 parafoituja ja 5.10.1973 allekirjoitettuja sopimuksia oli kaksi: EEC:n kanssa solmittu ja ECSC:n kanssa solmittu. Eduskunta hyväksyi ne 16.11.1973. EEC-sopimus tuli voimaan 1.1.1974, ECSC-sopimus Suomesta riippumattomista teknisistä parafoimisista vasta vuotta myöhemmin.

aloitteita ministerineuvostolle ja toimia sen neuvonantajana. Suomi liittyi jäseneksi vuonna 1955.

Pohjoismaiden ministerineuvosto on hallitusten välinen yhteistyöelin. Sen toiminta kattaa kaikki hallinnonhaarat ulko- ja puolustuspolitiikkaa lukuunottamatta. Ministerineuvostolla ei ole ylikansallista päätäntävaltaa, vaan kaikkien päätösten perustana on yksimielisyys käsiteltävänä olevan asian ratkaisusta.

Kauppapoliittiset ratkaisut perustuvat laajempiin kansainvälisiin sopimuksiin, joiden osapuolia Pohjoismaatkin ovat. Pyrkimykset saada aikaan pitkälle meneviä taloudellisia yhteistyöjärjestelyjä Pohjoismaiden kesken 1950-luvulla eivät johtaneet tuloksiin. Vuonna 1970 NORDEK-hanke, joka jo oli valmiiksi neuvoteltu, kariutui. Monet NORDEKin keskeiset osat toteutettiin kuitenkin myöhemmin. Esimerkiksi Pohjoismaiden ministerineuvosto perustettiin vuonna 1971 ja Pohjoismaiden investointipankki aloitti toimintansa vuonna 1976.

Viime vuosina Pohjoismaiden välinen yhteistyö on syventynyt ja laajentunut entisestään. Vuonna 1987 tuli voimaan pohjoismaiden kielisopimus, joka oikeuttaa Pohjoismaiden kansalliset käyttämään äidinkieltään asioidessaan eri viranomaisissa toisessa Pohjoismaassa. Tietotekniikan ja biotekniikan alalla on yhteistyö tiivistynyt. Yhteistyöohjelma kaupan esteiden poistamisesta hyväksyttiin vuonna 1987. Pohjoismaiden investointipankin yhteyteen perustettavasta kehitysmaille pehmeitä luottoja myöntävästä rahastosta tehtiin päätös, Pohjoismaiden projektivientirahaston toiminta vakinaistettiin ja Osloon perustettiin Pohjoismaiden teollisuuskeskus vuonna 1987. Jo aiemmin oli perustettu Länsi-Pohjolan kehitysrahasto. Parhaillaan valmistellaan työympäristökonventiota.

Pohjoismaiden ministerineuvosto hyväksyi vuonna 1985 talous- ja työllisyyspoliittisen toimintasuunnitelman seuraavaksi kolmivuotiskaudeksi. Toimintasuunnitelmalla pyritään taroituksenmukaisempaan voimavarojen käyttöön, Pohjoismaiden välisen kaupan laajentamiseen, pohjoismaisen teollisuuden uudistamiseen ja Pohjoismaiden välisen taloudellisen yhdentymiskehityksen nopeuttamiseen.

Toimintasuunnitelma on parhaillaan uudistettavana ja ulottuu vuoden 1989 alusta kolmeksi vuodeksi eteenpäin. Uuden toimintasuunnitelman tärkeänä lähtökohtana on arvioida Länsi-Euroopan taloudellisen yhdentymis-

kehityksen vaikutuksia Pohjoismaihin ja pohjoismaiseen yhteistyöhön sekä yhteistyön väliarvoa yksittäisille Pohjoismaille niiden etsiessä omia ratkaisujaan nykyisessä integraatioilanteessa.

Pohjoismaiden ministerineuvostossa on käynnissä laaja selvitys Länsi-Euroopan taloudellisen yhdentymiskehityksen vaikutuksista sen työhön. Alustava selvitys "Pohjola Euroopassa" valmistui kesällä 1988 ja lopullinen raportti on valmistumassa syyskuu 1988. Myös Pohjoismaiden neuvoston alaisuudessa pohditaan Pohjoismaiden kansainvälistä toimintaa, johon kuuluu Euroopan kehityksen arvioiminen ja osana sitä selvitetään Länsi-Euroopan integraatiokehityksen vaikutuksia Pohjoismaihin. Selvitys valmistuu syksyllä 1988.

1.5. Muu kansainvälinen yhteistyö

Länsi-Euroopan kauppapoliittiseen tilanteeseen vaikuttaa myös joukko muita kansainvälisiä järjestöjä ja neuvotteluprosesseja, keskeisimpinä GATT, OECD, ETYK, YK:n alainen Euroopan talouskomissio ECE ja Euroopan neuvosto sekä SEVin ja EC:n välisten suhteiden normalisointi.

Kansainvälisen tulli- ja kauppasopimuksen GATTin piirissä on käynnissä tähän asti laajin monenkeskinen kauppaneuvottelukierros, ns. Uruguayn kierros. Käsiteltävinä on useita tähän saakka GATT-järjestelmän ulkopuolelle jääneitä kysymyksiä, kuten palvelusten kauppa, teollisoikeuksien suoja sekä investointeihin liittyvät kauppakysymykset. Euroopan integraatioprosessilla ja GATT-neuvotteluilla on useita yhtymäkohtia. Molemmat prosessit ovat toisiaan tukevia ja kummassakin pyritään kaupan esteiden alentamiseen ja maailmankaupan edelleenkehittämiseen. Integraatioprosessi on kuitenkin useissa kysymyksissä konkreettisempi ja menee pidemmälle kuin maailmanlaajuisen Uruguayn kierros.

Suomelle tärkeä taloudellisen kanssakäymisen foorumi on myös taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD. Euroopan integraatiota ajatellen on OECD:n työssä Suomen kannalta tällä hetkellä tärkeää valtiontuen ja sen makrotaloudellisten vaikutusten tutkiminen jäsenmaissa sekä maatalouteen liittyvä selvitystyö.

Suomen kannalta merkittävää on myös Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssissa

tehtävä työ yleiseurooppalaisen taloudellisen yhteistyön edellytysten parantamiseksi. Lisäksi Suomi osallistuu aktiivisesti ECE:ssä itä-länsikaupan ja muun taloudellisen yhteistoiminnan edistämiseen.

Euroopan neuvoston toiminta ulottuu useille talouselämää sivuaville aloille, kuten sosiaaliin kysymyksiin, koulutukseen, nuoriso- ja

terveyskysymyksiin ja luonnonsuojeluun. Suomi on ollut mukana jo vuosia lukuisten Euroopan neuvoston asiantuntijakomiteoiden ja työryhmien työskentelyssä. Viime keväänä Suomi ilmoitti halukkuutensa tulla järjestön täysjäseneksi. Jäsenyyteen liittyvä selvitystyö on käynnissä.

2. Länsi-Euroopan viimeaikainen yhdentymiskehitys

2.1. EC:n ja EFTAn rakenne

2.1.1. EC:n rakenne

EC:n keskeiset elimet ovat komissio, ministerineuvosto, tuomioistuin ja parlamentti. Lisäksi perusasiakirjoilla luotuihin elimiin luettaisiin kuuluviksi talous- ja sosiaalikomitea sekä tilintarkastajat. Vuodesta 1967 lähtien kaikkia kolmea yhteisöä — EEC, ECSC ja EURATOM — ovat hallinneet samat yhteiset elimet, minkä vuoksi yleisessä kielenkäytössä onkin vakiintunut tapa puhua Euroopan yhteisöistä.

Komissio on yhteisöjen aloitteentekijä. Sillä on yksinoikeus tehdä ministerineuvostolle esityksiä yhteisöjen tavoitteita edistäviksi toimenpiteiksi eri aloilla. Komission kuuluu myös huolehtia siitä, että yhteisöjen periaatteita ja sääntöjä noudatetaan. Lisäksi komissio on yhteisöpolitiikan toimeenpanija, jonka toiminta perustuu osin ministerineuvoston päätöksiin ja osin suoraan perusasiakirjoihin. Itsenäistä toimivaltaa komissiolla on erityisesti hiili- ja terässektorilla, kilpailupolitiikassa ml. valtiontuen valvonta ja ydinenergiasektorilla. Muilta osin komissio toimii neuvoston antamien ohjeiden pohjalta, esim. kauppapoliittisissa neuvotteluissa kolmansien maiden kanssa.

Komissio koostuu jäsenmaiden neljäksi vuodeksi nimitämästä 17 jäsenestä, joista kaksi on Ranskasta, Italiasta, SLT:stä, Iso-Britanniasta ja Espanjasta sekä yksi kustakin muusta jäsenmaasta. Komission virkamiehistö jakaantuu runsaaseen kahteenkymmeneen osastoon. Henkilökuntaa komissiossa on yhteensä noin 11 000, joista neljäsosa kääntäjiä ja tulkkeja. EC:n jäsenmaiden viralliset kielet ovat myös yhteisöjen virallisia kieliä. Komission päämaja on Brysselissä.

Ministerineuvosto tekee poliittiset päätökset. Siihen kuuluu yksi ministeri kustakin jäsen-

maasta ja sen kokoonpano vaihtelee esillä olevien asioiden mukaisesti. Ulkoministereistä koostuva neuvosto johtaa toimintaa, käsittelee yleiset asiat ja koordinoi erityiskysymykset. Neuvoston puheenjohtajuus kiertää jäsenmaiden kesken kuuden kuukauden jaksoin.

EC-maiden huippukokouksia (European Council) on järjestetty runsaan kymmenen vuoden ajan säännöllisesti kaksi kertaa vuodessa. Näissä valtionpäämiestasolla pidettävissä kokouksissa on käsitelty periaatteellisia ja kauaskantoisia kysymyksiä tai kysymyksiä, joista ministerineuvosto ei ole päässyt ratkaisuun. Yhtenäisasiakirja vakinaistaa huippukokoukset, joita sen mukaan on pidettävä vähintään kaksi kertaa vuodessa.

Neuvosto käsittelee asioita ainoastaan komission tekemien esitysten pohjalta. Päätöksenteko on varsinkin vuonna 1966 tehdyn ns. Luxemburgin kompromissin jälkeen pääsääntöisesti tapahtunut yksimielisyyden pohjalta, vaikka perusasiakirjat olisivat useissa tapauksissa mahdollistaneet äänestysmenettelynkin. Päätöksentekomenettelyä on tehostettu yhtenäisasiakirjalla, joka mahdollistaa päätösten tekemisen määränemmistöllä esim. sisäisiin markkinoihin liittyvissä kysymyksissä sekä tutkimus- ja kehittelypolitiikassa. Jäsenmaiden painoarvo äänestyksissä on suhteutettu asukaslukuun.

Neuvostoa avustaa jäsenmaiden pysyvien edustustojen päälliköistä koostuva komitea COREPER, joka käytännössä on paljolti vastuussa yhteisöjen johtamisesta. Neuvostolla on apunaan myös oma sihteeristö, jossa on hie- man alle 2 000 virkamiestä.

Tuomioistuin valvoo, että komission, neuvoston ja jäsenmaiden toimenpiteet ovat sopu- soinnussa perusasiakirjojen kanssa. Kuka tahansa asianomainen, mukaan lukien yksittäiset kansalaiset, voi viedä yhteisötoimenpiteet tuomioistuimeen, jonka antama päätös on lopulli-

nen. Lisäksi se voi pyynnöstä antaa yhteisölainsäädäntöä koskevia tulkintoja. Luxemburgissa istuva tuomioistuin koostuu jäsenmaiden kuudeksi vuodeksi kerrallaan nimittämästä 13 varsinaisesta tuomarista ja kuudesta avustavasta tuomarista.

EC-parlamentti valvoo komission ja neuvoston toimintoja ja antaa niille lausuntoja. Itse näistä lainsäädäntövaltaa sillä ei ole. Se hyväksyy yhteisön budjetin ja valvoo sen noudattamista. Parlamentin 518 jäsentä valitaan suorilla vaaleilla. Sen jäsenet voivat esittää sekä suullisia että kirjallisia kysymyksiä komission ja neuvoston vastattaviksi. Parlamentti voi erottaa komission 2/3 enemmistöpäätöksellä. Kaikki komission esitykset on lähetettävä parlamenttiin lausunnolle, ennen kuin neuvosto voi tehdä niistä päätökset. Yhtenäisasiakirjassa lisätään parlamentin tekemien muutosesitysten läpimenomahdollisuuksia. Yhtenäisasiakirjan mukaan parlamenttia on myös kuultava ennen kansainvälisten sopimusten solmimista ja uusien jäsenten hyväksymistä yhteisöihin. Strasbourgissa täysistuntonsa pitävän parlamentin noin 3 000 virkamiestä käsittävä sihteeristö toimii pääasiassa Luxemburgissa.

2.1.2. EFTAn rakenne

Euroopan vapaakauppaliiton EFTAn rakenne ja luonne eroavat olennaisesti EC:stä. EFTalle ei ole siirretty ylikansallista päätöksentekoa ja toimivaltaa. Päätökset perustuvat jäsenmaiden yksimielisyyteen.

EFTAn ensisijaisena tehtävänä on hoitaa pääasiallisesti teollisuustuotteita koskevaa vapaakauppa-aluetta sekä ottaa myös huomioon niiden EFTA-maiden intressit, joille maatalous ja kalastus ovat tärkeitä. Tukholman konventio antaa tehtävien hoidolle yksinkertaiset ja joustavat institutionaaliset puitteet. Muodollisesti sillä perustettiin vain yksi elin, jäsenmaiden hallitusten edustajista koostuva neuvosto, jolla on konvention puitteissa täydet valtuudet ja oikeudet päättää, tarvitaanko muita elimiä. Neuvosto on perustanut joukon komiteoita ja työryhmiä, joissa tehdään pääosa EFTAn teknisestä työstä. Lisäksi neuvoa-antavina eliminä toimivat parlamentaarikkokomitea ja etujärjestöjen edustajista koostuva konsultatiivinen komitea. Konventio ei edellytä ylikansallisia valtuuksia tai elimiä, vaan jäsenyys merkitsee ainoastaan sitä, että kyseessä olevilla mailla on

sekä velvoitteita että oikeuksia toisiaan kohtaan ja että ne ovat sitoutuneet yhteistoimintaan.

Liiton päämaja on Genevessä. Liiton päivittäinen toiminta perustuu jäsenmaiden Genevessä olevien pysyvien edustustojen, eri EFTA-elinten ja sihteeristön väliseen yhteistyöhön. EFTA-sihteeristössä työskentelee noin 70 henkilöä.

2.2. EC:n sisäisen integraation syventäminen

2.2.1. Taloudellisen integraation syventäminen

Rooman sopimuksen peruspäämääriin kuuluu, että sekä tavarat, palvelukset ja tuotannon tekijät voisivat vapaasti liikkua yli rajojen EC:n koko alueella. 1960-luvun loppuun mennessä EC oli toteuttanut yhteisen maatalouspolitiikan ja muodostanut tulliliiton, joka merkitsi tullien ja määrällisten rajoitusten poistamista yhteisön sisäiseltä tavarakaupalta. 1960-luvun loppuvuosina ja 1970-luvun alkuvuosina keskityttiin alueelliseen laajentumiseen. Iso-Britannia, Tanska ja Irlanti liittyivät EC:hen vuonna 1973. Laajentamisen vaatimien sopeuttamistoimien ja 1970-luvun talousvaikeuksien takia yhteisöjen integraation syventäminen oli käytännöllisesti katsoen pysähdyksissä aina 1980-luvun alkuun saakka.

Yhteisöjen toisen laajentumisen jälkeen — Kreikka liittyi jäseneksi v. 1981, Espanja ja Portugali 1986 — voitiin jälleen keskittyä sisäisen integraation syventämiseen. Nykyisen nopean sisäisen kehitysvaiheen lähtökohtana oli huoli siitä, että Länsi-Eurooppa oli jäänyt jälkeen maailman muista kasvukeskuksista, Yhdysvalloista, Japanista ja jopa eräistä voimakkaimmin kehittyvistä kehitysmaista.

Kehityksen käännekohtana voidaan pitää vuotta 1985. Tällöin hyväksyttiin Milanon huippukokouksessa ns. valkoinen kirja eli ohjelma vapaiden sisämarkkinoiden luomiseksi. Samaan aikaan valmisteltiin yhteisöjen peruskirjoja muuttava ja täydentävä ns. yhtenäisasiakirja. Se helpottaa sisämarkkinaohjelman toteuttamista sekä nostaa poliittisen yhteistyön, teknologiyhteistyön, ympäristöyhteistyön ja työsuojeluyhteistyön virallisiksi EC:n yhteistyöaloiksi. Yhtenäisasiakirja tuli virallisesti voimaan 1.7.1987 sen jälkeen kun se oli kaikissa jäsenmaissa ratifioitu.

EC:n valkoinen kirja sisältää toimenpideohjelman tavaroiden, palvelusten, pääomien ja ihmisten vapaaksi liikkumiseksi koko EC-alueella. Näiden ns. neljän vapauden toteuttaminen vie yhteisöjä merkittävästi kohti todellista talous- ja rahaunionia. Sisämarkkinat tulee valkoisen kirjan mukaan toteuttaa vuoden 1992 loppuun mennessä. Tarvittavat toimenpiteet jaetaan kolmeen alaan, jotka ovat fyysisten, teknisten ja verotuksellisten esteiden poistaminen. Fyysisillä esteillä tarkoitetaan jäsenmaiden välisiä raja- ja tullijärjestelyjä tarkastuksineen. Teknisten esteiden poistamisella pyritään siihen, että jossakin yhteisömaassa laillisesti tuotettu ja markkinoitu tuote tai palvelu on vapaasti tarjottavissa koko yhteisöalueella. Myös julkisten hankintojen vapauttaminen, teollisen yhteistyön edistäminen ja yhtiölainsäädännön kehittäminen ovat sisämarkkinaohjelman tärkeitä päämääriä. Erilaisesta verotuksesta johtuvan kilpailun vääristymisen poistamiseen pyritään verotuksellisten erojen kaventamisella.

Sisämarkkinaohjelman toteuttaminen edellyttää liki 300 yhteisöasetuksen eli direktiivin hyväksymistä. Ohjelman toteuttaminen direktiivien muodossa merkitsee sitä, että jäsenmaiden on saatettava säädökset voimaan omissa kansallisissa lainsäädännöissään. Tätä varten on yleensä annettu aikaa 12—24 kuukautta.

Syys-lokakuun vaihteessa 1988 komissio oli tehnyt runsaat 200 päätösehdotusta neuvostolle. Tähän joukkoon kuuluvat kasvin- ja eläinsuojelumääräyksiä lukuunottamatta tärkeimmät sisämarkkinoiden eri osa-alueita koskevat esitykset. Komissio on luvannut, että kuluvan vuoden loppuun mennessä on valmiina 90 prosenttia kaikista tarvittavista päätösesityksistä.

EC-jäsenmaat eli neuvosto oli samana ajankohtana lopullisesti hyväksynyt 92 direktiiviä tai muuta päätöstä. Niiden lisäksi on olemassa 25 sellaista direktiiviehdotusta, joiden sisällöstä EC:n neuvosto on päässyt yksimielisyyteen, mutta jotka odottavat parlamenttikäsittelyn loppuunsaattamista. Neuvostolla on edessään vielä joukko keskeisiä ja vaikeasti ratkaistavia kysymyksiä kuten verotus.

Yhtenäisasiakirja edistää valkoisen kirjan toteuttamista tekemällä määränemistöpäätökset mahdollisiksi useimmissa sisämarkkinoihin liittyvissä asioissa. Vuonna 1966 tehdyn Luxemburgin kompromissin mukaan oli EC:n päätöksenteko perustunut yksimielisyyteen. Jäsenmailla on kuitenkin edelleen mahdollisuus

soveltaa terveys-, turvallisuus- tai ympäristönsuojeluasioissa tietyin edellytyksin tiukempia määräyksiä kuin määränemistöpäätöksellä hyväksytään. Tämä ei kuitenkaan saa johtaa syrjintään tai keinotekoisiiin kaupan esteisiin.

Sisämarkkinoiden toteuttamiseen liittyy olennaisena osana yhteisöjen sisäisten taloudellisten, sosiaalisten ja alueellisten kehityserojen tasaaminen. Yhteisöjen köyhimmät jäsenmaat, Kreikka, Espanja, Portugali ja Irlanti tarvitsevat huomattavaa tukea taloutensa vahvistamiseksi voidakseen täysipainoisesti osallistua markkinoiden avaamiseen. Tämän vuoksi tehtiin helmikuussa 1988 päätös kaksinkertaistaa EC:n rakennerahastot vuoteen 1993 mennessä. Näiden rahastojen kautta köyhimmille jäsenmaille kanavoitava tuki tulee nousemaan n. 14—15 mrd. ECUun, eli n. 70 mrd markkaan vuodessa.

2.2.2. Poliittisen yhteistyön syventäminen

Poliittinen yhteistyö EC:n piirissä lähti käyntiin v. 1969. Tällöin syntyneen ns. Davignon-raportin suosituksesta hyväksyttiin v. 1970 ne järjestelyt, joihin EC:n ulkopoliittinen yhteistyö (EPC) edelleenkin suurelta osin perustuu.

EPC:hen kuuluvat säännölliset ulkoministerikokoukset nykyisin neljä kertaa vuodessa. Kokousten väliaikoina kokoontuu virkamiestasolla ns. poliittinen komitea. Komitea valmistee EC:n kannanottoja ulkoministerikokouksissa tai huippukokouksissa, mutta voi itsekin esittää EPC:n nimissä ulkopoliittisia kannanottoja.

EC:n valtioiden ja hallitusten päämiesten tapaamisen vakinaistaminen v. 1974 merkitsi myös poliittisen yhteistyön vahvistumista, ja tämä instituutio on nykyisin korkein elin myös poliittisen yhteistyön alalla. Vuonna 1987 voimaan astuneessa yhtenäisasiakirjassa poliittinen yhteistyö tuli muodollisestikin osaksi yhteisöjen toimintaa. Brysselissä aloitti vuoden 1987 alusta toimintansa puheenjohtajaa avustava erillinen EPC-sihteeristö.

EPC:n tavoitteena on luoda mahdollisimman tiivis keskinäinen konsultoinnin mekanismi ulkopoliittisissa kysymyksissä ja pyrkiä yhteisiin kannanottoihin. Mikäli konsensukseen ei päästä, kukin valtio on vapaa toimimaan oman näkemyksensä mukaisesti.

Oleellisin rajoitus poliittiselle yhteistyölle liittyy sen turvallisuuspoliittiseen ulottuvuuteen. EPC:n piirissä käsitellään vain turvallisuuspolitiikan poliittisia ja taloudellisia näkökohtia, ei turvallisuuspolitiikan sotilaallista ulottuvuutta.

EC-alueen turvallisuuspoliittisen yhteistyön ja suoranaisen puolustusyhteistyönkin kannalta keskeinen järjestö on Länsi-Euroopan Unioni (WEU). Tähän järjestöön kuuluvat: Ranska, SLT, Iso-Britannia, Italia ja Benelux-maat. Espanjan ja Portugalin liittymistä koskevat neuvottelut ovat parhaillaan käynnissä.

EC:n poliittisen yhtenäisyyden ja painoarvon lisääminen kansainvälisissä kysymyksissä liittyy läheisesti yhteisön muihin integraatiotavoitteisiin.

2.3. EFTA/EC-yhteistyö Luxemburgin julistuksen jälkeen

Vuoden 1984 alussa poistuivat jäljellä olleet tulit ja määrälliset rajoitukset EFTA-maiden ja EC:n välisestä kaupasta. Teollisuustuotteiden laaja vapaakauppa oli toteutettu. Luxemburgissa pidettiin huhtikuussa 1984 ensimmäinen EFTA-maiden, EC:n komission ja EC-maiden ministerikokous, jossa sovittiin yhteistyön edelleenkehittämisestä.

Luxemburgin julistus sisältää poliittisen tahdonilmaisun EC:n ja sen jäsenmaiden sekä EFTA-maiden välisen yhteistyön laajentamiseksi ja syventämiseksi. Tavoitteeksi asetettiin 18 maan eurooppalainen talousalue. Se merkitsee EFTA-maiden ja EC:n taloudellisen yhteistyön laajentamista aloille, joita vapaakauppasopimukset eivät kata. Yhteistyön sisältö ja eurooppalaisen talousalueen käsite on julistuksessa määritelty hyvin väljästi. Julistuksella ei ole samaa juridista sitovuutta kuin vapaakauppasopimuksilla.

Tärkeimpiä tavoitteita ovat protektionististen paineiden vastustaminen ja pyrkimys teollisuustuotteiden vapaan liikkuvuuden parantamiseen erityisesti:

- yhdenmukaistamalla standardeja
- poistamalla kaupan teknisiä esteitä
- yksinkertaistamalla rajamuodollisuuksia ja alkuperäsääntöjä
- poistamalla epäreiluja kauppatapoja
- poistamalla vapaakauppasopimusten vastainen valtiontuki
- vapauttamalla julkisia hankintoja.

Julistuksessa edellytetään myös yhteistyötä tutkimus- ja kehitysalalla. Siinä ilmaistaan pyrkimys vahvistaa ja ylläpitää taloudellista kasvua ja sovittaa eri maiden politiikkaa yhteen työttömyyden, erityisesti nuorisotyöttömyyden, alentamiseksi tavalla, joka ei nosta inflaatiota. Lisäksi julistuksessa kehoitetaan yhteydenpitoon ja tietojenvaihtoon työympäristöön, sosiaaliturvaan, kulttuuriin, kuluttajansuojeluun, ympäristöön, matkailuun, patenttilainsäädäntöön, kuljetuksiin, maatalouteen, kalastukseen ja energiaan liittyvissä kysymyksissä.

Luxemburgin julistuksen jälkeen on kehitetty muodot EFTA/EC-yhteistyötä varten. EFTA-ministerit ja EC:n komission ulkosuheteista vastaava jäsen pitävät vuosittain yhteiskokouksen, jossa tarkastellaan yhteistyön tuloksia ja annetaan suuntalinjoja virkamiestason työlle. Virkamiesten työtä valvoo ja ohjaa EFTA-maiden ja EC:n komission korkean tason virkamiehistä koostuva ryhmä. Eri osaluueille on asetettu työryhmiä, joihin osallistuvat asiantuntijat EFTA-maista ja EC:n komissiosta. Työryhmiä on tällä hetkellä toiminnassa parikymmentä. EFTA-maiden sisäinen valmistelu tapahtuu käytännössä EFTAn komiteoissa ja työryhmissä.

2.4. Suomen toiminta uudessa integraatiotilanteessa

Länsieurooppalaisen vapaakauppajärjestelmän kehittämiseksi ja uusien kaupan esteiden välttämiseksi hallitus haluaa vakiinnuttaa ja vahvistaa EFTAa järjestönä ja sen piirissä tapahtuvaa työtä. EFTAlla on tasapainottava merkitys Euroopan taloudellisessa yhteistyössä, jossa pyritään laajoihin yleiseurooppalaisiin ratkaisuihin mm. ETYKin ja ECE:n piirissä.

Hallitus korostaa EFTAn roolia suhteiden kehittämisessä EC:hen. Neuvottelemalla yhdessä EFTA-maat saattavat parhaiten välttää syrjintää EC:n rakentaessa sisämarkkinoitaan. Eri alueilla on tarkoituksenmukaista pyrkiä ratkaisuihin, joissa mahdollisuuksien mukaan kaikki 18 Länsi-Euroopan maata olisivat mukana.

Hallituksen käsitys EFTA-yhteistyön hyödyllisyydestä perustuu moniin tekijöihin. Kaikki EFTA-maat ovat EC:hen nähden samanlaisessa sopimussuhteessa. EC on niille kaikille merkittävä kauppakumppani. EFTA-maiden edut ovat samansuuntaisia monissa asioissa. Tämä luo luontevan pohjan tehokkaalle yhteis-

työlle. EC:n ulkopuolisina maina EFTA-maat eivät voi osallistua yhteisön päätöksentekoon, mutta toimimalla yhtenäisenä ryhmänä ne voivat merkittäväällä tavalla vahvistaa neuvotteluasemiaan. EFTA-maat yhdessä muodostavat EC:n selvästi suurimman kauppakumppanin. Noin neljännes EC:n ulkomaankaupasta käydään EFTA-maiden kanssa. EC on selkeästi ilmaissut neuvottelevansa mieluummin yhdessä kaikkien EFTA-maiden kanssa, milloin tämä vain on mahdollista.

Tämän mukaisesti on EFTA-yhteistyötä viime aikoina johdonmukaisesti kehitetty. EFTAa järjestönä on tehostettu. EFTA-maat ovat yhä enemmän toimineet yhteisenä ryhmänä keskusteluissa EC:n kanssa. EFTA-sihteeristölle tai EFTAlle järjestönä ei kuitenkaan ole siirretty itsenäistä toimivaltaa. EFTA-yhteistyö tulee perustumaan jatkossakin näille periaatteille.

Hallitus pyrkii turvaamaan Suomen edut integraatiokehityksessä ensisijaisesti EFTA-yhteistyön kautta. EFTA-maiden edut ovat

eräissä kysymyksissä kuitenkin erilaisia. Niissä tapauksissa, joissa EFTA-yhteistyö ei ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista, hallitus pyrkii yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa turvaamaan Suomen edut. Hallitus korostaa Pohjoismaiden välisten tulosten merkitystä ja pyrkii turvaamaan niissä saavutetut edut myös laajempia eurooppalaisia ratkaisuja tehtäessä. Hallitus pitää pohjoismaista yhteistyötä tärkeänä ja pyrkii johdonmukaisesti tehostamaan sitä myös integraatioon liittyvissä kysymyksissä.

Myös suorat kahdenväliset yhteydet EC:hen ovat käytettävissä etujemme turvaamiseksi. Vapaakauppasopimuksia hallinnoivissa seakomiteoissa on ryhdytty käymään keskusteluja myös integraatiokehitykseen liittyvistä kysymyksistä. Lisäksi on sovittu säännöllisistä vuosittaisista Suomen ulkomaankauppaministerin ja EC-komission ulkosuhteista vastaavan jäsenen välisistä tapaamisista. Tiedonkulun parantamiseksi hallitus on myös esittänyt EC-edustuston perustamista Suomeen.

3. Teollisuustuotteiden vapaakauppa

3.1. Tulli- ja alkuperäsäännöt, tulli- ja kauppamenettelyt

Kansainvälinen kehitys

Yleisellä kansainvälisellä tasolla kauppaa säätelevä perussopimus on GATT. Sen tavoitteena on maailmankaupan vapauttaminen syrjimättömyyden periaatteen pohjalta. Useiden monenkeskisten tullimyönnytysneuvottelujen seurauksena GATT-jäsenmaiden teollisuustuotteiden yleinen tullitaso on huomattavasti laskenut. GATT sallii myös poikkeamisen syrjimättömyysperiaatteesta niiden maiden kesken, jotka luovat asiallisesti ottaen kaiken kaupan kattavan tulliliiton tai vapaakauppalueen. Tältä pohjalta ovat syntyneet EC, joka on tulliliitto, EFTA, joka on vapaakauppaliitto, EFTA-maiden ja EC:n kahdenväliset vapaakauppasopimukset sekä KEVSOS-sopimukset.

GATTin lisäksi konkreettista tulleeihin liittävää kansainvälistä yhteistyötä harjoitetaan kansainvälisessä tulliyhteistyöneuvostossa (CCC), johon lähes kaikki GATTin jäsenmaat kuuluvat. Tulliyhteistyön perusteisiin vaikuttavana uudistuksena tuli vuoden 1988 alusta voimaan tulliyhteistyöneuvostossa solmittu yleissopimus harmonoidun tavarankuvaus- ja -koodausjärjestelmän eli ns. HS-nimikkeistön käyttöönottamisesta. Mm. kaikki EFTA-maat ja EC ovat 1.1.1988 siirtyneet uuteen tullitariffiluokitusjärjestelmään.

EC:n muodostama tulliliitto merkitsee täydellisen tullittomuuden toteutumista liiton sisäisessä kaupassa teollisuus- ja maataloustuotteille. Liiton jäseniä sitoo yhteinen ulkoinen tullitariffi. EC:ssä luodun tulli- ja kauppapolitiikan täytäntönnäpänosta vastaa EC:n komissio. Tulliliiton sisällä ei tarvita sääntöjä alkuperän osoittamiseksi. Sen sijaan tällaiset säännöt ovat tarpeen muun muassa kaupan vinou-

tumien estämiseksi niissä tapauksissa, joissa kahden erilaiset ulkotullit omaavan osapuolen välillä on tullimyönnytys sopimus. Tällaisia tullimyönnytys sopimuksia EC on sopinut useiden maiden ja maaryhmien kanssa.

EFTAssa toteutettu vapaakauppa merkitsee täydellistä tullittomuutta EFTA-maiden välisessä teollisuustuotteiden kaupassa. Tullikohtelun osalta niihin rinnastetaan eräät jalostetut elintarvikkeet, joihin sovellettavia muita määräyksiä tarkastellaan jäljempänä. Erotuksena EC:stä EFTA-vapaakauppa sen sijaan sisältää maataloustuotteita vain hyvin rajoitusti eikä siihen liity yhteistä ulkotullitariffia eikä yhteistä tulli- tai kauppapolitiikkaa. Vapaakauppaliiton jäsenmaat muodostavat kukin oman tullialueensa kansallisine tullitariffeineen. Tullittomuuteen oikeutetun tavaran erottaminen muista eli sen alkuperän määrittely on vapaakauppa-alueella keskeistä kauppavirtojen vinoutumisen ehkäisemiseksi ja tullitulojen kannon oikean jakautumisen varmistamiseksi.

Vapaakauppasopimukset EFTA-maiden ja EC:n välillä merkitsivät teollisuustuotteiden vapaakaupan ulottamista käytännöllisesti katsoen koko Länsi-Euroopan alueelle. Kahdenvälisiin vapaakauppasopimuksiin sisältyvät alkuperäsäännöt ovat samanlaiset kuin EFTAn sisäiset säännöt.

Monenkeskinen EFTA/EC-yhteistyö pääsi vauhtiin sen jälkeen, kun vuoden 1984 alussa oli toteutunut Länsi-Euroopan käsittävä yhtenäinen teollisuustuotteiden vapaakauppa-alue viimeistenkin tullien poistuttua. Oli luonnollista, että EFTA/EC-yhteistyökohteita lähdettiin kartoittamaan vapaakaupan toimivuuden kehittämistarpeesta. Tärkeimmiksi tavoitteiksi määriteltiin aluksi alkuperäsääntöjen yksinkertaistaminen sekä tullaus- ja kauppa-asiakirjamenettelyn yksinkertaistaminen. Jo 1970-luvun puolivälistä lähtien oli pyritty siihen, että EFTA/EC-vapaakauppa-alueella, jossa EC

muodostaa yhden tullialueen kunkin EFTA-maan muodostaessa omansa, voitaisiin entistä paremmin soveltaa kahdenvälisen alkuperäsääntöjen sijaan ns. kumulatiivista alkuperäksitettä. Käytännössä viimeksimainittu merkitsisi lähinnä sitä, että tuotteen valmistus voisi tapahtua useammassa kuin yhdessä EFTA-maassa siten, että eri EFTA-maissa valmistetuista osista koottu lopputuote tuottaisi EFTA-alkuperän ja useampien EFTA-maiden osia voitaisiin helpommin käyttää lopputuotteen valmistamiseen.

Edistyminen alkuperäsääntöjä koskevassa yhteistyössä oli tähän vuoteen asti varsin hidasta. Merkittävimmät tulokset oli saavutettu alkuperäasiakirjojen yksinkertaistamisessa. Tampereella kesäkuussa 1988 pidetyssä EFTA-ministerien ja EC-komission välisessä kokouksessa voitiin kuitenkin pitkällisten valmistelujen jälkeen sopia EFTA-maiden toiveiden mukaisesti myös ns. monenkeskisestä kumulaatiosta.

Tullimenettelyjä koskevana toimenpiteenä tuli 1.1.1988 voimaan EFTA-maiden ja EC:n kesken solmittu yleissopimus tavarakaupan mahdollistavien yksinkertaistamiseksi. Sopimuksella otettiin käyttöön uusi yhtenäinen tulliselvitysasiakirja (Single Administrative Document, SAD). Sen tarkoituksena on eri maiden tullausasiakirjojen korvaaminen yhdellä ainoalla lomakkeella EFTA/EC-alueella käytävässä kaupassa. Kysymyksessä on ensimmäinen EFTA-maiden ja EC:n välinen monenkeskinen yleissopimus vuoden 1984 Luxemburgin julistuksen tarkoittamilla yhteistyöaloilla.

EC:lle yhtenäinen tulliasiakirja merkitsee todellista läpimurtoa verrattuna aiempaan tilanteeseen, jossa EC:n tullilaitoksissa oli käytössä 60 eri tulliselvityspaperia. EFTA-maille SAD on tärkeä, koska sen hyväksymisen kautta eri maiden tulliviranomaisten tietovaatimukset on yhtenäistetty ja näin ollen se luo pohjaa tullimenettelyjen tietokoneistamiselle koko EFTA/EC-alueella lähivuosina. Tulliselvitysmenettelyjen yksinkertaistamisen lisäksi järjestelmän soveltaminen tekee mahdolliseksi kauppatavaraa koskevan tietojenvaihtojärjestelmän luomisen 18 Länsi-Euroopan maan kesken.

EFTA-maiden ja EC:n kesken on neuvoteltu myös yleissopimus yhtenäisestä passitusmenettelystä tullaamattomien tavaroiden kauttakuljetusta varten. Myös tämä yleissopimus tuli voimaan 1.1.1988, ja se perustuu uuteen tulliasiakirjaan. Sopimus helpottaa ja yhtenäistää

kauttakulkuliikennettä tekemällä mahdolliseksi tavaroiden passituksen tullitarkastuksista lähtöpaikasta määräpaikkaan. Uuden yleissopimuksen vakuusmenettelyä ei sovelleta Pohjoismaiden (Suomen, Ruotsin ja Norjan) välisessä kaupassa. Sen sijaan Pohjoismaissa pitkään käytössä ollut passitusjärjestelmä lakkautettiin yleissopimuksen tultua voimaan.

Edellä mainituilla tullimenettelyjä yksinkertaistavilla yleissopimuksilla on luotu myös edellytykset siirtymiseen ns. paperittomaan tullaukseen eli kansainvälisen elektronisen tiedonvälityksen käyttöön. Etenkin Suomen ja muiden Pohjoismaiden kannalta tämä oli painava näkökohta yhtenäistulliselvitysasiakirjaan liittymiselle. Nämä maat panostavat aktiivisesti EC:n ja EFTAn välillä alkaneeseen yhteistyöhön paperittomaan tullaukseen siirtymiseksi. Yhteisöjen sisällä ja EFTA/EC-kaupassa on tarkoituksena ottaa tällainen järjestelmä käyttöön viimeistään vuonna 1992. EFTA-maat osallistuvat asiantuntijatasolla yhteistyöhön tietoliikennejärjestelmien ja -sovellutusten (ns. TEDIS ja CD-ohjelmat) kehittämiseksi. Kansainvälisten kauppa-asiakirjamenettelyjen yksinkertaistamista käsitellään myös muilla kansainvälisen yhteistyön foorumeilla. Tällä alalla keskeisessä asemassa on YK:n Euroopan talouskomissio ECE. Siellä on usean vuoden ajan kehitelty automaattiseen tietoliikenteeseen soveltuvia asiakirjamalleja ja menetelmiä sovellutuskokeiluineen. Suomen ja Pohjoismaiden panos tässä työssä on ollut merkittävä. Keväällä 1987 valmistui ECE:ssä ns. EDIFACT-suositus, jota voidaan kuvata teleteitse siirrettävän tulli- tai muun kauppa-asiakirjan täysin yhtenäisenä kansainvälisenä mallina tietojen koodausohjelmistoinen. Ennen konkreettista soveltamista esim. Länsi-Euroopan vapaakauppa-alueella malli vaatii edelleen täydentämistä ja käytösääntöjen ja laitteiden standardien yhtenäistämistä.

Sekä EFTA-maat että EC ovat vahvistaneet valmiutensa ottaa käyttöön maailmanlaajuisen YK-EDIFACT-standardin. Standardin länsieurooppalaista sovellutusta koskevasta yhteistyöstä on sovittu. Se on jatkuvien valmistelujen kohteena. EC:lla on tässä projektissa kaksi keskeistä tavoitetta. Yhtäältä EC pyrkii yhtenäisiin eurooppalaisiin standardeihin perustuvan uuden teleteknologian mahdollisimman tehokkaaseen käyttöönottamiseen. Kauppamenettelyjen uudenaikaistaminen on toisaalta

välttämätöntä sisämarkkinoiden toimivuuden toteuttamiseksi.

Korkean teknologian maina EFTA-mailla on erinomaiset valmiudet osallistua EDIFACTin EFTA/EC-sovellutuksenkin toteuttamiseen. EFTAn ja EC:n kesken on asiantuntijatasolla sovittu jatkuvasta yhteistyöstä sekä itse projektin johtamisesta että standardien ja sovellutusohjelmien laadinnassa. Myös kustannukset on tarkoitettu jakaa EC:n ja EFTAn kesken. EFTA/EC-yhteistyötä on tarkoitettu kehittää siten, että yhteys ECE:hen jatkuvasti säilyy. Sitä voidaan pitää tässä mielessä ECE:n toiminnassa alueellisenä sovellutushankkeena.

Suomen suhtautuminen

Suomen kannalta merkittävin lähiajan haaste on paperittomaan tullausmenettelyyn siirtyminen yhtenäisesti EFTA/EC-alueella viimeistään vuonna 1992. Suomella on tähän tekniset valmiudet ja käytännön kokemusta. Alkuperäsääntöjen yksinkertaistamisessa puolestaan saavutetaan kumulaatiopäätöksellä pitkälti niitä tuloksia, joita Suomi ja muut EFTA-maat ovat vuosikausia tavoitelleet. Hienosäätöä tarvitaan, mutta laajempiin uudistuksiin ei ole tarvetta.

Kauppamenettelyjen yksinkertaistamisessa tarvittavan teleteknologian alalla Suomi kuuluu Länsi-Euroopan vahvoihin maihin. Meillä on huomattavaa tuotannollista osaamista ja käytännön sovellutuskokemusta atk- ja telepalveluissa. Standardoitu kaupallinen viestitys teleteitse tuo mukanaan huomattavia kustannussäästöjä ja helpottaa merkittävästi kansainvälistä kanssakäymistä. Alan yhteistyö sekä viranomais- että yritystasolla on Suomen etujen mukaista. Tätä toimintaa tullaan aktiivisesti jatkamaan niin ECE:ssä kuin EFTA/EC-yhteistyössäkin.

3.2. Määrälliset rajoitukset

Kansainvälinen kehitys

GATTin yleissopimuksessa tuonti- ja vientirajoitukset kielletään. Vain sopimuksessa määritellyissä tapauksissa voi jäsenmaa poikkeuksellisesti rajoittaa määrällisesti ulkomaankauppaansa. Erilaiset omavaraisuus- ja strategiset

näkökohdat ovat eri maiden edelleen ylläpitämien tuonti- ja vientirajoitusten taustalla.

Sekä Rooman sopimuksessa että EFTA-konventiossa teollisuustuotteiden tuonti- ja vientikiintiöt ja muut määrälliset rajoitukset on kielletty.

EFTA-maiden ja EC:n välisissä vapaakauppasopimuksissa määrälliset tuontirajoitukset on eräitä poikkeuksia lukuunottamatta kielletty. Sopimuksia neuvoteltaessa oli esillä myös kysymys määrällisistä vientirajoituksista. Erityisesti kysymys koski rautaromua ja -metallia, muita metalleja sekä lannoitteita. Vapaakauppasopimuksiin ei lopulta otettu mukaan määrällisiä vientirajoituksia koskevaa yleiskieltoa. GATTin määräykset jäivät luonnollisesti osapuolten noudatettaviksi.

EFTA/EC-yhteistyökeskusteluihin vientirajoitusten poistaminen on tullut mukaan EC:n aloitteesta. Komission pyrkimyksenä alunperin oli päästä sopimukseen vain ei-rautapitoisen metalliromun ja tuhkan vientirajoitusten kiellost. Taustalla oli näiden aineiden maailmanmarkkinahintojen jyrkät vaihtelut sekä niiden niukkuus EC-alueella. EFTA-maiden vaatimuksesta keskustelut on laajennettu koskemaan kaikkia EEC-vapaakauppasopimuksen piiriin kuuluvia tuotteita. ECSC-sopimusten kattamat teräs- ja rautatuotteet eivät sen sijaan ole keskustelujen kohteena.

Viralliset neuvottelut EFTA-maiden ja EC-komission välillä nykyisten vientirajoitusten poistamisesta ja uusien rajoitusten kieltämisestä vapaakauppasopimuksiin tehtävillä muutoksilla alkoivat kesäkuussa 1988. Tavoitteena on yleinen vientirajoitusten kieltö. Osa voimassa olevista vientirajoituksista on tarkoitus poistaa heti sopimuksen voimaantullessa. Joidenkin tuotteiden osalta vientirajoitusten purkamiseen tarvitaan siirtymäaikataulu. Parhaassa tapauksessa neuvottelut saadaan päätökseen vielä kuluvan vuoden aikana.

Suomen suhtautuminen

Suomi suhtautuu vientirajoitusten kieltoa koskeviin neuvotteluihin myönteisesti. Rajoitusten kieltö olisi kaupan vapauttamisperiaatteen mukaista. Se tarjoaisi mahdollisuuden entistä paremmin turvata raaka-ainesaanti tuotteissa, jotka ovat vientirajoitusten kohteena. Vientirajoituksista vapautettavien tuotteiden viejille kaupan liberalisointi merkitsisi use-

asti korkeampia hintoja ainakin lyhyellä aikavälillä. Vastaavasti näiden tuotteiden kotimaisille käyttäjille kaupan vapauttaminen merkitsee lyhyellä aikavälillä kustannusten nousua. Poikkeuksellisia tilanteita varten sopimusjärjestelyihin on tarkoitettu sisällyttää suojalauseke.

3.3. Kaupan tekniset esteet

Kaupan teknisillä esteillä tarkoitetaan haittoja, jotka syntyvät kun eri mailla on toisistaan poikkeavia tuotteiden ominaisuuksia, merkin-
töjä tai tarkastuksia koskevia vaatimuksia. Yritykset voivat eräissä tapauksissa ratkaista poikkeavista vaatimuksista johtuvat ongelmat valmistamalla tuotteen sen maan määräysten mukaisesti, jossa vaatimukset ovat ankarimmat, vaikka tämä tietysti nostaa kustannuksia. Usein eri maiden asettamat määräykset kuitenkin poikkeavat toisistaan siinä määrin, että samasta tuotteesta on valmistettava kunkin maan markkinoita varten omat mallinsa. Tuotantolinjojen moninaisuus luonnollisesti vaikeuttaa valmistusta ja nostaa tuotteen valmistuskustannuksia. Tuotteiden tarkastus- ja hyväksymismenettelyjä koskevat vaatimukset saattavat myös muodostaa kaupan esteitä varsinkin, jos tuote on tarkastettava erikseen aina siinä maassa, missä se aiotaan myydä. Tällainen menettely on hankalaa, aikaavievää ja kallista. Taloudellisilta vaikutuksiltaan tekniset esteet ovat täysin verrattavissa tullisuojaan tai jopa tuonnin rajoituksiin.

Kansainvälinen yhteistyö kaupan teknisten esteiden torjumiseksi on erityisesti kuluvan vuosikymmenen aikana saanut tärkeän sijan eri maiden kauppapoliittisissa pyrkimyksissä ja kansainvälisissä järjestöissä. Tämä kauppapoliittinen yhteistyö ei merkitse vastakkainasettelua teknisillä määräyksillä hoidettavan työ-, ympäristön- ja kuluttajansuojelun vaatimusten kanssa. GATTin yleissopimuksessa todetaan, ettei yleissopimuksen mikään määräys estä sopimuspuolia toimeenpanemasta välttämättömiä toimenpiteitä ihmisten, eläinten ja kasvien terveyden ja elämän suojaamiseksi. Vastaavanlainen yleispoikkeus (ns. *ordre public* -lauseke) sisältyy myös EFTA-konventioon, Rooman sopimukseen ja EFTA-maiden ja Euroopan talousyhteisön välisiin vapaakauppasopimuksiin. Tiukat suojavaatimukset sinänsä eivät ole kaupan esteiden aiheuttajia. Esteet syntyvät siitä,

että eri maissa pyritään samankaltaiseen suojaan toisistaan poikkeavilla tavoilla.

Kansainvälinen kehitys

Kaupan teknisten esteiden poistamiseen tähtävää työtä tehdään monessa järjestössä, kuten GATTissa, OECD:ssä ja useassa YK:n erityisjärjestössä, erityisesti Codex Alimentarius-komissiossa ja ECE:ssä. Yksityisellä sektorilla ovat tärkeitä mm. Kansainvälinen standardisointijärjestö ISO ja Kansainvälinen sähkötekniikan komitea IEC ja niiden länsieurooppalaiset vastineet, Euroopan standardisointikomitea CEN ja Euroopan sähkötekni-
nen standardisointikomitea CENELEC. Kaikki EFTA- ja EC-maat osallistuvat mainittujen järjestöjen työhön kansallisten standardisointielimensä kautta.

Kaupan teknisten esteiden osalta voidaan johtavana kansainvälisenä säädöstönä pitää GATTin teknisiä esteitä koskevaa sopimusta vuodelta 1979. EC ja kaikki sen jäsenmaat, EFTA-maat Islantia lukuunottamatta, kolme SEVin jäsenmaata sekä useimmat Euroopan ulkopuoliset teollisuusmaat ja maailmankaupan kannalta merkittävät kehitysmaat ovat liittyneet sopimukseen. Sopimus kieltää sopimuspuolia käyttämästä teknisiä määräyksiä ja standardeja sekä tavaroiden tarkastusmenetelmiä kansainvälisen kaupan esteinä ja velvoittaa ne soveltamaan ko. määräyksiä, standardeja ja tarkastusmenetelmiä vähintään yhtä edullisina tuonti- kuin kotimaisiin tuotteisiin. Sopimus kattaa teollisuus- ja maataloustuotteet ja kohdistuu periaatteessa kaikkiin tuotteiden ominaisuuksiin ja niiden tarkastamista, pakkaamista ja merkitsemistä koskeviin vaatimuksiin. Sopimus velvoittaa sopimuspuolet käyttämään kansallisessa normityössään hyväkseen kansainvälisen standardisoinnin tuloksia. Sopimuksella luotiin myös tiedonanto- ja konsultointivelvoite. GATTin sihteeristölle on sovitun kaavan mukaan ilmoitettava kaikista valmis-
teilla olevista teknisistä määräysehdoista. Sopimuksen nojalla on lisäksi mahdollista neuvotella muissa maissa voimaansaatettaviksi tar-
koitettujen ehdotusten sisällöstä. Lisäksi on jokaisen sopijapuolen perustettava erityinen informaatiokeskus, josta voi saada kaikki tarvittavat tiedot ko. maassa voimassa olevista ja ehdotetuista teknisistä määräyksistä, standardeista ja tavarantarkastusjärjestelmistä. Kuten

muutkin sopimukseen liittyneet maat, Suomi on luonut sisäisen järjestelmän ilmoitusvelvoitteiden hoitamiseksi. Suomen Standardisoimisliitto SFS toimii Suomessa kauppa- ja teollisuusministeriön kanssa tekemänsä sopimuksen mukaisesti sopimuksen edellyttämänä informaatiokeskuksena.

Valkoinen kirja ja Rooman sopimusta muuttanut yhtenäisasiakirja ovat ratkaisevalla tavalla vauhdittaneet EC:n työtä kaupan teknisten esteiden poistamiseksi. Yhtenäisten sisämarkkinoiden olemukseen jäsenmaiden kauppasuhteita häiritsevät esteet eivät kuulu. Takavuosina työtä rasitti pyrkimys ns. täydelliseen harmonisointiin, jonka mukaisesti tietyn alan normisto oli yhtenäistettävä yksityiskohtia myöten ja yhteisönormistolla piti korvata kansalliset normit. Neuvoston päätöksiltä vaadittu yksimielisyys hidastutti tuloksiin pääsyä.

Yhteisöharmonisoinnin uudeksi työmenetelmäksi otettiin vuonna 1985 ns. uusi menetelmä (new approach to technical harmonization). Sen pääperiaatteet ovat: 1) yhteisöharmonisointia vaativat alat valikoidaan entistä tarkemmin eli kaikkea kansallista lainsäädäntöä ei yhtenäistetä ja 2) yhteisötasolla päätettävissä direktiiveissä määritellään ainoastaan oleelliset terveyttä ja turvallisuutta koskevat vaatimukset. Vaatimusten toteuttamiseksi tarvittavat lisänormit ja menettelytapasäännöt annetaan eurooppalaisina standardeina. Standardit valmistellaan ja hyväksytään alan järjestöissä CENissä ja CENELECissä. Jos tuote on näiden standardien mukainen, katsotaan sen täyttävän direktiivin asettamat vaatimukset. Valmistaja voi tehdä tuotteensa myös standardeista poiketen, mutta silloin hänen on voitava erikseen osoittaa, että tuote tästä huolimatta täyttää direktiivin vaatimukset.

Teknisen alan lainsäädännön jättäminen suurelta osin jäsenmaiden kansalliseen lainsäädäntövaltaan merkitsee yhteismarkkinoiden kannalta sitä, että jäsenmaiden vaatimusten erilaisuus ei voi olla pätevä syy tuotteiden vapaan liikkumisen rajoittamiseksi. Muiden jäsenmaiden tuotteisiin kohdistuvia tarkastuksia ja muita vapaata liikkumista rajoittavia vaatimuksia voidaan ylläpitää vain, mikäli ne voidaan osoittaa ehdottoman välttämättömiksi terveyden, turvallisuuden, ympäristönsuojelun, työympäristön tai kuluttajansuojelun vuoksi.

Yhtenäisasiakirja velvoittaa EC:n komission direktiivejä valmistellessaan perustamaan ne korkeaan työ-, ympäristön- ja kuluttajansuoje-

lun tasoon. Tästä huolimatta on jäsenmailla tietyin edellytyksin oikeus ylläpitää näissä suhteissa yhteisiä direktiivejä tiukempia vaatimuksia.

EC:n sisämarkkinoiden toteuttaminen edellyttää myös tuotteiden määräystenmukaisuuteen kohdistuvan tarkastustoiminnan uudelleenjärjestämistä. Vaikka eräät uutta tarkastusmenettelyä koskevat päätökset ovat edelleen valmisteltavana, ovat yleiset periaatteet kuitenkin jo selvillä. Ensinnäkin sisämarkkinat merkitsevät sitä, että jäsenmaiden välisillä rajoilla tehdyistä tarkastuksista luovutaan. Kukin tuote tarkastetaan EC:n piirissä vain kerran, yleensä valmistusmaassa, ja tämän tarkastuksen tulokset kelpaavat sitten sellaisinaan koko EC:n alueella. Tämä edellyttää toisaalta tarkastuslaitosten luotettavuutta ja toisaalta sitä, että kunkin jäsenmaan viranomaiset ovat yhtäläisesti vastuussa niin omaan maahansa kuin muihin EC:n jäsenmaihiin toimitettavien tuotteiden turvallisuudesta ja määräystenmukaisuudesta. Tarkastuslaitosten luotettavuuden toteuttamiseksi ei enää riitä, että ne ovat viranomaisia tai viranomaisten valtuuttamia, vaan niiden on täytettävä yhtenäisesti vahvistettavat, varsin ankarat pätevyyskriteerit. Päteväksi voidaan todeta myös yksityinen tarkastuslaitos.

Markkinoillepääsyn ehtona olevat tyyppitarkastukset rajoitetaan vain vaarallisimpiin tuotteisiin. Sen sijaan kehitetään valmistuksen valvontaa ja markkinoilla jo olevien tuotteiden tarkastamista. Tällä tavoin päästään käsiksi rakennevirheiden ohella entistä paremmin myös valmistusvirheisiin. Viranomaisten on huolehdittava, että virheelliseksi havaittu tuote vedetään markkinoilta ja että myös sen vienti muihin EC-maihin estetään.

Viranomaisten rutiinivalvontaa on tarkoitus vähentää ja korvata se valmistajan vastuulla. Tähän tarjoaa edellytykset tiukan tuotevastuun toteuttaminen.

EFTA:ssa kaupan teknisten esteiden poistaminen on ollut yhteistyön kohteena järjestön perustamisesta lähtien. EFTA-maat eivät kuitenkaan ole pyrkineet tuotevaatimusten harmonisointiin tai ns. EFTA-standardeihin. Kaupan teknisiä esteitä on yritetty torjua teknisiä määräyksiä koskevilla tietojenvaihtojärjestelmillä ja luomalla järjestelyjä tuotteiden testaus- ja tarkastustulosten vastavuoroiseksi tunnistamiseksi.

EFTA-maat ovat vuodesta 1964 lähtien ilmoittaneet toisilleen uusista lainsäädäntö- ja

määräysehdoista, joilla on arvioitu olevan vaikutusta EFTA-maiden väliseen kauppaan. Vapaaehtoisuuteen perustunut järjestelmä osoittautui kuitenkin riittämättömäksi ja menettely on äskettäin uusittu. EFTA-konvention muutoksella toteutettu uudistus tuli voimaan 1.7.1988. Ilmoitusmenettely koskee nyt pakollisena sekä teollisuus- että maataloustuotteita koskevia vaatimuksia. Muilla EFTA-mailla on kolmen kuukauden aikana tilaisuus esittää kommenttinsa ehdotuksista. Jos jokin niistä katsoo ehdotuksen muodostuvan kaupan esteeksi, voi se vaatia kolmen kuukauden lisäaikaa esteen ehkäisemiseksi käytäviä neuvotteluja varten.

EFTA-maiden välillä, mutta muodollisesti EFTAsta erillisenä, on tehty useita tarkastustulosten vastavuoroista tunnustamista koskevia järjestelyjä ja konventioita. Ne koskevat mm. paineastioita, laivanvarusteita, kaasulaitteita, maatalouskoneita ja traktoreita, nostolaitteita, jalometalleja sekä lääkeaineita. Tarkastustulosten vastavuoroista hyväksymistä koskeva yleinen puitesopimus EFTA-maiden kesken allekirjoitettiin kesäkuussa 1988 Tampereen ministerikokouksessa. Sopimus tulee voimaan 1.1.1990 ja sitä täydentämään valmistellaan tuoteryhmäkohtaisia sovellutus sopimuksia. Puitesopimuksen arvioidaan merkittävästi tehostavan sekä EFTAn sisäistä työtä että EFTA-maiden neuvotteluasemia vastavuoroisten tarkastustulosten tunnustamisjärjestelmien kehittämiseksi laajemmissa kansainvälisissä puitteissa ja eritoten EC:n kanssa.

Pohjoismaiden välisessä yhteistyössä on tuotevaatimusten harmonisoinnilla pitkät perinteet. Laaja-alaista yhtenäistä otetta kaupan teknisten esteiden poistamiseen ei kuitenkaan ole ollut. Pohjoismaiden ministerineuvoston vuosina 1983—85 teettämä laaja kartoitus kaupan esteistä Pohjoismaiden välisessä kaupassa osoitti tällaisen yhteistyön tarpeellisuuden. Pohjoismaiden ministerineuvosto hyväksyi helmikuussa 1987 yhteistyöohjelman kaupan esteiden poistamiseksi Pohjolassa. Kaupan teknisille esteille annetaan yhteistyöohjelmassa huomattava painoarvo. Ohjelman keskeinen sisältö tältä osin on tarkastustulosten vastavuoroista tunnustamista koskeva periaatepäätös, jonka mukaan yhdessä Pohjoismaassa markkinointiin hyväksytty tavara olisi markkinoitavissa muissakin Pohjoismaissa ilman uutta tarkastusta tai testausta. Periaatetta sovellettaisiin kaikkiin tavaroihin, joita koskevat määräykset

eri Pohjoismaissa katsottaisiin samanarvoisiksi, vaikka ne yksityiskohdiltaan olisivatkin toisistaan poikkeavia. Mikäli kansalliset viranomaiset eivät voi poikkeustapauksissa hyväksyä toisessa Pohjoismaassa suoritettua tarkastusta tai testausta, tulee ao. viranomaisten pyynnöstä esittää täydelliset perustelut niistä syistä, joiden vuoksi uusi tarkastus tai testaus on tarpeellinen. Periaatteen toteuttaminen käytännössä edellyttää eri alojen pohjoismaisten tarkastus- ym. viranomaisten yhteistyötä ja eri maiden tuotevaatimusten läpikäyntiä. Pohjoismaiden kaupan esteitä koskevassa yhteistyöohjelmassa todetaan, että sitä tullaan toteuttamaan ottaen huomioon laajempi kansainvälinen ja erityisesti eurooppalainen yhteistyö.

EFTA/EC -yhteistyön pohjaksi hyväksyttyssä Luxemburgin julistuksessa kaupan tekniset esteet otettiin erääksi käytännön yhteistyön keskeiseksi alaksi pyrittäessä kohti eurooppalaista talousaluetta. Viranomaisasolla tämä työ tapahtuu EFTAn kaupan teknisten esteiden komitean ja EC-komission asiantuntijoiden välisissä säännöllisissä tapaamisissa ja eri aloja käsittelevissä asiantuntijaryhmissä. Työtä ohjaa ja valvoo korkean tason kontaktiryhmä sekä ministeritason tapaamiset EFTA-maiden ja komission välillä. Yhteistyö on edistynyt mm. teleliikenteen ja tietojenkäsittelyn, paineastioiden, elintarvikkeiden, lenturavallisuuden, rakennustarvikkeiden ja koneturvallisuuden aloilla.

Viranomaisyhteyksien lisäksi EFTAn ja EC:n yhteistoiminta on tiivistä myös eurooppalaisissa standardisointijärjestöissä kuten CENissä ja CENELECissä, joiden jäseninä molempien yhteenliittymien jäsenvaltioiden standardisointielimet ovat. EC ja EFTA ovat enenevässä määrin antaneet em. järjestöille yhteisiä toimeksiantoja ja tähän liittyen molemmat tahot ovat myös osoittaneet niille resursseja lisääntyneiden tehtävien hoitamiseksi.

Kesäkuussa 1988 Tampereella EFTA-ministerikokouksen yhteydessä järjestetyssä tapaamisessa komission ulkosuhteista vastaavan jäsenen kanssa sovittiin, että EFTA-maiden ja EC:n välille neuvotellaan yhdys sopimus teknisiä määräyksiä koskevien ilmoitusten vaihtamiseksi. Käynnissä olevat neuvottelut saataneen päätökseen vielä kuluvan vuoden aikana. Samoin sovittiin tavoitteeksi tarkastustulosten vastavuoroista tunnustamista koskevan yhdys sopimuksen luominen EFTA-järjestelmän ja EC:n vastaavan järjestelmän välille. Neuvotte-

lut pyritään saattamaan päätökseen kevään 1989 aikana.

Suomen suhtautuminen

Suomi suhtautuu kaupan teknisten esteiden poistamiseen ja uusien luomisen estämiseen myönteisesti. On tärkeää, että teknisillä esteillä ei tehdä tyhjäksi kaupan muusta liberalisoinnista odotettavia etuja päämarkkina-alueellamme Länsi-Euroopassa. EFTAssa ja EFTAn kautta EC:n kanssa käynnissä olevat keskustelut ja neuvottelut teknisiä määräyksiä koskevista ilmoituksista ja vastavuoroisista hyväksymisjärjestelmistä toivotaan saatavan päätökseen mahdollisimman pian. Standardisoinnissa CEN ja CENELEC ovat keskeisessä asemassa ja niiden kautta tapahtuvaa yhteistyötä tullaan jatkossakin tukemaan aktiivisesti. Uusia mahdollisuuksia yhteistyön edistämiseksi tutkitaan. Myös Pohjoismaiden kesken tehtävä työ koetaan hyödyllisenä ja sitä tullaan jatkamaan.

Tähänastisen kokemuksen valossa ei teknisten määräysten harmonisointityö EFTA/EC-yhteistyössä tule merkitsemään tinkimistä maamme nykyisestä työ-, ympäristön- ja kuluttajansuojelun tasosta. Pikemminkin määräysjärjestelmämme tulee täydentymään ja jossain määrin tiukkenemaan. Tarvittaessa on lisäksi täydet mahdollisuudet ylläpitää myös muita Länsi-Euroopan maita tiukempia vaatimuksia. Sen sijaan tulee kaupan teknisten esteiden poistaminen edellyttämään maamme nykyisen teknisen tarkastusjärjestelmän huomattavaa kehittämistä. Hallitus on jo ryhtynyt tätä tarkoittaviin toimenpiteisiin mm. lisäämällä eri tarkastuslaitosten tehtäviin myös viejän pyynnöstä tapahtuvan vientituotteiden tarkastamisen sekä perustamalla valtioneuvoston päätöksellä 19.2.1988 Suomeen kansainvälisten kriteerien mukaisesti toimivan testauslaboratorioiden pätevyyden toteamisjärjestelmän. Jatkossa ovat avainasemassa erityisesti EC:n tasoa vastaavan tuotevastuulainsäädännön aikaansaaminen sekä markkinoilla olevien tuotteiden tarkkailun tehostaminen.

4. Maatalous- ja kalatuotteet, ml. elintarviketeollisuustuotteet

4.1. Maataloustuotteet

Kansainvälinen kehitys

Kansainvälistä tilannetta maataloustuotteiden kaupassa leimaavat ylituotanto-ongelmat, subventiot tuotannolle ja viennille, tuonnin rajoittamistoimet sekä em. syistä johtuvat kauppapoliittiset paineet ja ristiriidat. Maataloustuotteiden kansainvälistä kauppaa ei ole liberalisoitu. Merkittävin monenkeskinen keskustelu maataloustuotteiden kaupasta on käynnissä GATTin Uruguayn kierroksella, jossa se on noussut keskeiseksi neuvottelukohdeeksi. Näihin keskusteluihin Suomi osallistuu tiiviin pohjoismaisen yhteistyön kautta.

EC:n yhteinen maatalouspolitiikka on yhteisen kauppapolitiikan ohella eräs yhteisötoiminnan kulmakivistä. Yhteisen maatalouspolitiikan periaatteita ovat yhteisön sisäisten markkinoiden yhtenäisyys, jolla tähdätään täysin vapaaseen sisäiseen kauppaan, yhteisöedun suojeleminen alhaisia tuontihintoja ja hinnanvaihteluja vastaan sekä yhteinen vastuu maatalouspolitiikan kustannuksista. Päätöksenteko maatalouspolitiikassa on siirretty jäsenmailta yhteisöille. Kaikki keskeiset maatalouspolitiikkaa koskevat päätökset, mukaanlukien tuotantohinnat, tehdään yhteisöelimissä. Yhteisöjen toiminnan eri sektoreista voidaan maataloutta pitää alana, jossa ylikansallinen päätösvalta on viety pisimmälle.

Yhteisöissä noudatettu politiikka on osittain syynä mittavaan ylituotantoon, yhteisöjen maatalousrahaston kustannusten kasvuun sekä kauppapoliittisiin ongelmiin kansainvälisellä kentällä. Maatalouspolitiikan osuus yhteisön kaikista menoista on n. kaksi kolmasosaa. Yhteisöissä onkin tunnustettu tarve hillitä tuotannon kasvua. Yhteisöjen huippukokous helmikuussa 1988 hyväksyi tähän tähtääviä toimenpiteitä.

Suomen ja EC:n väliset vapaakauppajärjestelyt eivät kata maataloustuotteiden kauppaa. Sopimuksessa osapuolet ilmaisevat kuitenkin olevansa valmiit, kunnioittaen toistensa maatalouspolitiikkaa, edistämään kaupankäynnin suotuista kehittämistä myös maataloustuotteissa. Lisäksi sopimuksessa luvataan soveltaa määräyksiä eläinlääkinnän, terveydenhoidon ja luonnonsuojelun alalla ei-syrjivällä tavalla ja pidättyä uusista toimenpiteistä, joista seuraisi kaupankäynnille kohtuutonta haittaa. Erityisjärjestelynä Suomen ja EC:n välillä on solmittu vastavuoroisia myönnytyksiä sisältävä juustosopimus, sekä eräiden alkoholituotteiden tullimyyntiä sisältävä autonominen järjestely.

EFTAssa ei ole pyritty yhteiseen maatalouspolitiikkaan eivätkä konvention tulleja ja määrittäviä rajoituksia koskevat määräykset ulotu maataloustuotteisiin. Konventiossa todetaan silti jäsenmaiden valmius pyrkiä edistämään keskinäistä maataloustuotteiden kauppaansa, jatkaen kuitenkin samalla kansallisen maatalouspolitiikan harjoittamista. Kahdenvälisiä maataloussopimuksia Suomella on EFTA-maista Itävallan, Norjan, Ruotsin ja Sveitsin kanssa.

EFTA/EC-yhteistyön pohjana olevassa Luxemburgin julistuksessa todetaan, että ”yhteistyötä ja/tai konsultaatioita esimerkiksi kuljetuksen, maatalouden, kalastuksen ja energian aloilla tulisi tehostaa”. Toistaiseksi tällaista yhteistyötä maataloussektorilla ei ole ollut. EFTA-maat, erityisesti Pohjoismaat, ovat epävirallisesti vaihtaneet mielipiteitä komission edustajien kanssa GATTiin liittyvistä kysymyksistä. On kuitenkin mahdollista, että maataloustuotteiden kaupasta erityisesti kiinnostuneiden uusien yhteisömaiden aloitteesta maatalouskauppaan liittyvät kysymykset nousevat tulevaisuudessa entistä useammin esille. EC:n sisäisten määräysten yhdyntäessä eläinlää-

kintä-, kasvinsuojelu- ja terveydenhoidon määräysten osalta kasvaa myös tarve käydä keskustelua näiden määräysten kauppaa haittaavien seuraamusten välttämiseksi.

Suomen suhtautuminen

Suomen kannalta maatalouspolitiikkaan ja maataloustuotteiden kauppaan liittyvä merkittävin kansainvälinen tekijä on GATT. Uruguayan neuvottelukierroksen tulokset tulevat heijastumaan myös Suomeen, erityisesti ylituotannon vientitukeen kohdistuvana paineena. Suomen ja muiden Pohjoismaiden asema GATTin maatalousneuvotteluissa on usein samankaltainen EC:n kanssa. Sekä vientitukeen että tuonin rajoittamiseen liittyvät kysymykset ovat niille yhteisiä, vaikka tavoiteltavat ratkaisumallit poikkeavatkin jossain määrin toisistaan. Suomen ja EC:n näkemykset GATTin maatalousneuvotteluissa ovat kuitenkin usein lähellä toisiaan ja keskusteluja yhteisöjen kanssa näistä kysymyksistä tullaan jatkamaan.

Maatalouspoliittinen päätöksenteko pidetään omista käsistä, eikä Suomen maatalouspolitiikkaa sidota yhteisöjen maatalouspolitiikkaan. Suomen ja yhteisöjen välistä maataloustuotteiden kauppaa tullaan kuitenkin jatkossakin edistämään, milloin siihen katsotaan olevan tarvetta, molemminpuolisiin myönnytyksiin perustuvilla kahdenvälisillä erityissopimuksilla.

4.2. Kalatuotteet

Kansainvälinen kehitys

Yleisellä kansainvälisellä tasolla, eli GATTissa ja sen piirissä käynnissä olevissa monenkeskisissä kauppaneuvotteluissa kalastuskysymykset ovat jääneet taka-alalle. Merkittävää uutta kehitystä ei liene odotettavissa tällä sektorilla Uruguayan neuvottelukierroksen aikana tai sen tuloksinaan. Suomen kannalta keskeistä onkin tämän sektorin kehitys Euroopassa.

EC:n kalastuspolitiikan keskeiset tekijät ovat yhteiset kalastusoikeudet, kalakannasta huolehtiminen, markkinointia koskevat määräykset sekä kansainvälisistä suhteista huolehtiminen. Neuvotteluissa kolmansien maiden kanssa yhteisö kiinnittää erityistä huomiota

kalastusoikeuksiin eli järjestelyyn, jossa EC-kalastajat pääsevät toisen sopijapuolen kalastusvesille. Vastamyönnytyksinä EC voi harkita tulli- tms. helpotuksia tai vastaavasti kalastusoikeuksia EC-vesillä.

Suomen ja EC:n välinen vapaakauppasopimus ei kata kalatuotteita. Suomen ja EC:n välillä on kuitenkin yleisluontoinen kalastussopimus, jonka puitteissa ei toistaiseksi ole tehty kaupallisia sitoumuksia tai myönnytyksiä. Eri-tyiskysymyksenä EC:n kanssa on selvitetty mahdollisuuksia parantaa suomalaisen kirjolohen vientiedellytyksiä tullihelpotuksin. Keskustelut ovat kuitenkin kariutuneet EC:n vaatimukseen saada vastamyönnytykset kalastusoikeuksina Suomen vesillä, mihin Suomi ei ole voinut suostua.

EFTA-konventiossa tavoitteeksi asetetaan helpottaa kala- ja muiden meren tuotteiden kaupan kehitystä siten, että jäsenvaltiot, joiden talous on suurella määrin riippuvainen näiden tuotteiden viennistä, saavuttavat kohtuullisen vastavuoroisuuden. Konvention liitteessä E luetaan ne kalatuotteet, joita vapaakauppa-määräykset eivät koske. Eri-tyisesti Islanti, mutta myös Norja, on esittänyt koko liitteen E poistamista eli kalakaupan täydellistä vapauttamista EFTA-maiden kesken. EFTA-parlamentaarikot ovat tehneet vuonna 1987 esityksen, jotta EFTA-neuvosto ministeritasolla ryhtyisi toimiin kalakaupan vapauttamiseksi EFTAssa 4—5 vuoden sisällä.

Tampereella kesäkuussa 1988 pidetyssä ministerikokouksessa sovittiin alivaltiosihteeritason työryhmän perustamisesta tutkimaan konkreettisia mahdollisuuksia kalakaupan vapauttamiseksi. Ryhmän tehtävänä on myös selvittää tällä sektorilla annettavan julkisen tuen merkitys. Työryhmältä odotetaan lopullista raporttia kesään 1989 mennessä.

EFTA/EC-yhteistyössä kalastus mainitaan Luxemburgin julistuksessa yhtenä mahdollisena yhteistyöalana maatalouden tapaan. Kalastuskysymykset eivät kuitenkaan ole olleet esillä konkreettisissa yhteistyökeskusteluissa.

Suomen suhtautuminen

Suomen suhtautumista kalatuotteiden kauppaan liittyviin kysymyksiin määrittelevät lähinnä kalastuselinkeinon asema, kuluttajaintressit sekä kauppapoliittiset näkökohdat. Suomessa on hieman yli 2 000 päätoimista ammattikalas-

tajaa ja n. 5000 sivuammatikseen kalastavaa. Lähinnä kehitysalueille keskittynyt kalastus nojaa pääosin kahteen kalalajiin: silakkaan ja loheen. Elinkeinon pienuus, keskittyminen harvoin kalalajeihin sekä kalastuksen kausiluontoisuus tekevät Suomen herkästi haavoittuvaksi ulkoisten vaikutusten suhteen.

Suomi on suhtautunut periaatteessa myönteisesti myös kalatuotteiden kaupan liberalisointiin. Tuontilisenssejä on myönnetty runsaasti. EFTA-konvention E-liitteessä lueteltuja poikkeuksia lukuunottamatta kauppa on vapaata EFTA-alueella. Suomella on myös erillinen kalastussopimus Norjan kanssa. EFTA-konvention mukaisesti siinä sovitut myönnytykset ulotetaan myös muihin EFTA-maihin. Kauppapoliittisesti on myös tärkeää, että laajentuvaan EFTA/EC-yhteistyöhön lojalina EFTA-maana osallistuva Islanti, jolla on kalastukseen liittyviä ongelmia EC:n kanssa, voi katsoa elintärkeinä pitämänsä edut turvatuiksi EFTAn piirissä.

Paineita Suomea kohtaan kalatuotteiden kaupan liberalisointiin nykyisestä ei ainaakaan toistaiseksi ole havaittavissa EC:n tai GATTin taholta. EC:n vaatimus kytkeä kalastusoikeudet mahdollisiin sopimusjärjestelyihin eivät saa vastakaikua Suomessa. Pidemmällä aikavälillä on syytä varautua GATTissa siihen, että maataloustuotteiden liberalisointipaineet heijastuvat myös kalataloustuotteisiin jossakin määrin esim. käsiteltäessä tuontisuojaan muotoja.

Suurimmat paineet kalakaupan täydelliseksi vapauttamiseksi EFTAssa tulevat Islannin ja Norjan taholta. Liberalisointimahdollisuuksia pohdittaessa otetaan huomioon myös julkisen tuen käyttö tällä sektorilla. Hallitus ymmärtää vaatimukset kalakaupan vapauttamisesta EFTAn piirissä ja on pitkälti valmis hyväksymään tämän. Tarvittavat rajoitetut poikkeukset vaativat kuitenkin vielä lisäselvityksiä.

4.3. Elintarviketeollisuustuotteet

Kansainvälinen kehitys

Tuotanto-olosuhteista ja noudatetusta maatalouspolitiikasta johtuen maataloustuotteiden tuottaja- ja kuluttajahinnat ovat kaikissa Länsi-Euroopan maissa maailmanmarkkinahintoja korkeammat. Maataloustuotteiden hintoja ei ole yhdenmukaistettu eivätkä maata-

loustuotteet kuulu vapaakaupan piiriin. Vapaakauppatuotteita ovat kuitenkin eräät jalostetut elintarviketuotteet, kuten keksit ja leipomotuotteet, suklaa ja makeiset. Maatalousraaka-aineiden hinnanerojen huomioon ottamiseksi Länsi-Euroopan vapaakauppakumppanit, Islantia lukuunottamatta soveltavat järjestelmiä, joiden avulla voidaan tasata elintarviketeollisuuden käyttämien maatalousraaka-aineiden hinnanerot tuonnissa ja viennissä ja tasoittaa tämän teollisuusalan kansainvälisiä kilpailuedellytyksiä.

EC kantaa jalostetuista elintarvikkeista muuttuvaa tuontimaksua, joka lasketaan niiden keskimääräisen raaka-ainesisällön sekä raaka-aineiden kotimaisten hintojen ja maailmanmarkkinahintojen erotusten perusteella. Viennissä EC suorittaa vastaavin perustein laskettua, mutta jossain määrin harkinnanvaraisemmin sovellettua vientitukea. Korvattavia maatalousraaka-aineita ovat mm. sokeri ja sen vastineet, vilja, maitotaloustuotteet ja kananmunat. Määräykset sallivat myös eräiden elintarviketeollisuuden puolivalmisteiden, esim. öljyn ja tärkkelyn, hinnaneron korvaamisen.

EFTA-konventiossa ja EFTA-maiden vapaakauppasopimuksissa EC:n kanssa elintarviketeollisuuden tuotteita kohdellaan teollisuustuotteina siinä mielessä, että niiltä on poistettu kaikki tullit ja määrälliset rajoitukset. Sen sijaan sallitaan elintarviketuotteisiin sisältyvien tärkeimpien maatalousraaka-aineiden hinnanerokorvausjärjestelmä, jonka perusteella elintarviketeollisuus saa käytännössä maatalousraaka-aineensa maailmanmarkkinahintaan. Hinnanerokorvausjärjestelmiä ei kuitenkaan ole pyritty yhtenäistämään. Kilpailun vinoutumia estetään sillä, että on sovittu lopputuotteista, joihin sisältyviä maatalousraaka-aineita voidaan korvata. Keskeinen ajatus on kotimaisen tuotannon ja tuonnin välinen ehdoton syrjimättömyysperiaate.

EFTAssa on jo viidentoista vuoden ajan ilmoitettu kaikki hinnanerokorvausjärjestelmät ja niiden muutokset sekä koti- ja maailmanmarkkinahintojen muutoksista johtuvat hinnanerokorvausmäärien tarkistukset. Tämä järjestelmä on toiminut täysin tyydyttävästi. Sen avulla on voitu poistaa mahdollisia epäluuloja ja ratkoa useita käytännön ongelmia.

Suomessa maatalousperäisten raaka-aineiden hinnanerokorvausjärjestelmä yhdistyy elintarvikkeiden valmisteverotukseen. Tämän mukaisesti kotimaiselle elintarviketeollisuudelle kor-

vataan kotimaan myynnissä ja viennissä maatalousperäisten raaka-aineiden kotimaisen tuotantohinnan ja maailmanmarkkinahinnan erotus.

Elintarvikkeiden hinnanerokorvausjärjestelmät ovat yleisesti tarkasteltuna toimineet tyydyttävästi EFTA/EC-kaupassa. Järjestelmien kansainvälisen valvonnan kannalta on perinteisesti huomiota kiinnitetty siihen, ettei minkään maan järjestelmään sisälly ylikompensointia, jolla korvattaisiin myös jalostuskustannuksia.

Luxemburgin julistuksessa elintarviketeollisuustuotteiden kaupan kehittäminen mainitaan EFTA/EC-yhteistyön kohteena. EFTA-ministereiden ja EC:n komission tapaamisessa Tampereella kesäkuussa 1988 sovittiin ilmoitusjärjestelmän käyttöönottamisesta EC:n ja EFTA-maiden välillä vuoden 1989 alusta. Samalla sovittiin, että EFTA-maiden ja EC:n välillä aloitetaan monenkeskeisellä tasolla säännölliset

keskustelut hinnanerokorvausjärjestelmien toiminnasta ja mahdollisista ongelmista.

Suomen suhtautuminen

Suomen kannalta eräiden elintarvikkeiden maatalousraaka-aineiden hinnantasausrjestelmä on tärkeä. Sen turvin on voitu kehittää elintarviketuotantoa ja vientiä pohjoisten leveysasteiden maataloustuotannon korkeista kustannuksista huolimatta. Suomen kokemukset omasta ja muiden maiden järjestelmistä ovat yleisesti ottaen hyvät. Suomelle olisi muiden EFTA-maiden kanssa arvokasta saada aikaan järjestelmälliset ja sopimukseen perustuvat keskustelut EC-komission kanssa hinnanerokorvausjärjestelmiin liittyvistä kysymyksistä.

5. Kilpailusäännöt

Kansainvälisen kauppapolitiikan periaatteisiin kuuluu sopimuspuolten velvollisuus toimia siten, ettei sopimuksilla saavutettuja etuja heikennetä sellaisin toimin, jotka vinouttavat kilpailuolosuhteita. Tämä periaate sisältyy GATT-yleissopimukseen, OECD:n päätöksiin, Rooman sopimukseen, EFTA-konventioon ja EFTA-maiden ja EC:n väliin vapaakauppa-sopimukseen. Sopimukset sisältävät myös erityisiä määräyksiä sellaisten toimenpiteiden varalta, joiden haittavaikutuksia pidetään erityisen suurina. Ne liittyvät valtiontukitoimenpiteisiin, julkisiin hankintoihin, polkumyyntiin, varsinaiseen kilpailuoikeuteen sekä liikkeenperustamiseen.

5.1. Kartellit ja monopolit

Kansainvälinen kehitys

Kansainvälisen kaupan kasvaessa ja elinkeinöelämän kansainvälistyessä on kansainvälisessä yhteistyössä alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota kilpailua rajoittaviin toimenpiteisiin. OECD:ssä on asiasta laadittu useita raportteja ja suosituksia. Suositukset koskevat mm. kilpailuviranomaisten välistä yhteistyötä, tietojenvaihtoa ja konsultaatiomenettelyä kysymyksissä, jotka suoranaisesti koskettavat useita valtioita.

EC:n kilpailuoikeus perustuu Rooman sopimuksen artikloihin 85 ja 86, joissa kielletään sopimukset ja toimenpiteet, jotka saattavat vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tarkoituksena tai seurauksena on kilpailun estäminen, sekä hallitsevan markkina-aseman väärinkäyttö. EC:n komission toimivalta kilpailukysymyksissä on laaja ja sen toiminta on ollut määrätietoista. Komissio on korostanut kilpailupolitiikan keskeistä merkitystä sisämarkkinoiden ja EC-maiden yritysten kilpailukyyn kannalta. Toisaalta EC:n kilpailupolitiikka liittyy läheisesti yhteisöjen muihin tavoitteisiin erityisesti teollisuuspolitiikan alueella.

Rooman sopimuksen kilpailusääntöjä on johdonmukaisesti sovellettu myös EC:n ulkopuolisiin yrityksiin silloin, kun niiden toimien vaikutukset ulottuvat kilpailuun yhteisön alueella. Mm. EC:n alueelle toimintansa ulottaneiden suomalaisten yritysten toimintaan voidaan soveltaa Rooman sopimuksen kilpailusääntöjä. EC:n tuomioistuin soveltaa näitä sääntöjä myös sellaiseen kolmansien maiden väliseen, esim. kahden EFTA-maan väliseen kauppaan, jolla on vaikutuksia yhteisön alueella.

EFTA-konvention 15 artikla kieltää yritysten väliset sellaiset sopimukset ja yhteistyömuodot, joiden seurauksena vapaakaupan edut mitätöityvät. Samoin kielletään yritysten hallitsevan markkina-aseman väärinkäyttö. EFTAn neuvosto voi ryhtyä tarpeen vaatiessa toimenpiteisiin tilanteen korjaamiseksi. Käytännössä edellä mainittua sääntöä ei ole sovellettu.

EFTA-maiden ja EC:n välisissä vapaakauppasopimuksissa on yleinen määräys, jossa vapaakaupan etujen mitätöiminen yritysten kilpailunrajoitustoimien tai julkisen rahoitustuen turvin kielletään. Käytännössä EFTA-maat ja EC ovat soveltaneet omaa kilpailulainsäädäntöään, eikä EFTA-maiden ja EC:n välille ole syntynyt monenkeskistä yhteistyötä kilpailupoliittisissa kysymyksissä. Eräiden EFTA-maiden ja EC:n kahdenvälisissä suhteissa kilpailukysymykset ovat sen sijaan olleet esillä. EC:n keskuudessa on kiinnostusta sisällyttää kilpailunrajoituskysymykset EFTA/EC-yhteistyön piiriin, mutta EFTA-mailla ei toistaiseksi ole yhteistä kantaa tällaisten keskustelujen aloittamisesta.

Suomen suhtautuminen

Suomessa toteutettu kilpailulainsäädännön uudistaminen ja taloudellisen kilpailun tehostamiseen liittyvät julkisen vallan toimet parantavat osaltaan maamme edellytyksiä kilpailusääntöjä koskevan yhteistyön kehittämiseen EFTA/EC- alueella. Kilpailulainsäädäntömme

uudistus kehittää ja terävöittää Suomen kilpailupolitiikkaa, joskin Suomen säännöt ovat edelleen sallivammat kuin EC:n kilpailusäännöt.

Suomalaiset ulkomaankauppaa käyvät yritykset ovat jo joutuneet EC-alueelle tapahtuvassa liiketoiminnassaan mukautumaan Rooman sopimuksen kilpailusääntöihin. Sitä mukaa kun kansainvälinen kauppa vapautuu ja yritysten toimintaedellytyksiin vaikuttavia säännöksiä yhdenmukaistetaan kasvaa tarve saattaa eri maissa toimivat yritykset kilpailurajoitustoimien suhteen samanvertaiseen asemaan. Tällöin joudutaan Suomessakin harkitsemaan, missä määrin kilpailulainsäädäntöämme olisi syytä edelleen kehittää kansainvälisen kehityksen mukaisesti.

5.2. Polkumyynti

Kansainvälinen kehitys

Kansainvälisen kaupan vapauttamista kosviin sopimuksiin liittyy määräyksiä, joilla pyritään estämään tavarän myynti toiseen maahan alle ns. normaalihintan. Tavarän normaalihintan määrittelyssä verrataan tavarän vientihintaa saman tavarän hintaan tuotantomaaassa. Polkumyyntin haittavaikutusten poistamiseksi tuontimaa voi määrätä myyntihintan ja normaalihintan eroa vastaavan polkumyyntitullin ko. tuotteelle. Käytännössä on varsin yleistä, että asian tultua vireille yritys suostuu neuvotteluissa oma-aloitteisesti hinnan korottamiseen. On tavallista, että polkumyyntitutkimuksia aloitetaan jo sen vuoksi, että tutkimusprosessi luo epävarmuutta tuotteen lopullisesta hinnasta ja on siksi omiaan suoraan hillitsemään tuontia.

Polkumyyntin estämistä koskevat perussäännökset sisältyvät GATT-yleisopimuksen VI artiklaan, jonka määräyksiä on täydennetty GATTin polkumyyntisopimuksella vuodelta 1980. Kaikki EFTA-maat ja EC ovat liittyneet tähän sopimukseen. Suomessa GATTin polkumyyntisopimuksen määräykset on saatettu voimaan polkumyyntilailla.

EC:n sisäisessä kaupassa polkumyyntikäsitettä ei tunneta. Tämä johtuu siitä, että yhteismarkkinoiden sisällä ei alueellisten hintaerojen ylläpitäminen periaatteessa ole mahdollista markkinavoimien tasaavan vaikutuksen vuoksi. Hintakilpailun vääristymiä pyritään EC:n

alueella torjumaan Rooman sopimuksen kilpailuoikeudellisilla määräyksillä (85 ja 86 artiklat). Ulkosuhteissaan EC sen sijaan käyttää aktiivisesti polkumyyntitutkimuksia. Tutkimukset ovat kohdistuneet myös useisiin EFTA-maiden toimittajiin, näiden joukossa myös suomalaisiin. Käytännössä tutkimukset eivät ole johtaneet polkumyyntitullien määräämiseen suomalaisille tuotteille, vaan yritykset ovat sitoutuneet korottamaan hintojaan.

EFTA-konventioon ja EFTA-maiden ja EC:n väliin vapaakauppasopimuksiin sisältyy niinkään polkumyyntin kieltävät määräykset sekä määräykset menettelytavoista polkumyyntitapauksissa.

Koska EC:n sisällä edelleenkin esiintyy huomattavia eroja samankaltaisten tuotteiden hinnoissa ovat EFTA-maat katsoleet, että polkumyyntisääntöjen soveltaminen EFTA-maiden vientiin EC-alueelle syrjii EFTA-maiden yrityksiä. EFTA-maiden ja EC:n komission välillä on käyty keskustelua siitä, miten tällainen syrjintä voitaisiin välttää. Komissio on todennut EC:n olevan valmis luopumaan polkumyyntimääräysten soveltamisesta EFTA-maiden kanssa käytävässä kaupassa sillä edellytyksellä, että polkumyyntisäännöt korvataan yhteisillä kilpailusäännöillä. EFTA-maista Norja ja Ruotsi ovat ilmoittaneet olevansa valmiit jatkamaan keskustelua tältä pohjalta. Yhteistä EFTA-kantaa ei asiassa kuitenkaan ole saatu aikaan.

Suomen suhtautuminen

Suomen vientietujen mukainen olisi tilanne, jossa Länsi-Euroopan vapaakauppakumppaneiden välisessä kaupassa ei sovellettaisi polkumyyntimääräyksiä. Suomen polkumyyntimääräyksiä ei juurikaan ole tarvinnut soveltaa EFTA/EC-alueelta tapahtuvaan tuontiin. Siitä voidaan päätellä, ettei tämänkaltaisen suojan tarve kotimaiselle teollisuudelle ole kovin suuri. Suomen etujen mukaista olisi jatkaa keskustelua EC:n kanssa siitä, millä edellytyksillä polkumyyntin käytöstä vapaakauppakumppaneiden välisessä kaupassa voitaisiin luopua. Jatkokeskustelujen edellytyksenä olevan yhteisen EFTA-kannan etsiminen jatkuu.

5.3. Subventiot

Julkisista varoista elinkeinoelämälle myönnettyillä subventioilla on usein tärkeät yhteiskuntapoliittiset tavoitteet, kuten työllisyyden turvaaminen tai alueellinen kehittäminen. Subventiot saattavat kuitenkin vääristää kilpailuolosuhteita. Toimiala- tai yrityskohtaisia subventioita käytetään monessa maassa lievittämään kansainvälisiä sopeutumispaineita. Väliaikaisiksi tarkoitetut toimenpiteet jäävät usein kuitenkin pysyviksi. Vuoden 1973 öljykriisin aiheuttaman taantuman aikana kasvoi tukitoimien osuus bruttokansantuotteesta eräissä maissa 10 prosenttiin. Kuluvana vuosikymmenenä on pyritty vähentämään julkisia subventioita.

Kansainvälinen kehitys

Tärkeimmät yleiset subventioiden käyttöä rajoittavat säädökset sisältyvät GATT-yleissopimuksen XVI artiklaan ja sitä täydentävään ns. vientitukisopimukseen. OECD:ssä on tehty kaksi erityissopimusta, jotka säätelevät julkisten vientiluottolaitosten luotto- ja korkoehjoja ja kansainvälisissä alustoimituksissa käytettäviä vientiluottoja.

Myös Pohjoismaiden ministerineuvoston piirissä on selvitetty julkisia subventioita teollisuudelle. Pohjoismaiden hallitukset ovat hyväksyneet suosituksia teollisuustuotteiden julkisten subventioiden haittojen vähentämiseksi Pohjoismaiden välisessä kaupassa.

Rooman sopimuksessa subventioita koskeva yleiskielto sisältyy 92 artiklaan. Se kieltää subventioiden käytön tavalla, joka vääristää kilpailuolosuhteita jäsenmaiden välisessä kaupassa. Artiklassa luetellaan tukitoimia, jotka ovat taloudellisista tai sosiaalisista syistä sallittuja. Kaikki subventiot on ilmoitettava EC:n komissiolle, jolla on valta kieltää tai hyväksyä ne. Komissio voi vaatia kielletyn subvention takaisinperimistä vastaanottajalta ja nostaa Euroopan tuomioistuimessa kanteen jäsenmaata vastaan, joka ei noudata komission päätöstä.

Viime aikoina on komission subventioiden tarkastuskäytäntö tiukentunut. Euroopan tuomioistuin on edellyttänyt komissiolta aktiivisuutta. Sisäisen kurin puute EC:n piirissä on aika ajoin herättänyt arvostelua myös kolmansissa maissa. Se on kohdistunut ennenkaikkea kriisialoja koskeviin yleispoikkeuksiin, jotka

ovat sallineet hyvinkin mittavia tuotannollisia subventioita EC-teollisuudelle. Viimeisin merkittävä yleispoikkeus on laivanrakennusteollisuudelle myönnetty lupa maksaa julkisia subventioita, jotka voivat olla keskimäärin 28 prosenttia alusten tuotantokustannuksista. Tämä on aiheuttanut vakavaa haittaa Suomen telakkateollisuudelle.

EFTA-konvention 13 artikla kieltää vientisubventiot sekä kaikki muut subventiot, joiden vaikutuksesta tullivapauden ja tuontikiintiöiden poistamisen edut jäsenmaiden kaupassa häiriintyvät. EFTA on 1980-luvulla tehostanut toimintaansa subventiosäännösten noudattamiseksi aiempaa paremmin. Vuodesta 1986 alkaen on tarkasteltu vuosittain kunkin EFTA-maan ilmoittamia kansallisia subventioita. EFTA-maat ovat sopineet ilmoittavansa myös suunnitelluista uusista valtion subventioista tai näiden muutoksista. Myös tukitoimien kustannusvaikutusten laskentaan on kiinnitetty huomiota. EFTAn nykyistä käytäntöä voidaan pitää varsin avoimena ja yksityiskohtaisena. Uudet järjestelyt lähentävät subventioiden valvontamenettelyjä EC:ssä käytettyyn järjestelmään.

EFTA-maiden ja EC:n välisiin vapaakauppasopimuksiin sisältyy kielto käyttää subventiota tavalla, joka suosimalla tiettyjä yrityksiä tai tuotannonaloja aiheuttaa kilpailun vääristymistä. Vapaakauppasopimusten määräykset koskevat vain kunkin EFTA-maan ja EC:n välistä kauppaa. Sen sijaan ne eivät kata sellaisia tapauksia, joissa subventioita käytetään kilpailukeinona kolmansilla markkinoilla. EFTA-maiden ja EC:n välillä on yleisesti katsottu, että näiden maiden keskinäisiä kiistoja ei ole tarkoituksenmukaista viedä käsiteltäväksi GATT-järjestön piiriin. Tästä johtuen ei ole ollut käytettävissä sellaisia menettelytapoja, joilla voitaisiin puuttua esimerkiksi EC-yritysten subventioiden avulla tapahtuvaan kilpailun kolmansilla markkinoilla.

EFTA-maat ovat esittäneet monenkeskisen EFTA/EC-yhteistyön kehittämistä subventiokysymyksissä säännöllisiksi vakiintuneiden kahdenvälisen keskustelujen täydentämiseksi. Tavoitteena on ensivaiheessa kaikkien EFTA- ja EC-maiden valtiontukitoimien ilmoitusmenettely sekä konsultaatiomenettely ongelmatapauksia varten. EC on suhtautunut yhteistyön kehittämiseen myönteisesti. Se on kuitenkin samalla viittannut ongelmiin, jotka aiheutuvat siitä, että EFTAlla ja EFTA-mailla ei ole

juridisesti samantasoista valvonta- ja sanktiomekanismia kuin EC:llä. Tampereella pidetyssä EFTA-ministereiden ja komission edustajan tapaamisessa päätettiin jatkaa yhteistyön kehittämistä tällä alalla tietojenvaihtoa tehostamalla.

Suomen suhtautuminen

OECD:ssä ja EFTA:ssa tehdyt vertailut osoittavat Suomen kuuluvan maihin, jotka myöntävät vähiten subventioita teollisuudelleen. Suomessa myönnetty subventiot on yleensä luettu ns. hyväksyttävien tukimuotojen piiriin. Kansainvälisessä yhteistyössä on Suomi johdonmukaisesti vastustanut subventioiden käyttöä ja pyrkinyt teollisuuden suojaamiseen epäreilulta kilpailulta. Eniten on kärsinyt muiden maiden subventioista telakkateollisuutemme, mutta esimerkkejä on myös muilta aloilta.

Suomi on pyrkinyt kehittämään myös EFTA/EC-yhteistyötä. Ensi vaiheessa odotetaan edistystä tietojenvaihtojärjestelmän ja ongelmatapauksia koskevan konsultaatiomekanismin kehittämisessä. Suomen on oltava valmis vastaamaan muiden maiden mahdollisesti esittämään arvosteluun ja osallistumaan konsultaatioihin omista tukimuodoistamme. Päämäärämme on sellaisen järjestelyn hyväksyminen, joka estäisi subventioiden avulla tapahtuvan kilpailun. Tällaiseen järjestelyyn olisi liitettävä mahdollisimman tehokas valvonta- ja täytäntöpanomekanismi.

5.4. Julkiset hankinnat

Valtion ja kuntien sekä osavaltioiden hankinnat tapahtuvat käytännössä pääosin oman maan yrityksiltä. Kyseessä ovat varsin suuret kansainväliseltä kilpailulta eristetyt markkinat. EC-alueella tällaisten julkisten hankintojen osuuden arvellaan olevan jopa 18 prosenttia alueen BKT:stä eli noin 1500 mrd markkaa vuodessa. Suomen valtion, kuntien ja kuntainliittojen arvioidaan hankkivan vuosittain tavaroita ja palveluksia yhteensä noin 20 mrd markan arvosta, mikä on n. 5% BKT:stä. Kunnat ja kuntainliitot hankkivat tästä määrästä yli puolet.

Kansainvälinen kehitys

Julkisia hankintoja käsittelevä laajin kaupapoliittinen järjestely on GATTin puitteissa vuonna 1979 tehty sopimus. Se perustuu syrjimättömyydelle. Sopimusta sovelletaan hankintoihin, joiden arvo on vähintään 745 000 markkaa. Sopimuksen soveltamisalan ulkopuolella ovat mm. energian, tietoliikennealan ja kuljetuskaluston hankinnat, paikallistason hankinnat, julkiset työt ja julkisen sektorin ostamat palvelut. EC kuten kaikki EFTA-maatkin on GATTin julkisia hankintoja koskevan sopimuksen osapuoli. Sopimusta sovelletaan kuitenkin vain rajoitetusti kunkin osapuolen osalta erikseen lueteltuihin hankintayksiköihin. Sopimuksen piiriin kuuluu Suomessa 21 hankintayksikköä.

Julkisten hankintojen markkinoiden avaaminen on eräs keskeisimpiä EC:n valkoisen kirjan tavoitteita. Siihen pyritään toisaalta laatimalla julkisia hankintoja koskevaa erityislainsäädäntöä ja toisaalta soveltamalla tavaroiden vapaata liikkumista koskevia yleisiä Rooman sopimuksen sääntöjä sekä kilpailusääntöjä myös valtionlaitosten ja markkinoilla monopoliasemassa olevien yksikköjen hankintamenettelyihin. Tällä hetkellä arvellaan, että EC-maat voivat kilpailla vain noin 10 prosentista toisten jäsenmaiden suorittamista julkisista hankinnoista.

EFTA-neuvoston tekemän päätöksen mukaan jäsenvaltiot voivat soveltaa millaista hankintajärjestelmää hyvänsä edellyttäen, ettei sillä ole syrjiviä tai suojelevia vaikutuksia. Näitä periaatteissa pitkälle meneviä määräyksiä ei ole tähän mennessä käytännössä tarkasti noudatettu missään EFTA-maassa.

EFTA-maiden ja EC:n väliset vapaakauppasopimukset eivät sisällä määräyksiä julkisista hankinnoista. EFTA/EC-yhteistyön pohjana olevassa Luxemburgin julistuksessa julkiset hankinnat mainitaan kuitenkin yhteistyöalueena. Melko avointa hankintapolitiikkaa noudattavien EFTA-maiden pyrkimyksenä on ollut julkisten hankintojen vastavuoroinen vapauttaminen kansainvälisille kilpailijoille. EC on suhtautunut yhteistyön kehittämiseen periaatteessa myönteisesti. Se on kiinnittänyt huomiota oman sisäisen hankintanormistonsa valvontaa ja sanktiomekanismeihin ja edellyttänyt tältä osin EFTA-mailta vastavuoroisuutta.

EFTA-ministereiden ja EC:n komission yhteiskokouksessa kesäkuussa sovittiin, että

EFTA-maat ryhtyvät toimittamaan omia GATT-sopimuksen mukaisia tarjouspyyntöjä julkaistavaksi EC:n virallisessa lehdessä ja julkisia hankintoja koskevassa tietopankissa. Samalla EFTA-maat ja komissio jatkavat keskusteluja julkisista hankinnoista pyrkien kattamaan myös alueet, jotka eivät kuulu GATT-sopimuksen piiriin. Tavoitteena on edetä EFTA/EC-suhteissa samassa tahdissa kun EC etenee omassa piirissään. Tämä edellyttää, että huomiota kiinnitetään myös täytäntöönpanoja seurantamekanismien kehittämiseen EFTA/EC-suhteissa.

Suomen suhtautuminen

Suomessa julkisten hankintojen tarjouskilpailu on suhteellisen avointa. Suomelle olisi edullista, että vapaan kilpailun periaate julkisten hankintojen markkinoilla ulotettaisiin mahdollisimman laajalle.

EC:n laajat julkisten hankintojen markkinat ovat edelleen varsin suljettuja ja niiden avautuminen hyödyttäisi ennen muuta korkeaa teknologiaa edustavaa teollisuuttamme. Eurooppalaiseen tutkimus- ja kehitysyhteistyöhön osallistuvilla suomalaisilla yrityksillä tulisi olla samat mahdollisuudet markkinoida tuotteitaan EC:n jäsenvaltioiden julkiselle sektorille kuin EC:n sisällä toimivilla yrityksillä on. Tämä edellyttää kauppapoliittisten järjestelyjen lisäksi useissa tapauksissa teollisen yhteistyön lisäämistä EC-alueen yritysten kanssa.

GATTin julkisia hankintoja koskevan sopimuksen toiminna saadut kokemukset osoittavat, että julkisten hankintojen vapauttamista koskevien järjestelyjen seuranta ja valvonta on vaikeaa. Etujemme mukaista on myötävaikuttaa siihen, että aikaansaataisiin järjestelyihin sisällytetään tehokkaat valvonta- ja sanktiomekanismit ml. tehokas kiistojen ratkaisumenetely.

5.5. Teollis- ja tekijänoikeudet

Kansainvälinen kehitys

Teollis- ja tekijänoikeuksien alalla keskeisin kansainvälinen järjestö on Maailman henkisen omaisuuden järjestö (WIPO). Se hallinnoi lukuisia immateriaalioikeuden alaan kuuluvia kansainvälisiä sopimuksia. GATTin Uruguayn

kierroksella käsitellään teollis- ja tekijänoikeuksiin liittyviä kauppapoliittisia kysymyksiä. Tavoitteena on parantaa teollis- ja tekijänoikeuksien suojelua sekä sopimuspuolten omien lainsäädäntöjen tarjoamia mahdollisuuksia estää oikeudenloukkaukset. Neuvotteluissa pyritään sopimaan myös toimenpiteistä tuoteväennösten kaupan estämiseksi.

EFTA ja EC kävivät jo 1980-luvun alussa keskusteluja yhteisöihin suunnitellun tavaramerkkiasetuksen johdosta. Nämä keskustelut ovat valkoisen kirjan julkaisemisen jälkeen laajentuneet koskemaan periaatteessa kaikkia immateriaalioikeuden aloja. Kesällä 1988 EFTA-neuvosto perusti erillisen teollis- ja tekijänoikeuksia käsittelevän asiantuntijaryhmän käymään EFTAn sisäistä keskustelua ja valmistelemaan yhteistyötä EC:n kanssa.

5.5.1. Patenttilainsäädäntö

Patenttien myöntämistä koskeva eurooppalainen yleissopimus (European Patent Convention, EPC) tuli voimaan vuonna 1977. Sopimuksella on perustettu Euroopan Patenttijärjestö (EPO). Sopimukseen kuuluvat useimmat Länsi-Euroopan maat. Sen ulkopuolella ovat kuitenkin muun muassa Norja, Tanska, Irlanti ja Suomi.

Konvention mukaan eurooppalainen patentti voidaan antaa kaikille keksinnöille, joita voidaan käyttää teollisesti, jotka ovat uusia ja joihin sisältyy uutta luova kehitysaskel. Patentin hakija jättää hakemuksensa Euroopan patenttivirastolle, joka tekee patenttia koskevan tutkimuksen. EPC:n mukainen patentti antaa keksinnölle suojan kaikissa jäsenvaltioissa samalla tavalla kuin jäsenvaltion kansallinen patentti antaisi.

Suomi oli mukana sopimuksen laatimisessa, mutta ei ole allekirjoittanut sitä. Suomen patenttilainäädäntö on kuitenkin harmonisoitu periaatteiltaan Euroopan patenttisopimuksen mukaiseksi. Suomen päätös, jonka mukaan v. 1995 alkaen lääkeaineille ja elintarvikkeille voidaan Suomessa myöntää tuotepatentti, poistaa aikaisemmat esteet liittyä EPC:hen.

Liittyminen Euroopan patenttisopimukseen on edellytys osallistumiselle mahdollisesti voimaan tulevan Euroopan yhteisöjen patenttikonvention toimintaan. Tähän konventioon voivat osallistua erityissopimuksen perusteella ne Euroopan patenttisopimukseen liittyneet

kolmannet maat, jotka muodostavat tulliliiton tai vapaakauppa-alueen EC:n kanssa.

EFTA-maiden ja EC:n komission välillä on alustavasti keskusteltu mahdollisuuksista yhteistyöhön bioteknologisia keksintöjä koskevan lainsäädännön kehittämiseksi. EC:n komission esitys bioteknologisia keksintöjä koskevaksi ohjesäännöksi on näiden keskustelujen pohjana.

Eräissä Euroopan maissa on herännyt kiinnostus hyödyllisyysmallijärjestelmän, ns. pikupatenttijärjestelmän, käyttöönottoon. Suomessa hyödyllisyysmallitoimikunta antoi mietintönsä v. 1986. Parhaillaan asiaa selvitetään pohjoismaisittain.

5.5.2. Tavaramerkit

Suomi kuten muutkaan Pohjoismaat ei ole jäsenenä WIPO:n alaisessa tavaramerkkien kansainvälistä rekisteröintiä koskevassa Madridin sopimuksessa. Sopimuksessa on 28 jäsenmaata, ml. useimmat EC-maat, useimmat Euroopan sosialistiset maat, Sveitsi ja Itävalta. Vuodesta 1985 lähtien sopimuksen jäsenmaat ja sopimuksen ulkopuolella vielä olevat EC-maat ovat valmistelleet sopimuksen muutosta. Tarkoituksena on parantaa sopimuksen aineellisia määräyksiä niin, että sopimuksen ulkopuoliset EC-maatkin voisivat mahdollisesti liittyä sopimukseen. Samalla on tarkoitus lisätä sopimusjärjestelmään määräykset, joilla tataan Euroopan yhteisöissä mahdollisesti hyväksyttävän EC:n tavaramerkkiasetuksen mahdollisimman laaja soveltaminen myös EC:n ulkopuolisten Madridin sopimuksen jäsenmaiden tavaramerkkeihin. Madridin sopimukseen tehtävät muutokset saattavat lisätä myös Pohjoismaiden mielenkiintoa sopimusta kohtaan.

EC:n sisäistä tavaramerkkiasetusta on valmisteltu jo yli 10 vuotta. Vieläkään ei ole varmaa, milloin asetus mahdollisesti hyväksytään. Asetuksella perustettaisiin EC:n sisäinen yksi ja yhtenäinen tavaramerkkien rekisteröimisjärjestelmä.

5.5.3. Puolijohteiden oikeudellinen suojele

WIPO:n piirissä valmistellaan puolijohteiden oikeudellista suojelema koskevaa yleismaailmallista sopimusta. Sekä EFTA- että EC-maat

osallistuvat tähän työhön. Keväällä 1988 pidetyssä kokouksessa päätettiin, että diplomaattinen konferenssi yleissopimuksen solmimista varten järjestetään Washingtonissa toukokuussa 1989.

Yleismaailmallisen sopimusjärjestelyn puuttuminen on luonut tarpeen sopia väliaikaisista järjestelyistä. EC:ssä puolijohteiden suojelema koskeva ohjesääntö hyväksyttiin joulukuussa 1986. EC:n neuvosto päätti toukokuussa 1988 laajentaa ohjesäännön mukaisen suojan koskemaan tietyin rajoituksin EFTA-maita ja eräitä muita yhteisöjen ulkopuolisia maita. Väliaikaisratkaisuksi tarkoitettu päätös on voimassa 1.6.1988—7.11.1990. Useissa EFTA-maissa on vastaavan lainsäädännön aikaansaaminen viereillä. Tampereen kokouksessa kesäkuussa 1988 EFTA-maat ilmoittivat pyrkivänsä mahdollisimman pian vastaaviin toimenpiteisiin EC-maiden osalta.

5.5.4. Tuotevääreännösten kauppa

EC:ssä tuli 1.1.1988 lukien voimaan tavaramerkkivääreännösten kansainvälistä kauppaa estämään pyrkivä asetus. Asetusta sovelletaan kolmansien maiden alueelta EC:hen tuotaviin tuotteisiin, jotka loukkaavat EC:ssä voimassa olevia rekisteröityjä tavaramerkkejä. Asetuksen mukaan jäsenmaiden tulliviranomaisilla on oikeus jo rajalla pysäyttää EC:ssä rekisteröityä tavaramerkkiä loukkaavaksi epäiltävä tavara. Määräajan kuluessa tällainen pidätys on alistettava tuomioistuimen tai hallinnollisen viranomaisen ratkaistavaksi. Mikäli tuotteen havaitaan loukkaavan tavaramerkkiä, voidaan tuote määrätä hävitettäväksi.

Tuotevääreännösten kaupan estäminen on jo eräs EFTA/EC-yhteistyöaloista. Kesäkuun 1988 EFTA-ministerikokouksen yhteydessä EFTA-maat ilmaisivat valmiutensa harkita EC-asetusta vaikutuksiltaan vastaavan tuotevääreännöslainsäädännön käyttöönottoa.

5.5.5. Copyright

Länsi-Euroopan copyright-keskustelun pohjana tulee lähivuosina olemaan kesällä 1988 EC-komission julkaisema "vihreä paperi". Tämä on komission sisälläkin ristiriitoja nostattanut keskustelupaperi, johon komissio toivoo reaktioita ei vain EC-jäsenmailta, vaan myös

EFTA-mailta. Vihreässä paperissa käsitellään mm. piratismia, audio-visuaalisten tuotteiden yksityistä kopiointia, levytys oikeutta, äänitteiden ja videoiden vuokrausta sekä tietokoneohjelmien ja tietokantojen suojaa. Kiireellisimpänä asiana pidetään tietokoneohjelmien suojaa, mistä komissio pyrkii tekemään ohjesääntöesityksen mahdollisimman pian. EFTA:ssa perustettu asiantuntijaryhmä on aloittanut vihreän paperin tutkimisen, ja EFTA-maiden ensimmäiset kannanotot on jo välitetty komissiolle.

Suomen suhtautuminen

Teollis- ja tekijänoikeudellisen lainsäädännön kehittäminen on tärkeä osa teknistä kehitystä ja taloudellista edistystä. Maailmankaupassa on kasvava osuus tuotteilla, joiden arvo perustuu tietoon ja taitoon. Osaamisen ja luovuuden suojaamisella ja kannustamisella on kilpailukyvyyn kannalta yhä suurempi merkitys. Lainsäädäntöjen harmonisoinnilla voidaan välttää muun muassa erillisistä ja usein erilaisista kansallisista oikeudellisista järjestelmistä johtuvia viivytyksiä ja haittoja silloin, kun oikeuksien suojelua halutaan useammassa kuin yhdessä maassa.

Suomen perustavoitteena teollis- ja tekijänoikeuskysymyksissä on pyrkiä maailmanlaajuisiin ratkaisuihin. Yhtäläillä Suomen etujen mukaista on huolehtia siitä, että koko eurooppalaisella talousalueella on mahdollisimman yhtenäiset teollis- ja tekijänoikeusmääräykset, ja näin turvata suomalaiselle elinkeinoelämälle tässä suhteessa tasavertaiset toimintaedellytykset kilpailijoiden kanssa. Pohjoismaista yhteistyötä, johon Suomen lainsäädäntö tällä alalla pääasiallisesti perustuu, tullaan jatkamaan. Toimintajärjestelmät niin maailmanlaajuiselle, länsieurooppalaiselle kuin pohjoismaisellekin yhteistyölle ovat olemassa. Kansainvälisestä yhteistyöstä koituvat edut ovat mahdollisia vain, jos Suomen omassa lainsäädännössä tämän yhteistyön vaatimukset otetaan huomioon.

5.6. Liikkeenperustaminen ja yritysostot

Kansainvälinen kehitys

Liikkeenperustaminen ja yritysostot on perinteisesti pidetty erillään varsinaista tavaro-

den kauppaa säätelevistä määräyksistä. Liikkeenperustaminen ja yritysostot edellyttävät kansainvälisten pääomaliikkeiden vapautta. Tätä koskeva johtava säädöstö on OECD:n pääomaliikkeitä koskevaa koodi, joka perustuu ns. syrjimättömyyden periaatteelle. Koodin mukaan kansallisuudella tai kotipaikalla ei saa olla merkitystä pääomasiirtojen sääntelyssä. Sellaisten OECD:n pääomaliikkeitä koskevaan koodiin liittyneiden maiden, joissa liikkeenperustamiseen liittyvät pääomasiirrot ovat luvanvaraisia, on täytynyt tehdä tältä osin varauksia. Näin on esimerkiksi Pohjoismaista Suomen, Ruotsin ja Norjan osalta. OECD:n säännöt sallivat poikkeuksia yleisestä syrjimättömyysperiaatteesta talousliitoiksi katsottavien ryhmittymien sisällä.

Rooman sopimuksen säännösten nojalla valitsee EC-alueella laaja liikkeenperustamisvapaus (etablointivapaus). EC-maan kansalaisilla ja yhtiöillä on tämän mukaisesti oikeus harjoittaa itsenäistä liiketoimintaa toisessa EC-maassa sekä oikeus perustaa ja johtaa yrityksiä samoin ehdoin kuin ao. maan omilla kansalaisilla. Liikkeenperustamisoikeus sisältää myös oikeuden perustaa agentuureja, haaraliikkeitä ja tytäryhtiöitä. Liikkeenperustamisvapauden perustana on Rooman sopimuksen syrjimättömyysperiaate. Kaikki kansallisuuteen perustuva syrjintä on sopimuksen soveltamisalalla kielletty. Etabloinnin osalta seurauksena tästä on, että liikkeitä perustettaessa toisen EC-maan kansalaisille ja yhtiöille annetaan samanlainen kohtelu kuin oman maan kansalaisille ja yhtiöille. Eräillä EC-mailla on oikeus maksutasesyistä tilapäisesti ylläpitää tästä poikkeavia rajoituksia. Liikkeenperustamisoikeuteen liittyy läheisesti EC:ssä voimassa oleva oikeus hankkia toisen EC-maan yhtiön osakkeita ilman esteitä tai rajoituksia. Liikkeenperustamisvapaudesta on olemassa joitakin poikkeuksia. Niinpä liikkeenperustamista koskevia säännöksiä ei sovelleta toimintaan, johon liittyy julkisen vallan käyttö. Säännökset eivät liioin ole esteenä sellaisten määräysten soveltamiselle, jotka sisältävät erityismääräyksiä yleisen järjestyksen, turvallisuuden ja terveyden alalta. Rooman sopimuksen määräykset koskevat luonnollisesti vain EC-maiden yritysten suorittamia etablointeja ja yritysostoja EC-alueen sisällä.

EC:n ulkopuolisten maiden yritysten etablointiin ja yritysten ostoon EC-alueella suhtaudutaan eri EC-maissa eri tavoin. Useimmissa

EC-maissa kolmansien maiden yritysten liikkeenperustamiselle ja yritysostoille ei aseteta esteitä eräitä erityissektoreita lukuun ottamatta (merenkulku, ilmakuljetukset, pankkitoiminta). Eräissä EC-maissa etablointi tai kotimaisen yrityksen haltuunotto vaatii kuitenkin yleensä viranomaisten luvan (Ranska, Kreikka, Irlanti, Portugali, Espanja).

Pääomaliikkeitä koskevassa EC:n komission direktiiviehdotuksessa lähdetään siitä, että yritysostojen vapauttaminen tapahtuisi pääsääntöisesti "erga omnes" eli liberalisointi ulotettaisiin koskemaan myös kolmansia maita. Ehdotus antaa kuitenkin mahdollisuuden vastavuoroisuuden vaatimiseen ja eräät jäsenmaat ovat selvästi ilmaisseet edellyttävänsä ulkopuolisilta mailta vastavuoroisuutta.

EFTA-konvention 16 artiklan yleisen syrjimättömyysmääräyksen mukaisesti jäsenmaiden liikkeenperustamiseen liittyviä kansallisia rajoituksia ei saa soveltaa tavalla, joka tekee tyhjäksi vapaakaupasta saadut edut. Määräys on käytännössä jäänyt merkityksettömäksi.

EFTA-maiden ja EC:n välillä liikkeenperustamiskysymyksistä ei tähän mennessä ole keskusteltu. EC:n sisämarkkinoiden toteuttaminen parantaa länsieurooppalaisten yritysten välisen yhteistoiminnan edellytyksiä.

On oletettavaa, että yritysten väliset fuusiot, yritysostot ja yli rajojen tapahtuvat etabloinnit tulevat lisääntymään sisämarkkinoiden syntymisen myötä. Länsieurooppalainen yrityskehitys tulee siis muuttumaan.

Suomessa säännökset ulkomaisista investoinneista sisältyvät mm. ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteää omaisuutta ja osakkeita vuonna 1939 annettuun ns. rajoituslakiin ja sen vuonna 1987 voimaan tulleeseen muutokseen.

Rajoituslaki sisältää ulkomaalaisten kiinteistönhankintaa koskevia rajoituksia. Lähtökohdiana on pidetty sitä, että elinkeinotoimintaa ei yleensä voi harjoittaa ilman pysyvää toimipaikkaa, mikä taas edellyttää tavallisesti kiinteistön tai huoneiston hallintaa. Toinen periaate rajoituslaissa on, että ulkomaalaisiin ja ulkomaisiin yhteisöihin rinnastetaan sellaiset suomalaiset yhteisöt, joissa ulkomaalaisten oikeutta olla jäsenenä tai osakkaana ei ole rajoitettu laissa säädetyllä tavalla. Osakeyhtiöiden kohdalla yhtiö rinnastetaan ulkomaisiin yrityksiin, jos osakkeista yli 20 % voi olla ulkomaisessa omistuksessa.

Yhtiö, jossa ulkomaista omistusta ei ole rajoitettu, ei saa ilman kauppa- ja teollisuusministeriön kussakin tapauksessa antamaa lupaa hankkia omakseen tai vuokrata kiinteää omaisuutta Suomessa. Myös liikkeen tai sen osan hankkiminen sellaiselta suomalaiselta elinkeinonharjoittajalta, johon rajoitussäännöksiä ei sovelleta, vaatii kauppa- ja teollisuusministeriön luvan. Lisäksi lain säännökset rajoittavat tällaisen yhtiön oikeutta hankkia toisten suomalaisten yhtiöiden osakkeita.

Rajoituslaki ei sinänsä aseta estettä sille, että perustetaan osakeyhtiöitä, joissa ulkomaalaiset voivat omistaa kaikki osakkeet. Kauppa- ja teollisuusministeriö voi kuitenkin asettaa yleisen edun niin vaatiessa osakeyhtiön tai sen yhtiöjärjestyksen muutoksen rekisteröimisen ehdoksi, etteivät ulkomaalaiset eivätkä ulkomaiset ja niihin rinnastettavat suomalaiset yhteisöt saa omistaa yhtiön osakkeita tai että ne saavat omistaa niistä vain määrätyn osan. Mahdollisuudella asettaa tällainen ehto pyritään säilyttämään kansallisesti tärkeät elinkeinolaian alat kotimaisissa käsissä. Liikkeenperustamisen (etabloinnin) valvomisen kannalta säännös on keskeinen. Sen avulla kauppa- ja teollisuusministeriö voi valvoa ulkomaisten yritysintressien etabloitumista maahan (etablointikontrolli).

Suomalainen osakeyhtiö rinnastetaan siis ulkomaiseen yhteisöön, jollei sen yhtiöjärjestyksessä ole kieltoa, jonka mukaan ulkomaalaiset ja niihin rinnastettavat yhteisöt saavat omistaa enintään viidennen osan yhtiön osakkeista. Tällaista yhtiöjärjestyksen määräystä kutsutaan ulkomaalaislausekkeeksi. Ulkomaalaislauseketta ei saa muuttaa tai poistaa ilman kauppa- ja teollisuusministeriön lupaa. Ulkomaalaislausekkeen omaavan yhtiön haltuunotto ulkomaisten tahojen toimesta on tosiasiallisesti mahdollista vain kauppa- ja teollisuusministeriön luvalla (haltuunottokontrolli). Kun lähes kaikilla suurilla yhtiöillä on kyseinen lauseke yhtiöjärjestyksessään, keskeisten suomalaisten yritysten siirtyminen ulkomaisiin käsiin ei käytännössä ole mahdollista ilman kauppa- ja teollisuusministeriön lupaa.

Ulkomaisille luovutettavissa olevien ns. vapaiden osakkeiden nojalla saadaan yhtiökokouksessa äänestää enintään neljäsosalla kokouksessa edustettujen muiden osakkeiden yhteenlasketusta äänimäärästä. Siten vapaat osakkeet yksinään eivät voi tuottaa yhtiökokouksessa määräämisvaltaa.

Vuonna 1987 voimaan tulleen lainmuutoksen nojalla kauppa- ja teollisuusministeriö voi yhtiön hakemuksesta antaa sille luvan korottaa vapaiden osakkeiden osuutta aina 40 %:iin. Luvan nojalla enintään 40 % osakkeista voi olla ulkomaisessa omistuksessa, ilman että yhtiö silti katsottaisiin ulkomaisiin yhtiöihin verrattavaksi yhtiöksi. Yhtiö voi siis edelleen hankkia omistukseensa kiinteää omaisuutta ja suomalaisten yhtiöiden sidottuja osakkeita.

Suomen suhtautuminen

On tärkeää, että Suomen yritykset voivat täysin osallistua käynnissä olevaan yrityksen muutosvaiheeseen. EFTA-maissa sijaitsevien yritysten tulisi tasavertaisesti EC-maiden yritysten kanssa voida fuusioitua, ostaa yrityksiä ja etabloitua koko eurooppalaisella talousalueella. Tässä yhteydessä tulisi ottaa huomioon myös työntekijöiden asema. Viime vuosina suomalaiset yritykset ovat voimakkaasti hakeutuneet Länsi-Euroopan markkinoille liikkeenperustamisen ja yritysostojen avulla. On todennäköistä, että tämä kehitys tulee vastaisuudessa voimistumaan. Yhdentymiskehityksen tällä loholla pyritään turvaamaan suomalaisten yritysten mahdollisuudet asettautua EC-alueelle ja tarvittaessa hankkia omistukseensa siellä olevia yrityksiä. Vastaavasti tulisi Suomessa olla valmius ottaa vastaan EC-maiden yrityksiä. Suomen tavoitteiden saavuttamiseksi tulee harkita missä määrin ollaan valmiita laajentamaan vastavuoroisuuden pohjalta ulkomaiden yritysten oikeutta perustaa ja omistaa yhtiöitä Suomessa.

5.7. Eräät oikeudelliset kysymykset

5.7.1. Tuomioiden vastavuoroinen tunnustaminen, lainvalinta

Kansainvälisen kaupan ja muun taloudellisen yhteistoiminnan lisääntyessä on mielletty yhä suuremmaksi ongelmaksi ja yhteistyön esteeksi se että siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa annetut tuomioistuinten päätökset eivät ole täytäntöönpanokelpoisia muussa kuin siinä maassa, jossa ne on annettu. Niinpä onkin ollut havaittavissa pyrkimyksiä keskenään kiinteässä taloudellisessa vuorovaikutuksessa olevien maiden välillä löytää ratkaisu tähän kysymykseen.

EC-maiden kesken on ns. Brysselin sopimuksella sovittu jäsenvaltioiden tuomioistuinten siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa antamien tuomioiden vastavuoroisesta tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Brysselin sopimus ei koske rikosasioita eikä hallintoriitoja. Se ei myöskään koske EC-tuomioistuimen tuomioita.

Brysselin sopimuksessa säännellään EC:n jäsenmaiden tuomioistuinten toimivaltaa jutuissa, joissa on osallisina useamman kuin yhden jäsenmaan kansalaisia tai yrityksiä. Pääsääntöisesti sen sopimusvaltion tuomioistuin on toimivaltainen, missä vastaajalla on kotipaikka. Sopimukseen sisältyy myös erityisiä toimivaltasäännöksiä, jotka koskevat ns. toissijaista toimivaltaa sekä pakottavia toimivaltasäännöksiä erikseen määriteltujen asioiden käsitelyssä.

Yleissopimuksen keskeisiä periaatteita on tuomioiden vastavuoroinen tunnustaminen. Päätöksen lainvoima on tällöin sama kuin kotimaisen tuomioistuimen antaman päätöksen. Sopimus merkitsee sopimusvaltion toimivaltaisen tuomioistuimen päätöksen toimeenpanomahdollisuutta toisessa sopimusvaltiossa ilman uutta käsittelyä.

Brysselin sopimus ei koske välimiesmenettelyssä annetun ratkaisun täytäntöönpanoa.

EC:n jäsenvaltiot ja EFTA-maat ryhtyivät vuonna 1985 valmistelemaan Brysselin sopimukselle rinnakkaissopimusta, joka sisällöltään vastaisi Brysselin sopimusta ja joka olisi avoin kaikille EC:n ja EFTA:n jäsenvaltioille. Kuluvan vuoden syyskuussa Sveitsin Luganossa järjestetyssä diplomaattikonferenssissa rinnakkaissopimus avattiin allekirjoitettavaksi.

EC:n jäsenvaltiot solmivat vuonna 1980 yleissopimuksen, jossa säännellään kysymystä siitä, minkä maan lainsäädäntöä sovelletaan yksityisten sopimuksiin, joilla on yhtymäkoh-tia enempään kuin yhteen jäsenvaltioon.

Suomen suhtautuminen

Useimmissa valtioissa, mm. Suomessa pääsääntönä on, että vieraan valtion tuomioistuimen antamaa tuomiota ei tunnusteta, jollei asianomaisen vieraan valtion kanssa tehdystä sopimuksesta muuta johdu. Niissäkin valtioissa, joiden lainsäädäntö lähtökohtaisesti on asettunut sille kannalle, että vieraassa valtiossa annettu tuomio tunnustetaan ja pannaan täy-

täntöön, on kuitenkin käytännössä usein erittäin hankalaa saada tällainen tuomio täytäntöönpannuksi, jollei mikään valtiosopimus siihen velvoita. Suomella on sopimuksia yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta mm. muiden Pohjoismaiden ja Itävallan kanssa.

Luganon rinnakkaissopimuksen perusteella EC:n ja EFTAn jäsenvaltioiden tuomioistuimet noudattavat samoja tuomioistuinten kansainvälistä toimivaltaa ja tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä. Näin on välttytty useisiin kahdenvälisiin ja erilaisista säännöksistä koostuviin sopimuksiin perustuvalta pykäläviidakolta.

EFTA-maiden piirissä tullaan selvittämään mahdollisuudet jatkaa yhteistyötä EC:n kanssa myös ns. lainvalintaproblematiikan alalla. Suomi on näihin jatkokeskusteluihin valmis, sillä tänä vuonna annettu laki kansainvälisluonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista vastaa olennaisilta osiltaan em. EC:n vuoden 1980 yleissopimusta.

5.7.2. Tuotevastuu

Tuotevastuulla tarkoitetaan yrityksen velvollisuutta korvata sen tuotteiden aiheuttamia henkilö- ja omaisuusvahinkoja. Tuotevastuu ja sen varalta otettava vapaaehtoinen vastuuvakuutus aiheuttavat yrityksille kustannuksia.

Kansainvälinen kehitys

EC hyväksyi vuonna 1985 tuotevastuuta koskevan direktiivin. Jäsenvaltioille asetettiin velvoite saattaa kansallisesti voimaan direktiivin mukaiset tuotevastuulait 1.8.1988 mennessä. Direktiivin mukaan tuotteen valmistajan on tuottamuksesta riippumatta (ns. ankara vahingonkorvausvastuu) korvattava tuotteen puutteellisesta turvallisuudesta aiheutuvat henkilövahingot sekä yksityisessä käytössä olleelle omaisuudelle aiheutuneet omaisuusvahingot. Mikäli valmistaja on EC-alueen ulkopuolelta, on tuotevastuu sillä, joka tuo tuotteen EC:n alueelle tai joka varustaa tuotteen tunnustuksellaan (maahantuoja).

Viime mainittu EC-direktiivin määräys merkitsee käytännössä sitä, että EC-alueella toimiva jälleenmyyjä, joka useassa tapauksessa on

myös maahantuoja, hankkii tuotteen mielummin EC-alueen valmistajalta välttääkseen ottamasta itselleen tuotevastuun. EFTA-maiden ja EC:n välillä onkin aloitettu keskustelut päämääränä välttää se, että EFTA-maiden valmistajat joutuisivat tuotevastuusäännösten johdosta syrjittyyn asemaan. Keskusteluissa on todettu, että tilanne olisi korjattavissa EFTA-maiden ja EC:n välisellä vastavuoroisella järjestelyllä, jonka mukaan maahantuojan vastuu poistetaan vastavuoroisesti tuonnin tapahtuessa näistä maista. Järjestelyn aikaansaaminen edellyttää, että tuotevastuuta koskevat säännökset EFTA-maissa antaisivat kuluttajalle vähintään samantasoisien turvan kuin EC:ssä ja että aikaisemmin mainittu siviilituomioiden vastavuoroista tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskeva EFTA- ja EC-valtioiden välinen yleissopimus saadaan voimaan.

EFTA-maista useimmilla on tai ne ovat laatimassa edellä mainittuja ehtoja täyttävää tuotevastuulainsäädäntöä. Suomessa ehdotus tuotevastuulaiksi on julkistettu ja saatettu lausuntokierrokselle kesäkuussa 1988.

Suomen suhtautuminen

Suomalaisten yritysten kannalta on tärkeätä, ettei tuotevastuu aiheuta niille suurempia kustannuksia kuin samoilla markkinoilla aiheutuu kilpailijoille ja ettei niiden tuotteita syrjitä tuotevastuun perusteella. Keskusteluja vastavuoroisesta maahantuojan vastuuta poistavasta sopimusjärjestelystä on tarkoitus jatkaa EFTA-maiden ja EC-komission välillä. Niissä selvitetään mahdollisuuksia välttää uusien kaupan esteiden syntyminen. Valmistajan tuotevastuu säilyisi. Lausuntokierroksella olevan tuotevastuuehdotuksen mukaan Suomi kuuluu niihin EFTA-maihin, joiden valmiudet tuotevastuukysymyksen ratkaisemiseen EC:n kanssa ovat hyvät.

5.7.3. Yhtiöoikeudelliset kysymykset

Kansainvälinen kehitys

Yhtiön perustamista ja toimintaa koskeva kansallinen lainsäädäntö vaihtelee maasta toiseen ja saattaa vaikuttaa ratkaisevasti yritysten laajentumisstrategiaan. Pohjoismaissa varsinainen yhtiöoikeus on pitkälti yhteneväistä.

EC:n pyrkimykset tällä alalla kiinnostavat lähinnä sinne etabloituvia yrityksiä. EC:n yhtiöoikeuden alalla tapahtuvat yhdentymispyrkimykset ilmenevät kolmella suunnalla. Yhteisön piirissä on pyritty kehittämään yhtiötä, joka ei olisi kansallisen yhtiölainsäädännön alainen, vaan yhtiön asema määräytyisi ylikansallisten määräysten mukaan. Hankkeen toteutuminen on epävarmaa. Sen sijaan asetustasolle on edennyt yhteisyritys-tyyppinen ylikansallinen yhtiö, European Economic Interest Group (EEIG). Ensimmäiset tämäntyyppiset yhteisöt voidaan perustaa vuonna 1989. Avointa yhtiötä muistuttavan ylikansallisen yhteisön käytömahdollisuudet ovat kuitenkin sekä toimialan että henkilöstömäärän osalta rajalliset. Tätä yhtiömuotoa tultaneen käyttämään jäsenmaiden yritysten yhteisessä markkinoinnissa.

Toiseksi EC:ssä on pyritty harmonisoimaan yhtiölainsäädäntöä. Tähän tähtäävät direktiivit koskevat mm. osakeyhtiön perustamista ja purkamista, yhtiöjärjestyksen vähimmäisvaatimuksia, yhtiöiden sulautumista tai yhtiön jakamista taikka henkilöstön edustusta yhtiön hallinnossa. Osa direktiiveistä koskee kirjanpitoa ja tilintarkastusta.

Kolmanneksi EC:ssä kehitetään arvopaperimarkkinoita yhtenäistämällä säännöksiä muun muassa yrityksistä annettavista tiedoista, sisäpiirin kaupoista, osakkeiden hankintojen tiedottamisvelvollisuudesta ja yritysvaltauksista.

Suomen suhtautuminen

EC:n sisäiset lainsäädännön yhtenäistämispyrkimykset ovat yhtiöoikeuden alalla edenneet hitaasti, eikä niillä Suomen kannalta ole välittömiä vaikutuksia. Etenkin uusia yhtiömuotoja koskevat pyrkimykset samoin kuin etabloitumista edistävät tavoitteet on kuitenkin aiheellista Suomessa analysoida pitäen mielessä EC:n merkitys suomalaisten yritysten sijoitus- ja etablointialueena. Suomen ja muiden EFTA-maiden kannalta kiinnostavimpia aloja EC:ssä ovat arvopaperimarkkinoiden yhtenäistämistä koskevat tavoitteet ja siihen liittyvät hankkeet muun muassa konsernisääntelyn alalla. Vastavuoroisten etujen turvaaminen EFTA-maiden ja EC:n yritysten kesken voi tulevaisuudessa edellyttää jonkinasteista yhteistyötä myös yhtiöoikeuden alalla. Tätä ennen asiaa tullaan tarkastelemaan Pohjoismaiden kesken.

6. Tiede- ja teknologiayhteistyö

Tutkimus- ja kehitystoiminta (T&K-toiminta) vaatii yhä suurempia taloudellisia ja henkisiä voimavaroja. Huipputeknologiaan liittyvä tuotanto edellyttää jatkuvaa tutkimus- ja kehityspanosta. Kehitysaika perustutkimuksesta teolliseen valmistukseen on usein pitkä, kun taas kaupallinen hyödyntämisaika jää usein lyhyeksi. Tutkimus- ja kehitystoimintaan kohdistuvat näin ollen aikaisempaa suuremmat odotukset, mutta myös aikaisempaa suuremmat riskit. Tämä on keskeinen motiivi kasvavalle kansainväliselle yhteistyölle. Kansainvälisellä yhteistyöllä edistetään myös tutkimuksen tehokkuutta pyrkimällä synergiaetuihin ja päällekkäisen tutkimustyön välttämiseen. Monet tutkimuksen kohteena olevat kysymykset ovat lisäksi niin laajoja, että niiden ratkaisu edellyttää kansainvälistä yhteistoimintaa.

Eurooppalaista tutkimusyhteistyötä on harjoitettu jo pitkään monilla aloilla. Yhteistyö on aikaisemmin painottunut perustutkimukseen. Yhdentymiskehitykseen liittyvä tutkimusyhteistyön laajeneminen on merkinnyt monenkeskisten yhteistyöjärjestelmien kehittymistä. Samalla yhteistyössä ovat korostuneet teknisteolliset näkökohdat sekä teknologisen osaamisen tason kohottaminen. Yhteistyön keskeiseksi päämääräksi on usein tullut pyrkimys tehostaa ja nopeuttaa T & K-toiminnan tulosten kaupallista hyödyntämistä.

Kansainvälinen kehitys

6.1. Perustutkimus

Perustutkimusta suoritetaan monissa eurooppalaisissa ja maailmanlaajuisissa järjestelmissä. Suomen osallistuminen perustutkimukseen liittyvään monenväliseen yhteistyöhön on lisääntynyt perinteisen kahdenvälisen yhteistyön ohella.

Suomella on ollut yhteistyötä Euroopan ydintutkimuskeskuksen CERNin kanssa jo yli 20 vuotta. Opetusministeriön asettama CERN-työryhmä ehdotti toukokuussa 1988 toimenpiteitä Suomen ja CERNin välisen yhteistyön laajentamiseksi projektikohtaisesti samalla kasvattaen osallistumistamme tästä aiheutuviin kustannuksiin.

Suomi on ollut vuodesta 1977 alkaen mukana Euroopan molekyylibiologian konferenssin (EMBC) toiminnassa. Vuodesta 1985 Suomi on ollut Euroopan molekyylibiologian laboratorion (EMBL) jäsenmaa.

Suomen Akatemia on ollut Euroopan tiedesäätiön (ESF) jäsenenä vuodesta 1981 lähtien. ESF on hallituksista riippumaton, valtion varoista perustutkimusta rahoittavien organisaatioiden yhteiselin. Sen tavoitteena on lisätä yhteistyötä perustutkimuksen alueella, edistää tutkijoiden liikkuvuutta ja vapaata tiedonkulkua sekä koordinoida jäsenjärjestöjen tukemaa perustutkimusta. ESF pyrkii edistämään olemassa olevien tutkimusvälineistöjen yhteiskäyttöä sekä yhteistyötä kalliiden, erikoistuneiden palveluiden tuottamiseksi.

Yhteiseurooppalainen synkrotronisäteilyn lähde (ESRF) on Grenobleen rakenteilla oleva laite, jonka rakentamisessa Suomi on mukana.

6.2. Soveltavan teknisen tutkimuksen yhteistyö COST

Eurooppalainen monenkeskinen soveltavan teknisen tutkimuksen yhteistyö, ns. COST-yhteistyö alkoi vuonna 1971. Yhteistyössä ovat mukana EC-maat ja EC-komissio, EFTA-maat Islantia lukuunottamatta sekä Jugoslavia ja Turkki.

COST on yhteistyön puitejärjestelmä, johon liittyvät tutkimushankkeet ovat usein lähellä perustutkimusta eikä niihin liity välitöntä kaupallista intressiä.

COST-hankkeita on toteutettu seuraavilla alueilla: informatiikka, telekommunikaatio, liikenne, meriteknologia, materiaalitieteologia, ympäristönsuojelututkimus, meteorologia, maatalous- ja bioteknologia, elintarviketieteologia sekä sosiaali- ja terveysteknologia.

Suomi on alusta alkaen ollut aktiivisesti mukana COST-yhteistyössä. Yhteistyöprojektit ovat samalla toimineet sillanrakentajina suomalaisille muun eurooppalaisen tutkimuksen suuntaan. Suomessa COST-yhteistyön koordinaattorina toimii kauppa- ja teollisuusministeriö.

Tällä hetkellä on käynnissä 31 tutkimushanketta, joista Suomi on mukana 26:ssä. Julkinen panostus hankkeisiin on kokonaisuudessaan arviolta 5 miljoonaa markkaa.

6.3. EC:n tutkimus- ja kehitysyhteistyö

Tutkimus- ja kehitysyhteistyöllä on ollut asemansa Euroopan yhteisöjen toiminnassa niiden alkuvaiheista lähtien. Keskeisimmin tutkimus kuului alussa Atomienenergiayhteisön (EURATOM) piiriin. Sen tutkimuspolitiikkaa luotaessa päämääränä oli oma keskitetty tutkimustoiminta ydinvoiman rauhanomaisessa hyödyntämisessä. Tässä tarkoituksessa perustettiin myös EC:n oma tutkimuslaitos, Joint Research Center (JRC), jolla on laitoksia neljässä eri yhteisömaassa (Italia, Saksan liittotasavalta, Belgia ja Alankomaat).

EC:n tutkimusyhteistyön laajeneminen on merkinnyt sopimuserusteisen tutkimuksen kasvua, jolloin tutkimus tapahtuu yliopistojen, tutkimuslaitosten ja teollisuusyritysten yhteistyönä.

Pyrkimykset Euroopan kilpailukykyyn nostamiseen ovat johtaneet EC:n T & K -yhteistyön nopeaan kasvuun. Vuonna 1987 voimaan astuneessa Euroopan yhtenäisasiakirjassa teknologia määriteltiin osaksi Rooman sopimuksen kattamaa aluetta.

EC:n T & K -toimintaa hallinnoi Euroopan yhteisöjen komissio. T & K -ohjelmien rahoitukseen yhteisö osallistuu yleensä 50 %:n osuudella. Julkisten tutkimuslaitosten ollessa tutkimusosapuolina saattaa rahoitusosuus kohota 100 %:iin. T & K -alueelle myönnetty varat ovat vajaat 3 % EC:n kokonaismenoista.

Ensimmäinen EC:n T & K -toiminnan puiteohjelma laadittiin vuosille 1984—1987. Toinen EC:n tiede- ja teknologiapolitiikan puiteohjel-

ma asettaa tavoitteet vuosille 1987—1991. Ohjelman kustannukset ovat EC:n osalta 5,4 mrd. ECUa (n. 27 mrd. markkaa). Lisäksi on 1,1 mrd. ECUa (n. 5 mrd. markkaa) varattu aiemmin päätettyihin ohjelmiin, jotka jatkuvat toisen puiteohjelman suunnittelukautena.

Toisesta puiteohjelmasta energiaohjelmat kattavat neljänneksen, samoin kuin kasvamassa olevat informaatioteknologiaohjelmat. Telekommunikaatio ja bioteknologia ovat myös painopistealueita.

Yhteisötutkimuksen tavoitteena on noussut esille pyrkimys varmistaa yhtenäisten markkinoiden syntyminen yhteisten normien ja standardien laadinnalla. Perinteisen teollisen ja teknologisen tutkimusyhteistyön ohella EC:n tutkimusohjelmat laajentuvat jatkuvasti uusille alueille, kuten ympäristö-, koulutus- ja sosiaalialan tutkimukseen.

EC:n ohjelmiin osallistuminen on tehty mahdolliseksi myös EFTA-maille erityisten tieteellisen ja teknisen yhteistyön puitesopimusten nojalla. Suomi, Ruotsi, Sveitsi, Norja ja Itävalta ovat tällaisen sopimuksen jo tehneet, Islannin neuvottelut ovat vielä kesken. Suomen ja EC:n puitesopimus tuli voimaan heinäkuussa 1987.

Osallistumisen muotona voi olla täysosallistuminen, joka antaa mahdollisuuden olla mukana myös ohjelman hallinnossa ja käytännössä myös tulevien toimenpiteiden suunnittelussa. Täysosallistuminen edellyttää EC:n ja kolmannen maan välistä erillissopimusta, jonka perusteella maa maksaa EC:lle ohjelmaan osallistumisesta BKT-suhteella lasketun korvauksen. Suomen maksuosuus on 2 % ohjelman EC-budjetista. Vastaavasti EFTA-maan yritys tai tutkimuslaitos saa hyväksytyssä projektissa EC:ltä n. 50 %:n rahoituksen kustannuksilleen ja tutkimuslaitos täyden korvauksen marginaalikustannuksistaan aivan kuten EC-partnerinsakin.

Toisena osallistumisen muotona voi olla projektikohtainen osallistuminen. Tällöin valtio ei maksa ohjelmasta kustannusosuutta EC:lle eikä toisaalta EFTA-maan yritys tai tutkimuslaitos saa EC:ltä rahoitusta projektiin sijoittamalleen tutkimuspanokselle. EFTA-partneri voi kuitenkin anoa tukea kansallisilta viranomaisilta tutkimusprojektiin osallistumisesta aiheutuvien kustannusten katteeksi. Projekti-osallistumisessa ei ole mahdollisuutta osallistua ohjelman hallintoon.

Kolmantena EFTA-maiden osallistumisvai-

toehtona on tutkimuksen koordinointi ja informaationvaihto tietyssä ohjelmassa.

EFTA-maiden osallistumismahdollisuutta ja -muotoa koskeva päätös tehdään EC:ssä samalla, kun ao. tutkimusohjelma hyväksytään parlamentti- ja neuvostokäsittelyssä.

Tällä hetkellä on teollisesti suuntautuneissa ohjelmissa ainoastaan projektikohtainen osallistuminen mahdollista EFTA-maille (ESPRIT, RACE, BRITE, DELTA, DRIVE, AIM, EURAM).

Suomella on vireillä monia hankkeita EC:n tutkimusohjelmiin osallistumiseksi.

Telekommunikaatioalan RACE-ohjelmassa suomalaiset osallistuvat seitsemään projektiin. Informaatioteknologian ESPRIT-ohjelman II-vaiheessa suomalaiset ovat mukana useassa projektiehdotuksessa. Tähän ohjelmaan liittyy erillinen perustutkimusta koskeva osa-alue, josta Suomi on kiinnostunut.

Suomi osallistuu täysjäsenenä lääketieteen ja terveydenhoidon tutkimusohjelman kolmeen osa-alueeseen (AIDS, lääketieteen teknologia ja terveyspalvelut). Lääketieteen informaatioteknologiaa käsittelevään AIM-ohjelmaan Suomessa valmistellaan projektiehdotuksia projektikohtaisen osallistumisen pohjalta. Uuden teknologian soveltamista koulutuksessa käsittelevä DELTA-ohjelma sekä liikenneteknologiaa ja -turvallisuutta edistävä DRIVE-ohjelma kiinnostavat myös suomalaisia.

Uusien teknologioiden soveltamiseen perinteisessä teollisuudessa tähtäävässä BRITE-ohjelmassa suomalaisia on mukana kahdessa projektissa. Suomalaiset osallistuvat materiaali-ohjelman alaohjelmiin EURAM (uudet materiaalit) ja WOOD (puu uusiutuvana raaka-aineena). EURAM-ohjelmassa osallistuminen perustuu projektikohtaiseen osallistumiseen. WOOD-ohjelmassa osallistumismuotona on täysosallistuminen.

Kemiallisten analyysien ja sovelletun metrologian ohjelman (BCR) osalta harkitaan parhaillaan, mikä olisi Suomen kannalta tarkoituksenmukaisin osallistumisen muoto ja laajuus.

Suomi on kiinnostunut bioteknologian ohjelmasta, jonka seuraava vaihe, BRIDGE, on valmisteilla. Ympäristöministeriössä valmistellaan täysosallistumista ympäristötutkimusohjelmaan. Suomi tulee osallistumaan radioaktiivisen jätteen huoltoon liittyvään ohjelmaan sekä ei-ydinteknisten energiamuotojen vuonna 1989 alkavaan tutkimusohjelmaan.

Merentutkimusohjelmaan Suomi on ilmoittanut alustavan kiinnostuksensa.

Suomi tulee osallistumaan uuteen tutkijavaihtoa edistävään poikkitieteelliseen SCIENCE-ohjelmaan ja vastaavaan taloustieteen SPES-ohjelmaan. Suomi pyrkii myös osallistumaan COMETT-harjoittelijavaihto-ohjelmaan, ja ERASMUS-koulutusohjelmassa ollaan käynnistämässä yhteistyötä yksittäisten projektien tasolla. EFTA-maat keskustelevat EC:n komission kanssa laajemmista yhteistyömahdollisuuksista näissä ohjelmissa.

Kokonaisvaltaisen teknologiapolitiikan hahmottamiseen tarvittavia selvityksiä ja ennusteita tuottavassa FAST-ohjelmassa on myös eräitä kiinnostavia yhteistyöalueita.

Suomessa tutkitaan kiinnostusta kehitysmaiden tukemiseen teknologian keinoin tähtäävään Science and Technology for Development-ohjelmaan.

Maatalousalan FLAIR-ohjelma, johon liittyy eräitä COST-hankkeita läheisesti sivuavia tutkimusalueita, kiinnostaa myös suomalaisia.

Edellä mainitun puitesopimuksen yhteydessä perustettiin "Suomi/Yhteisöt -tutkimuskomitea". Sen tehtävänä on kartoittaa mahdolliset yhteistyöalat ja tarkastella mahdollisuuksia yhteistyön parantamiseksi ja kehittämiseksi, ja vaihtaa säännöllisesti mielipiteitä yhteistyön näkymistä sekä tutkimuspolitiikan ja tutkimuksen suunnittelun tavoitteista ja painopiste-alueista Suomessa ja yhteisöissä. Lisäksi sen tehtävänä on varmistaa puitesopimuksen asianmukainen toimeenpano.

Kansallista valmistelua varten on ulkoasiainministeriö asettanut länsieurooppalaisen T & K -yhteistyön seurantatoimikunnan. Sen tehtävänä on seurata ja valmistella tiede- ja teknologiapolitiikan integraatiokysymyksiä. Toimikunnassa on edustettuna sekä tiede- ja teknologiahallinto että teollisuus.

6.4. EUREKA

EUREKA-yhteistyö käynnistettiin vuonna 1985. EUREKA on Länsi-Euroopan maiden yhteinen huipputeknologian kehittämishanke. EUREKAN tavoitteena on lisätä eurooppalaisten yritysten ja tutkimuslaitosten yhteistyötä teknologisen osaamisen tason sekä kilpailukyvyn kohottamiseksi.

EUREKalle on ominaista yrityskeskeinen lähestymistapa ja joustava sekä kevyt organi-

saatio. EUREKA-projektien rahoituksesta vastaavat projektiin osallistuvat yritykset ja tutkimuslaitokset, ja niillä on mahdollisuus saada julkista rahoitusta EUREKA-maiden asianomaisilta viranomaisilta.

Projektit ovat tavallisimmin 2—5 vuoden pituisia ja kokonaiskustannuksiltaan 10—250 miljoonaa markkaa. EUREKAN puitteissa toteutetaan kuitenkin myös suuria "sateenvarjo"-projekteja, jotka sisältävät suuren määrän alaprojekteja.

Robottiikka ja informaatioteknologia ovat EUREKassa keskeisiä tutkimusalueita. Bioteknologia- ja maatalousalan tutkimus on kasvanut merkittävästi. Muita tutkimusalueita ovat telekommunikaatio, energia- ja ympäristötutkimus, laser- ja materiaalitutkimus sekä liikenne.

EUREKA-projektien kokonaismäärä on nyt 214 ja arvioidut kokonaiskustannukset n. 20 miljardia markkaa. Projektien määrä on kasvanut voimakkaasti.

Suomi on alusta alkaen osallistunut aktiivisesti EUREKA-yhteistyöhön. Suomesta osallistutaan 22 EUREKA-projektiin. Suomessa EUREKA-projekteihin annettava julkinen rahoitus on vuosittain arviolta runsaat 20 miljoonaa markkaa. Rahoittajana on pääasiassa Teknologian kehittämiskeskus TEKES.

Suomi on mukana mm. HDTV-projektissa, jonka tavoitteena on kehittää nykyisiä TV-järjestelmiä merkittävästi parempia ratkaisuja ja standardeja. Sateenvarjoprojekteista Suomi on mukana EUROTRAC-, EUROMAR-, PROMETHEUS- ja FAMOS-projekteissa. EUROTRAC-projektissa selvitetään ympäristön kannalta tärkeiden hivenaineiden leviämistä ja muuntumista ilmakehässä. EUROMAR-projektin tavoitteena on kehittää uuden teknologian käyttöä meren ekosysteemin tutkimisessa. PROMETHEUS-projekti tähtää tehokkaampien, taloudellisempien, puhtaampien ja turvallisempien maantiejärjestelmien kehittämiseen. Kokoonpanoautomaation FAMOS-projekti pyrkii Euroopan teollisuuden uudistamiseen ja tehokkuuden lisäämiseen useilla tuotannonaloilla toteutettavien alaprojektien avulla.

6.5. Euroopan avaruusjärjestö ESA

Eurooppalainen avaruusyhteistyö alkoi vuonna 1964. Euroopan avaruusjärjestö ESA

perustettiin 1975. Sen tarkoituksena on peruskirjansa mukaisesti edistää ja koordinoida Euroopan valtioiden rauhanomaista avaruustutkimusta, avaruustekniikkaa ja avaruussovelluksia.

ESAn päämääränä on mahdollistaa eurooppalaisten tutkijoiden osallistuminen satelliittien avulla tapahtuvaan avaruustutkimukseen, kehittää Euroopan valtioiden teollisuutta ja kilpailukykyä, osallistua taloudellisesti kannattavien avaruussovellutusten kehittämiseen sekä toteuttaa sellaisia mittavia avaruusprojekteja, joihin yksittäisillä Euroopan valtioilla ei ole mahdollisuuksia. Marraskuussa 1987 Haagissa järjestetty ministerikokous hyväksyi ESalle uuden pitkän aikavälin toimintaohjelman. Perustavoitteeksi siinä asetetaan autonomisen, miehitetyt avaruuslennot mahdollistavan kapasiteetin luominen Eurooppaan vuosituhaten vaihteeseen mennessä. Tämä edellyttää mm. uuden ARIANE V-kantoraketin ja HERMES-avaruussukkulun kehittämistä.

ESA-yhteistyössä pyritään hyödyntämään jäsenmaiden teollisuuden ja tutkimuksen resursseja. Teollisuuspoliittisena tavoitteena on, että kukin jäsenmaa saa tilaustöitä suhteessa jäsenmaksuunsa.

Suomen tulo Euroopan avaruusjärjestön liitännäisjäseneksi vuoden 1987 alusta on lisännyt suomalaisten osallistumista avaruuteen liittyvään kansainväliseen yhteistoimintaan.

Suomen osallistuminen ESAn toimintaan määrittyy Avaruusasiain neuvottelukunnan kansallisessa avaruushjelmassa vuosille 1987—1992 asetettujen prioriteettien mukaan siten, että Suomen ensisijaiset kiinnostuksen kohteet ovat järjestön tiede-, kaukokartoitus- ja tietoliikenneohjelmat.

Suomalaiset tutkimusryhmät pääsivät 1988 mukaan ESAn tiedeohjelman laiterakennusprojekteihin. Kaukokartoitusohjelmiin Suomi on osallistunut jo vuodesta 1986 alkaen. Neuvottelut osallistumisesta ESAn tietoliikenneohjelmiin johtivat sopimusten allekirjoittamiseen huhtikuussa 1988 eräiden keskeisten alaohjelmien osalta.

Osallistumismaksut ESAn ohjelmiin vuonna 1988 arvioidaan 13,2 miljoonaksi markaksi. Lisäksi ESA-osallistumisen edellyttämä kotimainen tutkimustoiminta vaatii vuonna 1988 n. 18 miljoonaa markkaa. Toiminnan pääasiallisina rahoittajina ovat Teknologian kehittämiskeskus ja Suomen Akatemia.

Suomen suhtautuminen

Tutkimuksen kansainvälistyminen on viime vuosina ollut ja tulee lähitulevaisuudessa olemaan keskeinen kehityslinja. Yhteiskunnallinen kehitys ja kansantalouden kilpailukyky rakentuvat entistä enemmän teknologisen osaamisen varaan. Teknologian kehitys tuo mukanaan suuria muutoksia sekä teollisuuden että koko yhteiskunnan toimintaan.

Suomen kaltaisten pienten maiden mahdollisuudet liittyvät lähinnä teknologian nopeaan soveltamiseen ja ennakkoluulottomaan yhdistelyyn sekä tuotteissa että tuotannossa. Olemme useimmilla aloilla riippuvaisia muiden maiden tieteen ja teknologian tuloksista. Tämä korostaa tarvetta kansainvälisen yhteistyömme laajentamiseen kaikilla tutkimus- ja kehitystoinnin rauhanomaisilla alueilla.

T & K -yhteistyö on välttämätöntä teollisuuden kilpailukyvyyn turvaamiseksi. Samalla yhteistyö merkitsee kasvavaa kilpailua itse tutkimus- ja kehitystoinnassa, ja luo näin edellytyksiä tutkimuksen laadullisen tason jatkuvalle arvioinnille ja kohottamiselle.

Suomen tähänastiset kokemukset laajentuneesta länsieurooppalaisesta yhteistyöstä ovat olleet myönteisiä. Uusien yhteistyöjärjestelmien rakentamisessa Suomen pyrkimyksenä on ollut mahdollisimman avointen yhteistyömuotojen kehittäminen.

Kansainvälistä tiede- ja teknologiayhteistyötä tulee edelleen laajentaa ja syventää sekä perustutkimuksen että soveltavan tutkimuksen alueilla. Yhteistyön mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttää huomattavia panostuksia sekä itse yhteistyöhön että yhteistyötä tukevaan kotimaiseen tutkimukseen.

Kansainväliset yhteistyösitoumukset vaativat usein suuria voimavaroja. Sitoumukset edellyttävät huolellista ennakkoharkintaa sekä tehokasta toteutuksen aikaista hallintoa.

Yhteistyön tulee tukea ja täydentää kotimaista tutkimusta, ei olla sen vaihtoehto esimerkiksi rahoituksesta päätettäessä. Lisäksi yhteistyön tulee olla kaksisuuntaista, kaikkia osapuolia hyödyttävää.

T & K -yhteistyötä laajennettaessa on syytä varoa, että yhteistyö ei muodostu itsetarkoitukseksi ja että se ei ehkäise kotimaisen omaehtoisen tutkimus- ja kehitystyön kasvumahdollisuuksia. Samalla on vältettävä yhteistyömuotojen liiallista keskittymistä määrättyille aloille siten, että kotimainen tutkimustoiminta vinoutuu.

Kansainvälisessä yhteistyössä on ”hyötytieteiden” ohella vaalittava monipuolisesti tiedon perintöä. Ne mahdollisuudet, joita kansallisesti kehittyneet alat tarjoavat kansainväliselle yhteistyölle, ovat olleet pitkälti käyttämättä. Maa- ja metsätaloustieteissä, humanistisessa tutkimuksessa, yhteiskuntatieteissä, ympäristötieteissä, lääketieteessä ja myös luonnontieteissä on monia aloja, joilla tutkimusperinteet ovat Suomessa pitkät. Kansainvälisen yhteistyön lisääminen näillä aloilla ei laajassakaan mitassa tule kovin kalliiksi, mutta sen positiiviset vaikutukset tutkimuksessa ja yhteiskunnan kehittämisessä voivat olla merkittävät.

Hallitus pitää tärkeänä tieteen ja tekniikan alan yhteistyötä naapurimaiden kanssa. Yhteistyö teollistuneen maailman kanssa on parhailaan voimakkaassa kehitysvaiheessa. Sen rinnalla korostuu maailmanlaajuinen ulottuvuus, joka edellyttää panostusta myös kehitysmaiden suuntaan.

7. Kuljetukset, tietoliikenne ja joukkoviestintä

Teollisuuden ja kaupan jatkuva kansainvälistyminen edellyttää nopeita ja tehokkaita kuljetusyhteyksiä sekä toimivaa yhteistyötä tietoliikenteessä ja joukkoviestinnässä. Kaupan esteiden väheneminen, kansainvälisen kilpailun kiristyminen ja kilpailijamaihin verrattuna suhteellisen pitkät etäisyydet Länsi-Euroopan markkinoille korostavat entisestään tarvetta tehostaa kuljetusyhteyksiä. Hallitus antoi eduskunnalle huhtikuussa 1988 liikennepoliittisen selonteon, jossa on yksityiskohtaisemmin käsitelty fyysistä liikennettä.

7.1. Kuljetukset

Kansainvälinen kehitys

EC:n tavoitteena on luoda kuljetusalalla sisäiset yhteismarkkinat. EC:n sisäiset tavara- ja henkilökuljetusmarkkinat on päätetty vapauttaa kaikista määrällisistä rajoituksista vuoteen 1993 mennessä. Samalla poistuisi EC-maiden sisäinen syrjintä, joka on perustunut liikenteenharjoittajien kansallisuuteen tai toimipaikan sijaintiin.

Tämän liberalisoinnin vastapainoksi ryhdytään erilaisiin harmonisointitoimenpiteisiin EC-maiden liikenteenharjoittajien eriarvoisuuden poistamiseksi ja kilpailulähtökohtien yhdenmukaistamiseksi.

Periaatteellisten ja eräiden EC-tuomioistuinten tekemien ratkaisujen jälkeen EC on tehnyt joukon uudistuksen yksityiskohtiin liittyviä päätöksiä, mutta eräissä keskeisissä, maantielikenteeseen liittyvissä kohdissa ei ole toistaiseksi päästy ratkaisuun. EC:ssä ei ole tähän mennessä myöskään ryhdytty konkreettisiin toimenpiteisiin rautatieliikenteen alalla, ja lentoliikenteen liberalisoinnissa saavutetut tulokset ovat olleet varsin vaatimattomia.

EC:n suunnitelmilla ja päätöksillä tulee olemaan vaikutuksia EFTA-maihin. Erityisesti pe-

lätään EFTA-maiden kilpailukyvyn heikentyvän ja Euroopan kuljetussuhteiden vääristyvän, ellei EC:n ja sen ulkopuolisten maiden liikennesuhteita saada ajoissa ratkaistuiksi. Ilmeistä on, että EC suostuu yhteisjärjestelyyn ulkopuolisten maiden kanssa ainoastaan vasta- vuoroisuus pohjalta.

Näitä kysymyksiä on käsitelty EFTAssa ja Euroopan liikenneministerikonferenssissa (CEMT), jossa ovat mukana kaikki Länsi-Euroopan maat. Parhaillaan tutkitaan millä tavoin ja millä edellytyksillä EC:n ulkopuoliset CEMT-maat voisivat turvata etunsa EC:n kehittäessä liikennepolitiikkaansa mm. maantielikenteen alalla.

Suomen suhtautuminen

EFTA-maiden lähtökohdat eroavat eräiltä osin toisistaan. Sveitsi ja Itävalta ovat EC:n sisäisen liikenteen läpikulkumaita, kun taas Suomen, Ruotsin ja Norjan ensisijainen etu on järjestää nopeasti ja tehokkaasti toimivia kuljetusyhteyksiä Länsi-Euroopan markkinoiden kanssa. Kaikki EFTA- tai CEMT- maat kattavaa ratkaisumallia ei voida pitää todennäköisenä ainakaan lyhyellä tähtäyksellä. Suomi, Ruotsi ja Norja ovat sen vuoksi ryhtyneet toimenpiteisiin näiden maiden yhteisen, liikenneyhteistyötä koskevan sopimuksen aikaansaamiseksi EC:n kanssa. Asiaa on Pohjoismaiden kesken valmisteltu pohjoismaisessa kuljetuskysymyksiä käsittelevässä virkamieskomiteassa (NAT).

Tarkoituksena on tehdä ensin yleisluonteinen periaatesopimus liikenneyhteistyön kehittämiseksi Suomen, Ruotsin, Norjan ja EC:n välillä. Sillä luotaisiin pohjaa pidemmälle meneville sopimusjärjestelyille, jotka toteutuisivat EC:n omien ratkaisujen tultua tehdyiksi 1990-luvun alkupuolella. Ensi vaiheen yhteistyösopimus koskisi ennenkaikkea maantielikennettä,

mutta se käsittäisi myös muita liikennemuotoja, infrastruktuurikysymyksiä, rajanylitysten helpottamista sekä ympäristönsuojelua. EC:n liikennemarkkinoiden vapautuminen ja sen seurannaisvaikutukset koskettavat Suomen liikennepolitiikan peruseriaatteita, EC:n integraation edistytessä Suomen edut on siten turvattava myös liikenteen alalla.

7.1.1. Maantiekuljetukset

a) Ammattiin pääsy

Kansainvälinen kehitys

EC:n suunnittelemassa järjestelmässä pääsee ammattimaista kuorma-autoliikennettä harjoittamaan jokainen, joka täyttää tietyt taloudelliset vaatimukset, on suorittanut vaaditun ammatillisen kurssin, on kunniallinen sekä kykenee johtamaan ja hoitamaan kuljetusyritystä.

CEMTissä on havaittu jäsenmaiden väliset erot siksi vähäisiksi, että kuorma-autoliikenteenharjoittajan ammattiin pääsyä koskeva CEMT-sopimus saattaisi olla mahdollinen.

Suomen suhtautuminen

Suomen lainsäädännössä liikenneluvan saanti on sidottu myös tarveharkintaan. Liikenteen, jota varten liikennelupaa anotaan, on oltava tarpeellista. Hallitus selvittää paraikaa mitä vaikutuksia tarveharkinnalla on ollut Suomen maantieliikenne-elinkeinon kehitykseen ja millä edellytyksin järjestelmää voitaisiin asteittain purkaa.

b) markkinoille pääsy

Kansainvälinen kehitys

EC:n suunnittelemassa järjestelmässä asianomaisen maan ja vuodesta 1993 lukien koko EC:n maantieliikennemarkkinoille pääsee automaattisesti se, joka täyttää yllä mainitut ehdot.

EC:n liikenneministerineuvosto päätti kesäkuussa 1988, että EC-maiden välisen maantieliikenteen kahden- ja monenväliset kiintiöt sekä muut määrälliset rajoitukset poistetaan 1.1.1993 lukien riippumatta siitä, miten toistai-

seksi avoimissa harmonisointikysymyksissä edistytään. EC:n sisäinen maantieliikenne ja maantieliikennepalvelujen tarjonta muodostuvat siten täysin vapaiksi, ja niihin sisältyisi oikeus harjoittaa ns. kolmannen maan liikennettä eli hoitaa kuljetuksia kahden muun EC-maan välillä. Oikeus harjoittaa toisen EC-maan kahden paikkakunnan välillä tapahtuvia sisäisiä ns. cabotage-kuljetuksia näyttää kuitenkin siirtyvän huomattavasti myöhäisempään ajankohtaan.

CEMTillä on EC:n järjestelmää vastaava, määrällisesti tosin huomattavasti suppeampi monenkeskinen maantiekuljetuskiintiöjärjestelmä. Tämän kiintiöjärjestelmän puitteissa liikenne kahden muun kuin ajoneuvon rekisteröintimaan välillä on sallittua CEMT-maiden piirissä.

Suomen suhtautuminen

Suomi liittyi CEMT:n jäseneksi viimeisenä Länsi-Euroopan maana vuonna 1975, mutta jäi kiintiöjärjestelmän ulkopuolelle erityisesti sen vuoksi, että kolmannen maan liikennettä ei katsottu voitavan sallia. Pitkällisten selvitysten jälkeen Suomi liittyi CEMT-kiintiöön viime vuoden vaihteessa. Kokemukset lupien käytöstä ovat olleet myönteisiä.

Suomen kansainvälinen maantieliikenne on tähän asti perustunut yksinomaan bilateraaliin maantieliikennesopimuksiin ja tapahtuu niissä soveltavien kiintiöiden puitteissa. Liikenne muiden Pohjoismaiden sekä Alankomaiden ja Iso-Britannian kanssa on kuitenkin vapautettu kiintiöistä. Suomen bilateraalissa järjestelyissä kolmannen maan liikenne on ollut kielletty.

Kysymys markkinoille pääsystä on Suomen ja EC:n maantieliikennesuhteiden keskeisin ongelma. Vastavuoroisuusvaatimuksista johtuen on odotettavissa, että Suomeen kohdistuvat paineet kolmannen maan liikenteeseen liittyvien rajoitusten poistamiseksi sekä mahdollisesti cabotage-liikenteen sallimiseksi tulevat lähivuosina huomattavasti voimistumaan. Erityisesti Suomen kansalliset, mutta osittain myös sen kansainväliset maantiekuljetukset, ovat olleet kilpailulta suojattu ala, ja tämän vuoksi on tarpeen turvata Suomen maantieliikenne-elinkeinon kilpailukyky markkinoiden vapautuessa.

Yllämainittuun kehitykseen liittyy myös kysymys liikkeenperustamisoikeudesta. Tähän asti ulkomaalaisten kuljetusliikkeiden asettumista Suomeen ei ole huolintaliikkeitä lukuunottamatta sallittu. Hallitus on käynnistänyt kuljetusliikkeen perustamisoikeutta ja sen ulkomaa-laisomistusta käsittelevän selvityksen.

c) Maantiekuljetusten sosiaaliset määräykset

Kansainvälinen kehitys

Maantiekuljetuksien miehistöjen työstä on olemassa useita kansainvälisiä sopimuksia. Näistä tärkein on YK:n Euroopan talouskomission (ECE) sopimus (AETR-sopimus), joka koskee muun muassa ajo- ja lepoaikoja kansainvälisissä kuljetuksissa.

EC:n jäsenmaiden välisessä liikenteessä noudatetaan AETR-sopimusta lievämpiä määräyksiä. EC:n jäsenmaiden ja kolmansien maiden välisiin kuljetuksiin sovelletaan kuitenkin edelleen AETR:n mukaisia ajo- ja lepoaikoja. Tämä on saattanut EC:n ulkopuoliset maat epäedulliseen kilpailutilanteeseen ja vaikeuttanut huomattavasti määräysten valvontaa.

Suomen suhtautuminen

Suomi ei ole liittynyt AETR-sopimukseen, mutta käytännössä muut Euroopan maat edellyttävät alueellaan liikkuvien suomalaisten kuljettajien noudattavan sen määräyksiä. Hallituksen piirissä valmistellaan parhaillaan esitystä laiksi ajo- ja lepoajoista kuorma- ja linja-autoliikenteessä. Samassa yhteydessä selvitetään minkälaisia lainsäädäntötoimia tarvitaan kansainvälisissä kuljetuksissa noudatettavien ajo- ja lepoaikojen saattamiseksi EC:ssä sovitulle tasolle.

Suomi on toiminut yhteistyössä Norjan ja Ruotsin kanssa tavoitteena, että näiden maiden kuljetukset saisivat tässä suhteessa EC:n jäsenmaissa saman kohtelun kuin sen jäsenmaiden omat kuljetukset.

d) Ajoneuvojen mitat ja painot

Kansainvälinen kehitys

EC:n maantieajoneuvojen mitta- ja painoratkaisussa keskeisiä kohtia ovat vetoakselipaino, telipaino, kokonaispaino ja perävaunun pituus. Harmonisointia ei kuitenkaan vielä ole saatu kokonaan päätökseen, ja ajoneuvojen arvoihin saattaa tulla marginaalisia muutoksia.

Euroopan standardisointikomitea (CEN) valmistelee kuormatilojen mitoittamista koskevan standardin tarkistamista. Osa CENin ehdottamista pituusmitoista sopii huonosti nykyisiin ajoneuvojen ja ajoneuvoyhdistelmien mittoihin.

Suomen suhtautuminen

Suomen tieliikenteessä käytettävien ajoneuvojen painot ja mitat on tarkistettu marraskuussa 1987 ajoneuvoasetuksen muutoksella ja siihen liittyvillä päätöksillä. Muutokset perustuvat pääosin EC:n vuonna 1986 suorittamaan harmonisointiin; eräiltä osin on huomioitu myös Ruotsissa suunnitteilla olevat vastaavat päätökset.

Suomen vuoden 1990 alusta voimaan tulevien määräysten mukaisesti EC-alueen ajoneuvot voivat ajaa Suomen alueella EC:n alueellaan soveltamalla maksimipainoilla. Vastaavasti suomalaiset EC-alueelle suuntautuvassa liikenteessä käytettävät ajoneuvot ovat painonsa ja mittojensa puolesta kilpailukykyisiä EC:n alueella. Sen sijaan kotimaan ja Pohjoismaiden välisessä liikenteessä voidaan käyttää suurempia mittoja ja painoja.

EC:n alueelta tulevien ajoneuvojen vapaan liikkumisen ja suomalaisen ajoneuvokaluston kilpailukykyyn varmistamiseksi tulisi Suomessa paino- ja mittamääräyksiä muuttaa siten, että 11,5 tonnin vetoakselipaino sallittaisiin kaikissa autoissa ja siten, että sallittaisiin 16,5 metrin puoliperävaunuyhdistelmän pituus. Samalla tulisi poistaa itse puoliperävaunun pituutta koskeva 12,5 metrin rajoitus, jota useimmissa EC-maissa ei tunneta. Hallitus seuraa EC-alueen kehitystä ja valmistelee tarpeellisia lainsäädännön muutoksia.

e) Ajoneuvojen päästörajoitukset

Kansainvälinen kehitys

EC on saanut aikaan päätöksen sekä kevyen että raskaan ajoneuvokaluston päästörajoituksesta. Uudet määräykset, jotka tulevat asteittain voimaan vuosina 1988—93, rajoittavat raskasmetallipäästöt henkilöautoissa auton moottoritulavuudesta riippuen 20—70% ja raskaissa dieselmootoreissa 20—30% verrattuna tämän hetkiseen tilanteeseen.

Henkilöautojen tiukemmasta rajoituslinjasta on päätetty mm. USA:ssa ja Kanadassa sekä useimmissa EFTA-maissa. Mm. Sveitsissä ja Itävallassa vaatimukset ovat jo voimassa ja tulevat Ruotsissa ja Norjassa voimaan vuonna 1989. Tanska pyrkii seuraamaan muiden Pohjoismaiden valitsemia EC:tä tiukempaa linjaa, minkä EC:n yhtenäisasiakirja mahdollistaakin. Saksan liittotasavalta ja Alankomaat suosivat tiukemman rajoituslinjan mukaisia autoja verohelpotuksin. EC on myös tehnyt päätökset lyijyttömän bensiinin suosimisesta poistamalla 92-oktaanisen lyijyllisen vaihtoehdon myynnistä syksystä 1989 alkaen.

Suomen suhtautuminen

Suomessa valtioneuvosto teki huhtikuussa 1988 periaatepäätöksen henkilöautojen osalta yllä mainitun tiukemman linjan seuraamisesta. Raskaiden dieselmootoreiden suhteen sen sijaan päätettiin seurata yleiseurooppalaista linjaa. Henkilöautojen vaatimusten tiukennukset tulevat voimaan vuoden 1990 alusta uusille automalleille ja vuoden 1992 alusta kaikille rekisteröitäville autoille.

Suomessa päätös poistaa 92-oktaaninen lyijyllinen bensiini lyijyttömän bensiinin suosimiseksi on valmisteilla, ja tarkoitus on soveltaa samaa aikataulua kuin EC:ssä.

f) Liikenneturvallisuus

Kansainvälinen kehitys

Liikenneturvallisuustoimintaa käsitellään CEMTissä ja YK:n alaisessa Euroopan talouskomissiossa (ECE). CEMTissä työskentelevät tieliikenne- ja liikennemerkkikomitea sekä liikenneturvallisuuskomitea valmistelevat minis-

terineuvostolle suositusehdotuksia, jotka hyväksymisen jälkeen koskevat kaikkia CEMTin jäsenmaita.

ECE:ssä toimii liikenneturvallisuusasioissa kaksi työryhmää. Liikenneturvallisuustyöryhmä valmistelee toisaalta Euroopan maita koskevia suosituksia liikennesäännöistä, liikenteen ohjauksesta ja muista liikenneturvallisuustöimenpiteistä, toisaalta ehdotuksia kansainvälisen tieliikennettä koskevan sopimuksen tarkistamiseksi. Ajoneuvojen rakenteen ja varusteiden työryhmä valmistelee ajoneuvoja koskevia ECE-sääntöjä. Suuri osa ECE:n säännöistä perustuu EC:n valmistelemiin ohjesääntöihin. Toisaalta monet ECE:n säännöt on myöhemmässä vaiheessa muutettu rinnakkaisiksi EC-ohjesäännöiksi.

Liikennesektorin integraatioketkeytyksen kannalta merkittäviä ovat erityisesti eräät kuorma-autoja koskevat EC-ohjesäännöt, joiden noudattaminen on asetettu ehdoksi EC-maiden välisen liikenteen harjoittamiselle vuoden 1990 alusta käyttöön otettavien autojen osalta. Tällaisia ovat ohjeet ohjauslaitteista, taustapeileistä ja jarruista.

Suomen suhtautuminen

Suomi on uutta tieliikennelainsäädäntöä valmistelessaan ottanut mahdollisuuksien mukaan huomioon ECE:ssä tehdyt suositukset. Suomi on perinteisesti soveltanut ECE:ssä hyväksyttyjä ajoneuvojen teknillisiä vaatimuksia.

Suomi on kuitenkin poikennut tietoisesti EC:n ja ECE:n määräyksistä useita kertoja, jos säännön tai ohjeen mukainen rakenne tai varuste ei ole soveltunut käytettäväksi Pohjoismaissa vallitsevien sää-, keli- tai valaistusolosuhteiden vuoksi. Kuorma-autoja koskevista Suomen määräyksistä on osa muutettu EC:n määräyksiä vastaaviksi, ja loput muutokset saatetaan loppuun vuoden 1989 aikana.

g) Maantieliikenteen verot ja maksut

Kansainvälinen kehitys

EC suunnittelee mm. maantieliikenneajoneuvojen verotuksen, polttoaineverotuksen ja tietullien harmonisointia.

EC:ssä verojen ja maksujen harmonisoinnista ei ole vielä tehty päätöstä, ja erimielisyydet

veroharmonisoinnin tarpeellisuudesta yleensä sekä sen laadusta ja toteuttamisesta ovat suuret.

EC:n komissio ehdottaa, että kansainvälisen maantieliikenteen verotuksessa tulisi noudattaa ns. territoriaaliperiaatetta. Tämän mukaan verot peritään siinä maassa, jossa ajoneuvo liikkuu, ja verojen tarkoituksena on kattaa liikenteen tosiasiallisesti käyttämän tiestön kustannuksia.

Kansainvälisen maantieliikenteen verotusta on tutkittu myös CEMTissä. Suomi on osallistunut aktiivisesti tähän työhön.

Suomen suhtautuminen

EC-maiden tavoin Suomi on toistaiseksi soveltanut kansallisuusperiaatetta, jonka mukaan tieliikenteen verot polttoaineveroa lukuunottamatta peritään ajoneuvon rekisteröintimaassa. Ruotsi, Norja, Sveitsi ja Itävalta puolestaan noudattavat territoriaaliperiaatetta. Hallitus toivoo kansallisuusperiaatteen säilyvän kansainvälisen maantieliikenteen verotusmuotona myös vastaisuudessa, mutta on ilmoittanut valmiutensa neuvotella muistakin ratkaisuksista.

7.1.2. Rautatiekuljetukset

Kansainvälinen kehitys

Kaikille Euroopan rautateille yhteisiä ongelmia ovat ylimitoitettu ja kankea organisaatio, tekniikka, kaluston ja infrastruktuurin kansalliset eroavaisuudet, vanhentuneet tai yhteensopimattomat informaatiojärjestelmät sekä eroavaisuudet valtiovallan tuessa ja ohjauksessa. Kaikki nämä tekijät ovat osaltaan johtaneet rautatiet heikkoon taloudelliseen tilaan ja estäneet niiden kilpailukykyyn kehittymistä niin kansallisessa kuin kansainvälisessäkin liikenteessä. Yhteinen piirre Euroopan rautateille on niin ikään, että alijäämät johtuvat osin rautateiden yhteiskunnallisista velvoitteista, joita niille ei erikseen korvata.

Keskeinen yhteistyöelin on Kansainvälinen rautatieliitto (UIC), joka on keskittynyt erityisesti teknisiin, taloudellisiin, hallinnollisiin ja kaupallisiin kysymyksiin. Rautatiekysymykset ovat keskeisellä sijalla myös CEMTissä, joka on antanut lukuisia rautateitä koskevia suosituksia.

EC:ssä ei ole ryhdytty konkreettisiin toimenpiteisiin alueen rautatielaitosten integraation edistämiseksi. Mikään ei liioin näytä viittaavan siihen, että EC edellyttäisi rautatiealan harmonisointia tai liberalisointia omaa aluettaan laajemmissa puitteissa.

Suomen suhtautuminen

Suomessa parlamentaarinen rautatiekomitea on ehdottanut valtionrautateiden toiminnan ja rahoituksen järjestämistä ns. tiemallin mukaan. Valtio vastaisi rataverkon rakennus- ja ylläpitokustannuksista ja rautatielaitos maksaisi valtiolle radankäyttömaksua.

Varsinainen kuljetustoiminta hoidettaisiin liikeperiaatteella. Hallitus selvittää myös rautateiden ympäristö- ja turvallisuusestujen yhteiskunnallistaloudellista merkitystä. Näiltä osin Suomessa harkittavina olevat suunnitelmat vastaavat varsin pitkälle EC:n vuoden 1984 direktiiviehdotuksessa esitettyjä ajatuksia.

Myös muilta osin valtionrautateita on määrä kehittää UIC:ssa sovittujen tai CEMTin suosittelemien yhteisten periaatteiden mukaisesti. Niinpä tavaraliikenteessä on määrä tuottaa ja markkinoida kokonaiskuljetuksia niin, että kokojunakuljetukset (systeemikuljetukset) tapahtuvat raiteelta raiteelle ja kappaletavara- ja vaihtokuormatilakuljetukset hoidetaan yhdistettyinä kuljetuksina. Kuorma-autojen ja perävaunujen kuljetuksia kehitetään tehokkaasti, ja palveluja markkinoidaan logistisella konsultoinnilla siten, että asiakkaan kuljetusongelmat ratkaistaan yhtenä kokonaisuutena. Samaa kokonaispalvelun periaatetta sovelletaan myös henkilöliikenteessä. Myös valtionrautateiden kansainvälistä liikennettä ja liikenneyhteistyötä pyritään tehostamaan. Valtionrautateita pyritään etenkin markkinoimaan nopeana transito-yhteytenä kuljetettaessa tavaraa Keski- ja Pohjois-Euroopasta Neuvostoliittoon ja Kauko-Itään ja päinvastoin.

7.1.3. Lentoliikenne

Kansainvälinen kehitys

Kansainvälinen säännöllinen lentoliikenne on suuressa määrin säänneltyä valtioiden välisin kahdenkeskinen lentoliikennesopimuksin. Länsi-Euroopan sisäisessä lentoliikenteessä on

1980-luvulla esiintynyt kasvavia paineita sääntelyn vapauttamiseksi. Konkreettinen vapauttamisprosessi on kuitenkin lähtenyt liikkeelle vasta aivan viime vuosina. Sääntelyn vapauttamiseen tähtääviin monenkeskisiin toimenpiteisiin on ryhdytty Euroopan siviili-ilmailukonferenssissa (ECAC) ja EC:ssä.

ECACin vuonna 1985 hyväksymän ilmailupoliittisen ohjelman päätavoitteina on antaa lentoyhtiöille vapaammat kädet määrätä kapasiteettinsa eri reiteillä, antaa niille tietyt mahdollisuudet itse päättää lentohinnoistaan ja pyrkiä helpottamaan markkinoille pääsyä eli liikenneoikeuksien saamista.

ECAC on toistaiseksi saanut aikaan tariffien vahvistamisen menettelyä ja kapasiteetin jakamista koskevat kansainväliset sopimukset. Suomi on allekirjoittanut ja ratifioinut molemmat sopimukset.

Tariffisopimus sallii nykyistä vapaammat puitteet tariffien (matkustajahintojen niihin liittyvine ehtoineen) määräytymiselle kahden sopimusvaltion välisessä säännöllisessä liikenteessä. Uusi tariffisopimus tuli voimaan kesäkuussa 1988.

ECACin kapasiteetin jakamista koskeva sopimus määrittelee puolestaan nykyistä jonkin verran vapaammin kapasiteettijärjestelyt (so. tarjottujen istuinpaikkojen lukumäärän) kahden sopimusvaltion välisessä säännöllisessä lentoliikenteessä. Kapasiteetin jakamista koskeva sopimus tuli voimaan heinäkuussa 1988.

ECAC-sopimusten välitön vaikutus ei ole Suomen kannalta kovin merkittävä, mutta kysymys on kuitenkin ensi askeleesta monenkeskisen vapauttamisen tiellä. Tavoitteena on tariffi- ja kapasiteettijoustopin asteittainen lisääminen vastaisuudessa.

ECACissa on myös ryhdytty käsittelemään kysymystä markkinoille pääsystä eli tiettyjen liikenneoikeuksien monenkeskisestä sääntelystä. Lähtökohtana ovat olleet pitkälti EC:n joulukuussa 1987 hyväksymät, markkinoille pääsyä koskevat säännöt. Keskustelut ovat toistaiseksi edistyneet hitaasti.

EC:n tavoite vapauttaa sisäiset kuljetusmarkkinat vuoteen 1992 mennessä koskee myös lentoliikennettä. EC hyväksyi joulukuussa 1987 laajan toimenpideohjelman, joka sisältää tariffien vahvistamisen menettelyä, kapasiteetin jakamista, markkinoille pääsyä sekä EC:n kilpailusääntöjen soveltamista koskevia määräyksiä.

Tärkeimpinä kohtina EC:n toimenpideohjelmassa ovat markkinoille pääsyä koskevat määräykset. Tietyin varauksin annetaan EC-lentoyhtiöille nyt mahdollisuus avata kansainvälisiä lentoreittejä alueellisilta lentoasemilta pääasemille riippumatta kahdenvälisen sopimusten sisältämisestä rajoituksista. Lisäksi annetaan mahdollisuus melko merkittäviin oikeuksiin kuljettaa matkustajia kahden kohteen välillä lentoyhtiön kotimaan ulkopuolella.

EC:n tuomioistuin on aikaisemmin päätöksissään vahvistanut, että Rooman sopimuksen kilpailusääntöjä on sovellettava myös lentoliikenteeseen. Uudessa toimenpideohjelmassa annetaan tarkemmat määräykset menettelytavasta kilpailusääntöjä sovellettaessa sekä toisaalta ryhmäpoikkeusten myöntämisestä tarkoituksena antaa lentoyhtiöille jatkossakin mahdollisuus sopia keskenään tietyistä teknisen ja taloudellisen yhteistyön muodoista. EC:n uudet ilmailupoliittiset säännöt tulivat voimaan vuoden 1988 alusta. EC:n on niiden mukaan viimeistään 30.6.1990 mennessä päätettävä vapauttamispolitiikkaa jatkavista uusista säännöistä.

Suomi, Ruotsi, Norja ja Tanska ovat allekirjoittaneet ja myös ratifioineet ECACin vuoden 1987 tariffi- ja kapasiteettisopimukset. EC:n päätökset sitovat suoraan vain Tanskaa, mutta SAS-lentoyhtiön omistussuhteiden vuoksi EC:n ilmailupoliittisten toimenpiteiden vaikutukset tuntuvat suoraan myös Ruotsissa ja Norjassa, jotka ovatkin esittäneet neuvotteluja EC:n kanssa liittymisestä sen sääntelyohjelmiaan.

Alueellisten lentoyhteyksien avaamisessa Suomen ja Ruotsin välisessä liikenteessä on tapahtunut varovainen avaus.

Suomen suhtautuminen

Näyttää siltä, että sääntelyn vapauttamistimet Länsi-Euroopassa jatkuvat vääjäämättä ja että EC:n ulkopuolisten Länsi-Euroopan maiden on näiltä osin ennen pitkää kyettävä vastaamaan EC:n haasteeseen.

Suomi ei vielä tässä vaiheessa ole ryhtynyt varsinaisiin neuvotteluihin EC:n kanssa, mutta se saattaa myöhemmin tulla ajankohtaiseksi ja jopa välttämättömäksi. Hallitus seuraakin aktiivisesti EC:n kehitystä ja pyrkii kaikin keinoin turvaamaan nykyiset etunsa EC:n alueella.

Viime aikoina lentoliikennekysymykset ovat ajankohtaistuneet myös EFTA/EC-yhteistyössä. Yhteistoiminta EFTAn puitteissa voi pitkällä tähtäyksellä palvella Suomen etuja sekä ECACin puitteissa että EFTA/EC-yhteistyössä.

7.1.4. Meriliikenne

Kansainvälinen kehitys

Suomi osallistuu merenkulkualan kansainväliseen yhteistyöhön YK:n merenkulkujärjestön IMO:n ja kauppaja kehityskonferenssin UNCTADin puitteissa. OECD-yhteistyö merenkulkualalla tapahtuu merikuljetuskomiteassa (MTC) ja sen työryhmissä.

OECD:n piirissä merkittävin viime vuosien saavutus on jäsenmaiden yhteistä merenkulupoliittista käyttäytymissäännöstä koskevan suosituksen aikaansaaminen helmikuussa 1987.

Leimallista kansainväliselle kehitykselle on erilaisten protektionististen toimien jatkuva käyttö. Kehitykseen vaatimassa UNCTADissa YK:n linjakonferenssikoodin laajentamista siten, että lastinjakojärjestelmän soveltamisala tulisi entistä laajemmaksi.

Suomen vientikuljetuksista valtaosa suuntautuu EC-alueelle. Suomen satamien kautta tapahtuneesta kokonaisviennistä vuonna 1987 vietiin meritse EC-maihin 67 prosenttia. EC-maista tuotiin vuonna 1987 Suomeen meritse 23 prosenttia kokonaistuonnin määrästä. Huomattava osa näistä vienti- ja tuontikuljetuksista on yhdistettyjä maa- ja merikuljetuksia.

EC:n komission vuonna 1985 julkaiseman merenkulupoliittisen selonteon pohjalta EC:n neuvosto hyväksyi joulukuussa 1986 seuraavat neljä säännöstä:

- säännös meriliikennepalvelujen vapauttamisesta yhteisömaiden välisissä kuljetuksissa sekä yhteisömaiden ja kolmansien maiden välisissä kuljetuksissa (n:o 4055/86),

- säännös Rooman sopimuksen 85 ja 86 artiklojen (kilpailulainsäädäntö) soveltamisesta merikuljetuksiin (n:o 4056/86),

- säännös merikuljetuspalvelujen epäreilusta hinnoittelusta (n:o 4057/86) ja

- säännös yhteisistä vastatoimenpiteistä kansainvälisen merenkulun vapaan harjoittamisoikeuden turvaamiseksi (n:o 4058/86).

Ensiksi mainittu säännös meriliikennepalvelujen vapauttamisesta toteutetaan asteittain si-

ten, että se on täysin voimassa vuoden 1993 alkaessa. Muut säännökset ovat tulleet voimaan heinäkuussa 1987.

EC:n piirissä on ollut esillä myös kysymys yhteisömaiden rannikkoliikennettä koskevien rajoitusten poistamisesta (ns. cabotagekuljetukset) tietyn siirtymäkauden aikana. Tältä osin valmistelutyö vielä jatkuu.

Säännös Rooman sopimuksen 85 ja 86 artiklojen soveltamisesta merikuljetuksiin koskee ainoastaan linjaliikennettä. Säännöksessä esitetyissä mahdollisissa monopolitilanteissa EC:n komissio voisi ryhtyä vastatoimenpiteisiin.

Muut säännökset tähtäävät nimenomaan protektionististen toimenpiteiden vastustamiseen ja merenkulun vapauden lisäämiseen. Suomalainen varustamo voi jatkossakin perustaa tytäryhtiön EC:n alueelle, jolloin tytäryhtiön omistamat alukset saavat vastaavat edut kuin muiden EC-maiden alukset.

EC:n neuvoston vuonna 1986 hyväksymien säännösten ei ole kuitenkaan katsottu riittävän EC-maiden kilpailukykyyn palauttamiseen merenkulussa. EC:n komission tavoitteena on pyrkiä saamaan miehityssääntöjä, verotusta ja teknisiä standardeja yhtenäistettyä niin, että kustannuseroja eri maiden välillä saadaan ta-
soitettua.

Suomen suhtautuminen

EC-maiden yhtenäistyvää merenkulupoliittikkaa ei pidetä välittömänä uhkana Suomen merenkululle. Hallitus seuraa kuitenkin EC:n piirissä tapahtuvaa kehitystä. Suomi ja EC:n komissio tapaavatkin ainakin kerran vuodessa keskustellakseen liikennepoliittisista kysymyksistä.

Suomen lipun alla purjehtiva kauppalaivasto on viime vuosina supistunut huolestuttavalla tavalla. Tärkein haaste Suomen merenkululle on nopeasti löytää oma mallinsa, jolla se voi turvata kilpailukykyänsä kauppamerenkulun alalla kilpailijamaitaan vastaan erityisesti Itämeren ja Pohjanmeren alueella. Norja, Tanska ja Ruotsi ovat jo omat mallinsa toteuttaneet tai ovat niitä parhaillaan toteuttamassa. Tällaista ratkaisumallia ollaan parhaillaan selvittämässä valtioneuvoston asettamassa merenkulun neuvottelukunnassa.

7.1.5. Viestintä- ja tietotekniikan sovellutukset kuljetusalalla

Kansainvälinen kehitys

Länsi-Euroopan merkittävimmät autonvalmistajat (14 yhtiötä) ovat käynnistämässä seitsemänvuotista EUREKA-toimintaan sisältyvää tutkimus- ja kehittämisprojektia Prometheus. Sen tarkoituksena on standardisoida informaation välitys ajoneuvoihin ja ajoneuvojen kesken samoin kuin informaation vastaanotto ajoneuvoissa sekä mahdollistaa ajoneuvojen ja liikenteen keskitetty ohjaus. Prometheus-projektin rinnalle on EC käynnistämässä kuluvana vuonna Drive-ohjelmaa, joka keskittyy pääasiassa tie- ja katuverkon informaation välitykseen. Suomi ei ole valtiona mukana kummassakaan projektissa.

Suomi on ollut mukana Euroopan teknologia-yhteistyön (COST) liikenne- ja kuljetusalan toiminnassa vuodesta 1973 alkaen. Suomi on toiminut aktiivisesti ja tehnyt aloitteet kolmen COST-projektin käynnistämiseksi. Lisäksi Suomi on osallistunut jo päättyneistä seitsemästä COST-projektista kuuteen ja osallistuu viidestä käynnissä olevasta projektista kolmeen.

EC pitää COST-toiminnan jatkamista tarpeellisenä, koska se täydentää EC:n omia puiteohjelmia ja EUREKA-toimintaa. COST-toimintaa voidaan pitää tärkeänä tutkimusyhteistyömuotona Suomelle, varsinkin liikenteen ja kuljetuksen alalla. Huomionarvoista siinä on erityisesti EC:n tuki, toiminnan joustavuus ja avoimuus kaikille Länsi-Euroopan maille sekä sen standardisoiva ja harmonisoiva luonne. Lisäksi COST-toiminta on pikemminkin laajentunut viime vuosina EC:n puiteohjelmien ja EUREKA-toiminnan alettua.

Myös kauppamenettelyjen ja niihin keskeisesti liittyvien kuljetuskysymysten tietokoneistaminen on erittäin tärkeä keino kaupan toimintojen rationalisoinniseksi.

Suomi ja muut Pohjoismaat ovat olleet tässä toiminnassa erittäin aktiivisia jo yli kymmenen vuoden ajan. Pohjoismaisena yhteistyönä käynnistettiin vuosina 1972—1973 kaupan tiedonsiirtoa koskeva Interface-projekti, joka on vieläkin käynnissä DEDIST-nimellä.

Kaupan kuljetusten, hallinnon, pankki- ja vakuutustoiminnan, matkailun, rakennustoiminnan ja eräiden muiden menettelyjen kehittämiseen tähtääviä ohjelmia ovat EDIFACT

Board ja TEDIS. Ne pyrkivät menettelytapojen yksinkertaistamiseen ja mahdollisimman laajaan toimintojen tietokoneistamiseen.

Myös EFTAssa näitä ohjelmia on pidetty erittäin tärkeinä, ja EFTAn neuvosto onkin myöntänyt määrärahan ohjelmiin osallistumista varten. Lisäksi EFTAn edustajat ovat jo neuvotelleet EC:n komission TEDIS-ohjelmasta vastaavien henkilöiden kanssa ja päässeet periaatteelliseen yhteisymmärrykseen EFTAn asiantuntijoiden mahdollisuudesta osallistua tähän ohjelmaan.

Suomen suhtautuminen

Kansainvälisten kuljetusten kehittämisen ja rationalisoinnin kannalta Suomelle on erittäin tarpeellista osallistua sekä YK:n EDIFACT-että EC:n TEDIS-ohjelmaan. Lisäksi Suomen johtama COST 306-projekti, joka on ainoa laaja kuljetusalan tiedonsiirtoon liittyvä kansainvälinen kokeilu, muodostaa pohjan TEDIS- ja EDIFACT-toiminnan kehittämiseksi kuljetusalan näkökulmasta.

7.2. Tietoliikenne

Kansainvälinen kehitys

Telekommunikaatioalan kansainvälisesti keskeisin pyrkimys tällä hetkellä on purkaa kansallisen tason monopolit ja edistää kilpailua. Tällä tavoin uskotaan voitavan tehokkaimmin lisätä tietoliikenteen käyttökelpoisuutta elinkeinoelämän apuvälineenä, parantaa käyttäjien palvelua ja pitää teleliikenteen maksut kilpailukykyisinä. Teletoiminnan hoidon markkinarakennetta ja telelaitteiden ja -palvelujen kaupan kilpailuedellytyksiä käsitellään GATT-kierroksen osana OECD:ssä ja eurooppalaisen yhteistyön eri elimissä.

EC on vuonna 1987 määritellyt tavoitteensa tietoliikenteen alalla ns. vihreässä paperissa seuraavasti:

- telepäätelaitemarkkinat vapautetaan nopeasti ja täydellisesti;
- telepalvelumarkkinat avataan kilpailulle vaiheittain vuodesta 1989 alkaen;
- satelliittivastaanottimet vapautetaan täydellisesti vuoden 1989 loppuun mennessä edellyttäen, että niitä ei ole liitetty yleiseen verkkoon;

— teleliikennemaksujen määräämisessä pyritään vaihteittain kohti kustannusvastaavuusperiaatetta;

— tehdään lukuisia hallinnollisia päätöksiä, joista tärkeimpänä voidaan mainita hallinnollisten tehtävien selvä erottaminen liiketoiminnan harjoittamisesta.

EC:n komissio on EC:n jäsenmaiden tapahtumia seurattuaan todennut keväällä 1988, että telealan vapauttaminen etenee liian hitaasti. Niinpä se toukokuussa 1988 antoi direktiivin, jonka mukaan telepäätelaitteiden vapauttamisen edellyttämät laitemääritykset on laadittava vuoden 1988 aikana. Edelleen telepalvelut, perusverkkoa lukuunottamatta, vapautetaan vuoden 1989 loppuun mennessä. Direktiivit voidaan panna täytäntöön heti.

EFTA-maat ovat seuranneet aktiivisesti EC:n alueella tapahtuvaa vapauttamiskehitystä. Ne pyrkivät lähinnä keskusteluilla EC:n virkamiesten kanssa sekä muutoin seuraamalla EC:n päätösten kehittymistä varmistumaan siitä, että toteutuva markkinarakente ja sen säännöt ovat EFTAn etujen mukaisia.

Muissa Pohjoismaissa tapahtunut kehitys myötäilee varsin pitkälle EC:n kehitystä. Hallinnolliset tehtävät on erotettu liiketoiminnasta.

Suomen suhtautuminen

Suomen ensisijainen intressi niin maan sisäisen kehityksen kuin ulkoisen kilpailukyvyinkin kannalta on ylläpitää vapaata tietojen ja teknologian vaihtoa kansainvälisesti vertailukelpoisella tasolla. Tämä edellyttää, että suomalaiset telelaitokset voivat vaikeuksista käyttäen hyväkseen kansainvälistä laite- ja palvelutarjontaa. Suomalaisen teleteollisuuden merkittävä osallistuminen eurooppalaisiin telelaitemarkkinoihin ja tuotteiden kilpailukyvyyn ylläpitäminen edellyttävät samaa.

Suomessa on viime vuosina ajanmukaistettu teletoimintaa koskevaa lainsäädäntöä. Suomen säännöstö on hyvin pitkälle samansisältöinen kuin EC:n vuodelle 1993 kaavailema. Suomessa telepäätelaitteiden kauppa on vapautettu kokonaisuudessaan ja teleyritysten liiketoiminta on erotettu hallinnollisista tehtävistä. Suomessa on näin ollen hyvät edellytykset sopeutua eurooppalaiseen kehitykseen. Mikäli Suomessa aiottaisiin seurata EC:n pyrkimyksiä telepalvelujen vapauttamiseen vuoden 1989 loppuun

mennessä, se edellyttäisi Suomen telelainsäädännön kehittämistä. Nykyisen lainsäädännön mukaan vain suomalaiset yhteisöt voivat ylläpitää televerkkoja.

7.3. Joukkoviestintä

Kansainvälinen kehitys

Yleisradiotoiminta Euroopan eri maissa on perustunut 1980-luvulle asti kansallisten yleisradioyhtiöiden monopoliasemaan ja rajoittunut pääasiallisesti kansalliseen toimintaan. Teknisen kehityksen ja erityisesti satelliitti- ja kaapelijakelun myötä on Euroopan yleisradiotoiminta kuitenkin enenevässä määrin kansainvälistynyt.

Eurooppalaisen yleisradiotoiminnan kehityspiirteitä 1980-luvulla ovat olleet:

— teknologia- ja talouspolitiikan kasvava vaikutus eurooppalaiseen viestintäkehitykseen;

— markkinavomien vaikutuksen kasvu ja sen seurauksena kaupallisuuden lisääntyminen;

— yleisradiotoiminnan kansainvälistyminen ja yksityistäminen;

— perinteisten julkisten palvelulaitosten eli kansallisten yleisradioyhtiöiden monopoliaseman murtuminen;

— huoli eurooppalaisen ohjelmatuotannon edistämisestä sekä

— pyrkimys ylikansallisen ohjelmavälityksen sääntelyyn.

EC:n tavoitteena näyttää olevan pyrkimys luoda yhteinen yleisradio- ja televisio-toiminnan markkina-alue Länsi-Eurooppaan.

EC:n keskeisin tavoite on sellaisen säännösten luominen, joka sallii tiettyjen yleisradio-ohjelmien, erityisesti televisio-ohjelmistojen, vastaanottamisen ja edelleen välittämisen kaikissa EC:n jäsenmaissa. Asiaa koskevan direktiivin tullessa lähitulevaisuudessa mahdollisesti voimaan jokainen yleisradio-ohjelma, joka on säännösten mukainen, voidaan lähettää ja vastaanottaa riippumatta kansallisista, esimerkiksi mainontaa koskevista rajoituksista.

Yleisradiotoiminta ei toistaiseksi kuulu EFTA-yhteistyön piiriin, eikä EFTAlla ja EC:llä ole ainakaan vielä tämän alan yhteistyötä tai yhteisiä tavoitteita. Euroopan neuvosto on sitä vastoin käsitellyt yleisradiotoimintaan, erityisesti ylikansalliseen viestintään liittyviä kysymyksiä.

Suomen suhtautuminen

EC:n direktiiveillä on todennäköisesti vaikutuksensa sekä Suomen että koko Länsi-Euroopan viestintää koskevaan lainsäädäntöön ja yleisradiotoimintaan. Voidaan olettaa, että EC:n mahdolliset ylikansalliset viestintää koskevat normit vähitellen pakottavat EC:n ulkopuoliset maat muuttamaan omaa kansallista yleisradiotoimintaa koskevaa lainsäädäntöään

tai vastaavaa normistoaan. Mikäli EC:ssä onnistutaan laatimaan esimerkiksi mainontaa koskeva säännöstö, se tulee vaikuttamaan muuallakin kansalliseen mainossääntelyyn.

Hallitus seuraa EC:n viestintäalan kehitystä ja pyrkii luomaan kansainvälisesti kilpailukyisen kansallisen viestintärakenteen. Hallitus pyrkii myös lisäämään pohjoismaista yleisradiotalan yhteistyötä.

8. Ympäristö-, työympäristö- ja kuluttajapoliittiset kysymykset

8.1. Ympäristönsuojelu

Kansainvälinen kehitys

Vaikkeimmat ympäristökysymykset, kuten ilmakehän haitalliset muutokset, ilman ja vesien saastuminen sekä luonnonvarojen ehtyminen ovat luonteeltaan kansainvälisiä. Niitä ei voi ratkaista minkään maan yksittäisin toimin, vaan ne edellyttävät useiden maiden samankaltaisia toimenpiteitä. Ympäristönsuojelun kansainvälinen yhteistyö on laajentunut viime vuosien aikana nopeasti ja tämä kehityssuunta voimistuu edelleen.

Ympäristöyhteistyön painopiste on maailmanlaajuisten ja yleiseurooppalaisten sopimusjärjestelyjen kehittämisessä, koska ongelman syyt ovat alueellisesti laaja-alaisia. Tärkeimmät yhteistyöelimet ovat YK:n ympäristöohjelma, UNEP, YK:n Euroopan talouskomissio, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen seurantaprosessi ja Itämeren suojelukomissio. OECD, Euroopan neuvosto ja EFTA/EC-yhteistyö ovat tietojenvaihdon sekä tutkimus- ja teknologiayhteistyön tärkeitä kanavia.

Merkittävimmät maailmanlaajuiset tai eurooppalaiset sopimukset ja näihin liittyvät pöytäkirjat ovat valtiosta toiseen kulkeutuvia ilman epäpuhtauksia koskeva yleissopimus (1973), otsonikerroksen suojelua koskeva sopimus (1985), rikkipäästöjen vähentämistä 30 % vuoteen 1993 koskeva pöytäkirja (1985), otsonikerrosta tuhoavien aineiden käytön rajoittamista koskeva pöytäkirja (1987) ja typen yhdisteiden päästöjen rajoittamista koskeva pöytäkirja (1988). Suomella ja Pohjoismailla on em. sopimusten syntyyn ollut keskeinen osuus.

Suomi vaikutti aktiivisesti myös ETYKin päätöksiäkirjan (1975) ja Madridin seuranta-kokouksen loppuasiakirjan (1983) ympäristö-määräysten sisältöön. Suomen aloitteesta tehtiin myös Itämeren suojelusopimus (1974), jo-

ka on ensimmäinen ja kattavin meriympäristön suojelusopimus. Suomi oli aloitteentekijänä myös SNTL:n kanssa 1985 allekirjoitetussa ympäristönsuojelusopimuksessa. Suomi toimii YK:n asettaman maailman kehityksen ja ympäristön komission esittämien kestävän kehityksen periaatteiden toteuttamiseksi YK:n ja sen erityisjärjestöjen ja -elinten, muiden kansainvälisten järjestöjen ja rahoituslaitosten toiminnassa.

Neuvottelujen kohteena ovat parhaillaan ongelmajätteiden kansainvälisten kuljetusten sääntelyä koskeva sopimus, ympäristövaikutusten arviointia koskeva sopimus ja luonnonperimän suojelua koskeva sopimus sekä Wienissä kokoontuva ETYKin seurantakokouksen loppuasiakirjan ympäristöluvun määräykset.

Ympäristönsuojelun alalla pohjoismainen yhteistyö on Suomelle tärkeää ja sitä toteutetaan Pohjoismaiden neuvostossa, ministerineuvostossa ja sen alaisissa elimissä. Yhteistyön periaatteet on kirjattu Pohjoismaiden ympäristönsuojelusopimuksessa. Ympäristöohjelmien samankaltaisuus ja maiden usein yhdensuuntaiset näkemykset ympäristöhaittojen vähentämisen merkityksestä ja siinä käytettävistä toimenpiteistä ovat vahvistaneet Pohjoismaiden asemaa alan kansainvälisessä yhteistyössä.

Pohjoismaiden neuvostolla on syksyllä 1988 ympäristökysymysten erityisistunto, jossa käsitellään ympäristönsuojelun pitkän tähtäyksen yhteistyöohjelma ja meriympäristön suojeluohjelma. Ministerineuvosto on päättänyt myös ilmaston haitallisten muutosten estämistä ja ilmansuojelua koskevan ohjelman valmistamisesta, joka on tarkoitus hyväksyä 1990. Pohjoismaisen ympäristönsuojelun virkamieskomitean alaisuuteen on perustettu erityinen työryhmä, joka valmistelee Pohjoismaiden esityksiä EFTA/ECyhteistyötä varten.

EC:ssä ympäristökysymyksiä on käsitelty yli 15 vuoden ajan. Ympäristö- ja työympäristö-

poliittiset tavoitteet liitettiin kuitenkin Rooman sopimukseen vasta yhtenäisasiakirjassa vuonna 1987. Yhtenäisasiakirjassa korostetaan, että ympäristönsuojelun tulee perustua ennaltaehkäisyyn periaatteeseen. Asiakirjassa vahvistetaan myös saastuttaja maksaa -periaate. Tavoitteena on lisäksi ympäristöpolitiikan tavoitteiden ottaminen huomioon yhteisön muilla toimintaloikoilla. EC:n lainsäädännössä on runsaasti asetuksia ja direktiivejä ympäristönsuojelun eri aloilta. Esimerkkejä ovat ilman ja vesien suojeleminen ja vaarallisten kemikaalien valvonta, bensiinikäyttöisten henkilöautojen pakokaasupäästöjen rajoittaminen sekä suurien teollisuusonnettomuuksien torjunta.

EFTAn ja EC:n ympäristöyhteistyön kehittäminen sai merkittävää poliittista ulottuvuutta, kun EFTA- ja EC-maiden ympäristöministerit ja EC-komissio kokoontuivat ensimmäiseen yhteiseen kokoukseen Noordwijckissa, Hollannissa lokakuussa 1987. Kokouksen julistuksessa asetettiin yhteistyön tavoitteet ja päätettiin toteuttamista koskevat muodot.

Yhteistyön tavoitteena on ympäristön parantaminen, uusien kaupan esteiden välttäminen, ympäristöpolitiikkaa koskeva aikaisessa vaiheessa tapahtuva tietojen vaihto ja ympäristönsuojelua koskevien määräysten yhdentäminen sekä parhaan mahdollisen teknologian soveltaminen niin, ettei siitä aiheudu suhteettomia kustannuksia.

Yhteistyötä tehostetaan erityisesti seuraavilla aloilla: ilmastoon haitallisten muutosten estäminen, ilmansuojelu, vesiensuojelu ja maaperän suojeleminen sekä ympäristöonnettomuuksien ehkäisy ja torjunta. Yhteistyötä toteutetaan aikaisessa vaiheessa tapahtuvan lainsäädäntöä koskevan tietojenvaihdon ja tutkimustoiminnan avulla.

Ministerikokouksen päätöksiä toteuttaa ja seuraavia kokouksia valmistelee korkean tason ympäristövirkamiesten komitea. Ensimmäinen korkean tason virkamieskomitean kokous, luonteeltaan epävirallinen, pidettiin Münchenissä, Saksan liittotasavallassa huhtikuussa 1988. Yhteistyötä päätettiin jatkaa erityisesti ilmastoon muutoksia koskevan tutkimuksen, raskaan ajoneuvo- ja dieselajoneuvoliikenteen pakokaasujen vähentämisen sekä fosfaatin käytön vähentämisen aloilla.

Suomen suhtautuminen

Suomi suhtautuu periaatteessa myönteisesti ympäristönsuojelua koskevan yhteistyön syventämiseen myös EFTA- ja EC-maiden välillä. Tietojenvaihto ja yhtenäisten tavoitteiden asettaminen ja toteuttaminen Suomen ympäristötoimia vaarantamatta on luontevaa maamme harjoittamalle ympäristöpolitiikalle. Hallitus pyrkii siihen, että EFTA/EC-yhteistyössä huomioidaan ympäristöpoliittiset tavoitteet entistä paremmin.

EFTAn ja EC:n yhteistyössä tulee keskittyä kaupan ja ympäristönsuojelun yhtymäkohtien käsittelyyn ja näissä esiintyvien ongelmien ratkaisuun. Yhteistyössä tulee välttää päällekkäistä toimintaa ympäristönsuojelun alalla toimivien lukuisten muiden järjestöjen kanssa. Yhteistyötä tulee kehittää siten, että se koordinoi siihen osallistuvien maiden toimintaa ja edistää laajempia kansainvälisiä ratkaisuja.

8.2. Työympäristökysymykset

Kansainvälinen kehitys

Työympäristönormeilla tarkoitetaan pääsääntöisesti työpaikalla ihmisiin kohdistuvia turvallisuus- ja terveyshaittoja koskevia määräyksiä ja valvontamenetelmiä. Muitakin työpaikkaviihtyvyyteen vaikuttavia tekijöitä otetaan enenevässä määrin huomioon.

Kansainvälisesti varsin tärkeää, työoikeuden normeja kehittävää työtä suoritetaan Kansainvälisessä työjärjestössä ILOssa. ILO:n yli 150 yleissopimuksesta 25 liittyy suoraan työympäristökysymyksiin. Suomen kannalta tärkeää kehitystyötä tehdään myös Pohjoismaiden ministerineuvoston puitteissa. Työympäristön suojeluvälineiden yhtenäisten pohjoismaisten normien ja suositusten lisäksi yhteistyöhön kuuluu alan tutkimusta. Pohjoismaisen työympäristöä koskevan yleissopimuksen solmimista ollaan valmistelemassa.

EC on pyrkinyt vähentämään työympäristön haittatekijöitä yhteisölainsäädännöllään. EC-määräyksiä on annettu muun muassa vaarallisista aineista ja tuotteista, meluhaittojen ehkäisemisestä sekä ergonomiasta.

Rooman sopimusta muuttavan Euroopan yhtenäisasiakirjan voidaan olettaa tuovan uutta pontta työympäristön kehittämiseen EC:ssä. Lähtökohdaksi asetetaan korkea turvallisuus-

taso ja erityistä huomiota kiinnitetään työympäristön parantamiseen. Lisäksi yhtenäisasiakirja antaa EC:n jäsenmaille oikeuden yhteisön harmonisoituja määräyksiä tiukempiin kansallisiin määräyksiin. EC:n yhteisölainsäädäntöä voidaan työympäristökysymyksissä luoda määräenemmistöpäätöksillä.

EC:n uudessa toimintaohjelmassa, joka koskee työn turvallisuuden ja terveellisuuden parantamista, kiinnitetään erityistä huomiota työtapaturmien torjuntaan, terveyden ja turvallisuuden suojeluun sekä työntekijöille asiasta tiedottamiseen, heidän kanssaan käytäviin neuvotteluihin ja heidän koulutukseensa työympäristökysymyksissä. Toinen keskeinen asiakirja on EC:n konedirektiivi, joka määrittelee koneilta ja laitteilta vaadittavan turvallisuustason.

Uuden toimintaohjelman yhtenä tavoitteena on lisätä sosiaalinen ulottuvuus sisämarkkinoiden kehittämiseen. Sillä pyritään täydentämään sisämarkkinoille asetettuja taloudellisia tavoitteita. Tähän liittyen EC:n komissio on käynnistänyt myös keskustelut työelämän osapuolten kanssa. Sosiaalisen ulottuvuuden käsitettä ei vielä ole tarkasti määritelty. Se oli kuitenkin Hannoverissa kesäkuussa 1988 pidetyn EC:n huippukokouksen eräs pääaihe. Komissio on luvannut tästä aiheesta tiedonannon vielä syksyn aikana. Sosiaalisen ulottuvuuden osiksi on luettu työntekijöiden vapaa liikkuvuus, sisämarkkinoiden luomisen yhteiskunnalliset seuraukset ml. työntekijöiden perusoikeudet sekä rakennemuutoksen ennakointi ja sen kielteisten vaikutusten ehkäiseminen.

Teknisten määräysten harmonisoinnissa ja standardisoinnissa EC noudattaa uutta menetelyä (new approach). Lainsäädännön yhdenmukaistaminen koskee ainoastaan olennaisia turvallisuus- ja terveysvaatimuksia. Näiden vaatimusten mukaiset tekniset spesifikaatiot laaditaan standardeiksi. Standardit ovat vapaaehtoisia, mutta viranomaisen on tunnustettava, että tuote on vaatimusten mukainen, jos se on valmistettu harmonisoitujen standardien mukaisesti.

EFTA-maiden ja EC:n välinen yhteistyö työympäristön normien osalta on toistaiseksi organisatorisesti liittynyt kaupan teknisten esteiden torjumiseksi tehtävään yhteistyöhön. EC:n uusia lainsäädäntöehdotuksia on tarkasteltu ja verrattu EFTA-maiden vastaavaan lainsäädäntöön. Tarkoituksena on tarpeettomien kaupan esteiden välttäminen ottamalla huomioon muil-

la EFTA/EC-yhteistyöalueilla tapahtuvaa normikehitystä ja näitä normeja tarvittaessa yhtenäistämällä. Työympäristön haittojen kannalta keskeisiä ajankohtaisia kysymyksiä ovat mm. EC:n direktiiviehdotus koneiden ja laitteiden turvamääräyksistä, ergonomiakysymykset ja eräät muut erityiskysymykset.

Suomen suhtautuminen

Suomi on pitkään osallistunut työympäristökysymyksiä koskevaan kansainväliseen yhteistyöhön sen eri tasoilla. Yhteistyön kehittämistä myös muiden EFTA-maiden ja EC:n kanssa on pidetty Suomen kannalta yleensä tarkoituksenmukaisena.

EFTA/EC-yhteistyön seurantaorganisaatiossa Suomen viranomaiset ja muut asianosaiset ovat tarkastelleet EC:n uusia ehdotuksia ja suunnitelmia. Tällöin on todettu EC:n periaatteiden vastaavan verraten hyvin Suomen työturvallisuuslainsäädännön yleisiä periaatteita. EC:n uuden menettelyn mukainen turvallisuusmääräysten harmonisointi edellyttää kuitenkin Suomelta huomattavaa työsuojelun toimintatapojen muutosta.

Menettely, jonka mukaan standardit laaditaan CENissä ja CENELECissä, on sopusoinnussa Suomen työturvallisuuslainsäädännön kanssa. Koska turvallisuusmääräykset täyttävät ratkaisut määräytyvät kulloinkin voimassa olevien standardien mukaisesti, tämä järjestelmä tekee mahdolliseksi työturvallisuuden parantamisen tekniikan kehityksen mukana. Suomen työturvallisuutta koskevaa säädöstä kehitetään tämän mukaisesti.

Suomen lainsäädännön ja määräysten sekä tarkastusmenettelyjen muuttaminen tämän kaupan teknisiä esteitä vähentävän menettelyn mukaiseksi samalla säilyttäen ja tarpeen mukaan myös parantaen saavutettua turvallisuustasoa on eräs työsuojelupolitiikkamme keskeisistä kehittämishankkeista.

Työympäristön kehittäminen ei kuitenkaan perustu yksinomaan kaupan teknisten esteiden poistamiseen. Suomi tulee tarkoin seuraamaan sekä EFTA- että EC-maiden toimenpiteitä, joilla ne pyrkivät parantamaan työympäristön laatua — myös perinteisen turvallisuuden lisäksi. Kun EC on antanut omille jäsenmailleen oikeuden poiketa turvallisuusperustein harmonisoiduista määräyksistä, Suomi tulee vastavasti pitämään kiinni oikeudestaan hyvää ja

korkeatasoista työympäristöä koskevaan kansalliseen lainsäädäntöön.

Tuotannollisen toiminnan kansainvälistyessä kasvaa työympäristökysymysten merkitys myös yritysten ja työntekijäjärjestöjen kansainvälisissä suhteissa. Tämä on omiaan lisäämään työympäristön sosiaalisten ja poliittisten tavoitteiden merkitystä myös viranomaisten yhteistyössä Länsi-Euroopassa. Nykyiset työehtosopimusmekanismit ja työläinsäädäntö on luotu kansalliselta pohjalta kansallisia tarpeita varten. Euroopan yhdentymiskehitys antaa aiheen näiden mekanismien ja osallistumisjärjestelmien selvittämiseen ja kehittämiseen.

8.3. Kuluttajapoliittiset kysymykset

Kansainvälinen kehitys

Kansainvälisessä yhteistyössä ovat kuluttajapolitiikan kysymykset varsin näkyvällä sijalla. YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 1965 kuluttajasuojan yleisohjeet. OECD:ssä toimii kuluttajapolitiikan komitea.

Pohjoismainen yhteistyö kuluttaja-asioissa tapahtuu pääasiassa Pohjoismaiden ministerineuvoston puitteissa. Sitä varten vahvistettu pohjoismainen kuluttaja-alan yhteistyöohjelma on vuodelta 1984. Yhteistyöohjelmaa ollaan uusimassa parhaillaan. Käytännön yhteistointia tapahtuu enimmältään pohjoismaisen kuluttajavirkamieskomitean, sen jaostojen ja yksittäisten tutkimus- ja selvityshankkeiden puitteissa.

Kuluttajapoliittisia tai kuluttajapolitiikkaa sivuavia kysymyksiä on ollut esillä myös Euroopan neuvoston työssä. Yksityisistä järjestöistä, jotka käsittelevät kuluttajakysymyksiä kansainvälisellä tasolla, on merkittävin International Organisation for Consumer Unions (IOCU).

Euroopan yhteisöjen sisämarkkinoiden kehittämispyrkimykset vaikuttavat tuntuvasti myös kuluttajapolitiikassa. EC:tä perustettaessa eivät kuluttajakysymykset saaneet heti nimenomaista asemaa. Kuitenkin kuluttaja-asiat ovat olleet EC-toiminnassa näkyvämmiin esillä jo 1970-luvun alusta lähtien.

Vuonna 1975 hyväksyttiin EC:ssä ensimmäinen kuluttajapoliittinen toimintaohjelma, jossa vahvistettiin eräitä kuluttajille kuuluvia perusoikeuksia (terveys ja turvallisuus, taloudellisten etujen varjeleminen, reklamaatio ja vahingon-

korvausoikeus, kuluttajakasvatus sekä oikeus edustautumiseen asioista päätettäessä). Toinen kuluttajapoliittinen toimintaohjelma annettiin vuonna 1981 ja siinä kiinnitetään huomiota tuotteiden ja palvelujen hintoihin ja laatuun.

Valkoiseen kirjaan liittyen EC:n komissio laati vuonna 1985 kirjelmän, jossa kuvataan EC:n tulevaa politiikkaa kuluttajaedun suojaamiseksi ja edistämiseksi yhteisöjen toiminnassa. EC:n ministerineuvosto hyväksyi tämän kirjelmän pohjalta asiaa koskevan päätöksen kesäkuussa 1986. Näiden asiakirjojen voidaan katsoa täydentävän valkoista kirjaa, kun niissä selvitetään nimenomaisesti, millaisia kuluttajapolitiittisia kysymyksiä valkoisen kirjan luettelossa oleviin harmonisoinnin kohteeksi otettaviin asioihin liittyy.

Kuluttaja-asiat kuuluvat niiden asioiden joukkoon, joista Rooman sopimusta muuttaneen yhtenäisasiakirjan mukaisesti voidaan tietyn edellytyksin päättää EC:ssä määräenemmistöllä. Jäsenvaltioilla on kuitenkin tietyn edellytyksin mahdollisuus poiketa yhteisistä säännöksistä, jotka koskevat tuotteiden turvallisuuteen liittyviä vaatimuksia. Sen sijaan kuluttajien taloudellista ja oikeudellista suojaa koskevista määräyksistä ei ole mahdollista poiketa.

EFTA/EC-yhteistyön tärkeimpiin lohkoihin kuuluvat laaja-alainen tietojenvaihto sekä asiantuntijaselvitykset ja -kokoukset tuotteiden turvallisuutta ja muita määräyksiä käsitellessä. Kuluttajansuojan kannalta kiinnostavia EC:n direktiivejä on käsitelty tässä yhteydessä. EC:ssä joulukuussa 1987 hyväksytty leikkikalujen turvallisuutta koskeva direktiivi oli ensimmäinen, johon sovellettiin uutta harmonisointimenetelmää. Suomi ja muut EFTA-maat osallistuvat CENissä valmisteltaviin leikkikaluja koskeviin eurooppalaisiin standardeihin. Tuotteiden turvallisuuteen liittyvistä EC:n lainsäädäntöhankkeista on tärkeä myös direktiiviehdotus yleisestä tuotteiden turvallisuudesta.

Taloudellisen ja oikeudellisen kuluttajansuojan osalta merkittäviä toimenpiteitä EC:ssä ovat olleet vuonna 1985 hyväksytty tuotevastuudirektiivi, vuonna 1985 hyväksytty direktiivi kotimyyntistä, vuonna 1986 hyväksytty kulutusluottoja koskeva direktiivi, vuonna 1987 hyväksytty leikkikalujen turvallisuutta koskeva direktiivi sekä vuonna 1988 hyväksytyt tuotteiden hintamerkintöjä koskevat direktiivit. Suunnitteilla on direktiivejä kulutusluottojen korkojen laskemistavasta, maksukorteista ja ja

kohtuuttomista sopimusehdoista sekä seura-
matkoista. Valmisteilla on myös direktiivi ra-
dio- ja televisiolähetystoiminnasta, jolla on
mielenkiintoa myös kuluttajansuojan kannalta.
Kuluttajakasvatuksen osalta on merkittävä
vuonna 1986 hyväksytty päätöslausuma kulut-
tajakasvatuksesta peruskoulutuksen ja keskias-
teen koulutuksen tasoilla. Useat näistä hank-
keista kiinnostavat myös EFTA-maita.

EFTAn työmarkkinaosapuolia edustavan
neuvoa-antavan komitean alaisuuteen perus-
tettiin keväällä 1988 pysyvä kuluttajapoliitti-
nen alakomitea. Uuden komitean tehtävät liit-
tyvät keskeisesti yhteydenpitoon EC:n kanssa.
EC:n puolelta sen yhteysosapuolena tulee ole-
maan yhteisön konsultatiivinen kuluttajakomi-
tea.

Kuluttajien vaikutusmahdollisuuksien lisää-
minen eurooppalaisessa standardisoimistyössä
on noussut viime aikoina vahvasti esille EC:ssä
ja EFTA/EC-keskusteluissa. Sitä on pohdittu
myös pohjoismaisella tasolla.

Pohjoismaiden kuluttaja-asioista vastaavat
ministerit hyväksyivät Tukholmassa maalisi-
kuussa 1988 julkilausuman, jossa vahvistetaan
Pohjoismaiden suhtautuminen EC:n integraa-
tiokehitykseen kuluttajapolitiikan alalla. Näi-
den periaatteiden mukaan länsieurooppalainen
yhdentymiskehitys ei saa heikentää nykyistä
kuluttajansuojan korkeaa tasoa Pohjoismais-
sa. Pohjoismaista harmonisointityötä on pyrit-
tävä tehokkaasti hyödyntämään EFTA/EC-

yhteistyössä ja eurooppalaisissa standardisoi-
tijärjestöissä.

Suomen suhtautuminen

Suomella on ollut kahdenvälistä tietojen-
vaihtoa EC:n komission kanssa muun muassa
tuoteturvallisuuteen, tuotevastuuseen, kulutus-
luottoihin, markkinointiin ja seuramatkoihin
liittyvissä kuluttajakysymyksissä.

EC:ssä vauhdittunut harmonisointi kulutta-
japoliittisesti tärkeissä kysymyksissä on myös
Suomea koskettava alue. EC-kehityksen jatku-
va seuranta ja EFTA/EC-yhteistyön määrätie-
toinen käyttäminen tärkeiden tavoitteiden ja
kuluttajansuojapyrkimysten edistämiseksi on
Suomelle tärkeää. Kuluttajaviranomaisten ja
kuluttajajärjestöjen mahdollisuuksia osallistua
tähän yhteistyöhön pyritään lisäämään. EC-
integraation edetessä on syntynyt ja syntyy
vastaisuudessaakin tarvetta harkita, missä mää-
rin on tarkoituksenmukaista kehittää Suomen
kuluttajansuojalainsäädännön osa-alueita yh-
denmukaisiksi yhteisöissä omaksuttavien rat-
kaisujen kanssa. Esimerkkeinä voidaan maini-
ta tuotevastuuta ja tuoteturvallisuutta koskevat
säätelyt. Sen sijaan varsinaisen yleisen kulut-
tajansuojalainsäädännön kehittyminen erityisi-
ne instituutioineen pohjoismaiseen malliin ei
EC:ssä näytä olevan lähivuosien kysymys.

9. Talous- ja rahapoliittiset kysymykset

9.1. Talouspoliittinen yhteistyö

Kansainvälinen kehitys

Kansainvälisen talouspoliittisen yhteistyön merkitys on kasvanut viime vuosina. Suvereenit valtiot tekevät itse talouspoliittiset päätöksensä, mutta näitä päätöksiä tehtäessä on yhä enemmän otettava huomioon kansainvälinen toimintaympäristö. Kansainvälinen talouspoliittinen yhteistyö onkin keskittynyt tietojenvaihtoon ja keskusteluun taloudellisesta tilanteesta ja näkymistä, eri osapuolten harjoittamasta ja suunnittelemasta talouspolitiikasta sekä keskinäisistä riippuvuussuhteista. Konkreettisinta yhteistyö on ollut raha- ja valuuttapolitiikan aloilla.

Alueellisesti laaja-alaista talouspoliittista yhteistyötä harjoitetaan mm. kansainvälisessä valuuttarahastossa (IMF), Maailmanpankissa, Kansainvälisessä järjestelypankissa (BIS), YK:n eri järjestöissä ja GATTissa. Läntisten teollisuusmaiden keskeinen järjestö talouspoliittisissa kysymyksissä on OECD, jossa mm. vuosittain suoritetaan jäsenmaita koskevat talouspoliittiset tutkinnot. Suurimmat teollisuusmaat kokoontuvat vielä pienemmissäkin piireissä esim. taloudellisiin nelikantahuippukokouksiin (USA, EC, Japani, Kanada) ja G 5 (USA, Japani, Ranska, SLT, Iso-Britannia), G 7 (edellisten lisäksi Kanada ja Italia) ja G 10 (edellisten lisäksi Belgia, Alankomaat, Sveitsi ja Ruotsi) nimillä kulkevien ryhmien kokouksiin.

EC:n sisällä jäsenmaiden talouspolitiikka ei ole sidottu yhteisön päätöksiin. Rooman sopimuksessa tavoitteeksi asetetaan jäsenmaiden talouspolitiikan lähentäminen toisiinsa. Komission laatimat talouspoliittiset selonteot ja raportit sisältävät usein tähän tähtääviä suosituksia, mutta niiden noudattaminen ja noudattamatta jättäminen on kunkin jäsenmaan asia.

Merkittävin konkreettinen saavutus EC-maiden talouspoliittisessa yhteistyössä on yhteisön valuuttajärjestelmä (EMS). Sen peruselementit ovat jäsenmaiden valuuttojen pohjalta laskettu yhteinen valuuttayksikkö (ECU), vaihtokurssijärjestelmä ja erityiset luottomääräykset. EC:n valuuttajärjestelmää heikentävä tekijä on Iso-Britannian pysyttäytyminen vaihtokurssijärjestelmän ulkopuolella.

EC:n sisäisten markkinoiden kehittämispäätökset sekä yhteisön peruskirjaa täydentävä yhtenäisasiakirja ovat korostaneet tarvetta tehostaa talouspoliittista yhteistyötä.

Tämän tarpeen pohjalta komissio on laatinut esityksen EC:n finanssialueesta. Siihen liittyviä pääomaliikkeiden ja rahoituspalvelujen vapauttamispäätöksiä sekä verotuksellisia kysymyksiä tarkastellaan jäljempänä tarkemmin.

EFTA-konventiossa jäsenvaltiot myöntävät, että niiden jokaisen noudattama talous- ja finanssipolitiikka vaikuttaa muiden jäsenvaltioiden talouteen. Konvention mukaan jäsenvaltiot aikovat noudattaa sellaista talous- ja finanssipolitiikkaa, joka palvelee liiton tavoitteiden edistämistä. Jäsenvaltioiden edellytetäänkin säännöllisin väliajoin vaihtavan mielipiteitä talous- ja finanssipolitiikan kaikista kysymyksistä. Tämän tehtävän helpottamiseksi EFTAn neuvosto perusti vuonna 1964 talouskomitean, joka on kokoontunut tavallisesti kaksi kertaa vuodessa.

Pohjoismaiden kesken harjoitetaan talouspoliittista yhteistyötä mm. pari kolme kertaa vuodessa pidettävien valtiovarainministereiden kokousten muodossa. Lisäksi on sovittu valuuttapolitiisesta tietojenvaihdosta. Kansainvälisissä yhteyksissä yleensäkin säännöllinen pohjoismainen yhteistyö ulottuu myös talouspoliittisiin kysymyksiin. Vuonna 1985 Pohjoismaiden valtiovarainministerit hyväksyivät talous- ja työllisyyspoliittisen toimintaohjelman,

joka tähtää tarkoituksenmukaiseen voimavarojen käytön edistämiseen, Pohjoismaiden välisen kaupan lisäämiseen, teollisuuden uudistamiseen ja maiden välisen yhdentymisen vauhdittamiseen. Toimintasuunnitelmaa uudistetaan parhaillaan. EFTA/EC-yhteistyön perustana olevassa Luxemburgin julistuksessa sovitetaan yhteyksien lisäämisestä talous- ja rahapolitiikan aloilla. Tältä pohjalta EFTA-maiden ja EC-komission asiantuntijat tapaavat toisiaan säännöllisesti vuosittain. Erityiskokousten lisäksi asiantuntijat tapaavat toisiaan myös muissa kansainvälisissä yhteyksissä.

Suomen suhtautuminen

Suomen suhtautuminen kansainväliseen talouspoliittiseen yhteistyöhön on varauksettoiman myönteinen. Talouspoliittinen yhteistyö on erityisen tärkeää pienille ja ulkomaankaupasta suuresti riippuvaisille maille, kuten Suomelle. Talouspoliittinen päätöksentekovalta pidetään Suomessa, mutta päätöksenteon pohjaksi tarpeellisen tiedon turvaamiseksi kansainvälinen yhteistyö on välttämätöntä. Kansainvälisten järjestöjen piirissä tapahtuva yhteistyö myös parantaa pienten maiden mahdollisuuksia tuoda esiin näkökantojaan.

Suomi tulee myös jatkossa osallistumaan aktiivisesti kansainväliseen talouspoliittiseen yhteistyöhön niin IMF:ssä, OECD:ssa kuin muissakin kansainvälisissä järjestöissä. Pohjoismaiden talouspoliittiseen yhteistyöhön tullessaan osallistumaan aktiivisesti myös tulevaisuudessa. EFTAn talouskomiteassa käytävä keskustelu koetaan hyödylliseksi. Samoin koetaan hyödylliseksi EFTA/EC-yhteistyön puitteissa järjestettävät asiantuntijatapaamiset. EFTA/EC-yhteistyön lisäksi Suomi on kiinnostunut jatkamaan myös säännölliseksi muovautuneita epävirallisia kahdenvälisiä asiantuntijatasoisen keskustelua EC-komission kanssa.

9.2. Rahoituspalvelut

9.2.1. Pankkitoiminta

Kansainvälinen kehitys

Palveluelinkeinojen merkitys on 1970-luvun puolivälistä lähtien selvästi kasvanut useimmissa maissa ja palvelujen osuus bruttokansan-

tuotteesta on kohonnut jatkuvasti. Palvelujen osuus maailmankaupasta on kasvanut ja sen kasvu on viime vuosina ylittänyt tavarakaupan kasvun. Rahoituspalvelut, joihin yleensä luetetaan pankki- ja muut rahoituspalvelut, vakuutuspalvelut sekä arvopaperisijoituksiin ja -kauppaan liittyvät palvelut, ovat voimakkaasti kansainvälistyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tähän on vaikuttanut oleellisesti pääomaliikkeiden asteittainen vapautuminen useissa maissa.

OECD:ssä on useita vuosia selvitetty rahoituspalvelujen vapauttamiseen, lähinnä esteiden poistamiseen liittyviä ongelmia. GATTin ns. Uruguayn kierrokseen on käsitteilyyn otettu mm. rahoituspalvelujen vapauttamiseen liittyviä kysymyksiä.

Kansainvälisen järjestelypankin pankkivalvontakomitea (ns. Cooken komitea) on selvittänyt kansainväliseen pankki- ja rahoitustoimintaan liittyviä valvonta- ja vakavaraisuuskysymyksiä sekä tehnyt esityksiä yhdenmukaisen järjestelmän luomiseksi.

Pankkivalvontakomitean ehdotuksen tavoitteena on, että kaikki aktiivisesti kansainvälistä pankkitoimintaa harjoittavat pankit soveltaisivat ehdotettuja vakavaraisuussäännöksiä omassa toiminnassaan. Toisaalta vähimmäistavoitteena on, että kaikki pankkivalvontakomitean jäsenmaat soveltaisivat ehdotettuja vakavaraisuussäännöksiä omien kansallisten säännösten ohella ja pitkällä tähtäimellä sopeuttaisivat kansalliset valvontajärjestelmänsä ehdotuksen mukaisiksi. Tavoitteena on, että uudet vakavaraisuusnormit tulevat sovellettaviksi kansainvälistä toimintaa harjoittaviin pankkeihin vuoden 1992 loppuun mennessä.

EC:n valkoisen kirjan tavoitteeksi on asetettu yhtenäiset ja vapaat rahoitusmarkkinat koko alueella vuoden 1992 loppuun mennessä. Tarkoituksena on, että pankeilla, vakuutuslaitoksilla sekä muilla rahoitustoimintaa harjoittavilla yrityksillä on yhdenmukaiset toimintatiedellytykset kaikissa EC:n jäsenmaissa.

Vuoden 1988 alussa EC:n komissio antoi vuoden 1977 ohjeen (ns. ensimmäinen pankkidirektiivi) pohjalta ehdotuksen toiseksi lainsäädännön yhdenmukaistamisohjeeksi pankki- ja rahoitustoiminnan alalla. Tämän ns. toisen pankkidirektiivin keskeisenä tarkoituksena on luoda yhtenäiset puitteet etabloitumiselle ja liiketoiminnan harjoittamiselle sekä valvonnalle EC:n sisämarkkinoilla. Siihen pyritään seuraavien periaatteiden pohjalta: molemmipuol-

linen tunnustaminen, kotivaltiovalvonta, lainsäädännön ja hallinnollisten määräysten yhdenmukaistaminen sekä vastavuoroisuus.

Vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen mukaan kotivaltiossa saadun toimiluvan perusteella rahoitustoimintaa saisi harjoittaa kaikissa muissakin EC-jäsenmaissa esim. tytäryhtiön tai sivukonttorin muodossa. Kotivaltiovalvontaperiaatteen keskeisenä tarkoituksena on siirtää rahoitus- ja vakuutuslaitosten valvonta- ja tarkastustehtävät laitoksen kotivaltion viranomaisille.

Vastavuoroisen tunnustamisen ja kotivaltiovalvonnan toteuttaminen edellyttävät lainsäädännön ja hallinnollisten määräysten merkittävää yhdenmukaistamista kaikissa EC-maissa. Tarkoituksena on luoda yhtenäisiä standardeja, jotka kaikki EC-maat voivat hyväksyä. Erittäin tärkeäksi periaatteeksi tulee muodostumaan vastavuoroisen kohtelun periaate niin EC-maiden kuin myös EC:n ulkopuolisten maiden kesken.

EC:ssä käsitellään myös muita komission antamia pankkitoimintaa koskevia direktiiviehdotuksia. Tärkeimmät näistä ovat pankkien vakavaraisuutta ja omien pääomien vaatimuksia sekä pankkien ja niiden ulkomaisten sivukonttoreiden tilinpäätöksiä ja tilinpäätösten konsolidointia sekä tilinpäätöksiä ja valvontaa koskevat direktiiviehdotukset.

EC:ssä on viime aikoina kiinnitetty erityistä huomiota arvopaperimarkkinoiden ja pörssi-toimintaa koskevan lainsäädännön yhdenmukaistamiseen. Se koskisi sisäpiirin kauppaa, tiedonantovelvollisuutta ja muita sijoittajan suojaan liittyviä kysymyksiä, pörssilistoille ottamista sekä ns. kollektiivisia sijoitusmuotoja, kuten esim. sijoitusrahastoja ja sijoitusyhtiöitä.

EFTAn ja EC:n keskustelun ja tietojenvaihdon piiriin on otettu ehdotukset pankkien ja muiden luottolaitosten vakavaraisuudesta ja omista pääomista, ehdotukset pankkien ja niiden ulkomailla olevien sivukonttoreiden tilinpäätöksistä, sekä pörssitoimintaa, sijoitusrahastoja ja toista pankkidirektiiviä koskevat ehdotukset. Näiltä osin on valmistunut vertailtava selvitys tilanteesta eri EFTA-maissa. Tarkoituksena on tulevaisuudessa keskittyä vain muutamiin kysymyksiin, joiden osalta voidaan odottaa mahdollisia sopimuksia. Tällä hetkellä keskeisinä pidetään vakavaraisuuteen ja tilinpäätöksiin, pankkilainsäädäntöön ja sen yhdenmukaistamiseen sekä pankkien valvontaan

liittyviä kysymyksiä. EFTA/EC-yhteistyö rahoituspalvelujen osalta on lähtenyt hyvin liikkeelle, joskin se on vielä alkuvaiheessa.

Suomessa kehitys pääoma- ja rahoitusmarkkinoilla on viime vuosien aikana kulkenut kohti kansainvälistymistä ja samalla kohti lisääntyvää kansainvälistä kilpailua. Markkinoiden laajentuminen ja kilpailun lisääntyminen ovat uudistaneet rahoitustoimintaa sekä pakottaneet rahoituslaitokset parantamaan kilpailukykyään.

Suomen suhtautuminen

Suomalaisten pankkien ja muiden rahoituslaitosten toimintaedellytyksiä EC:n sisällä pyritään parantamaan EC:n luodessa sisämarkkinoita. Toimintaedellytysten tulisi olla samat kuin EC-maiden yrityksillä. Tässä suhteessa EC:n vastavuoroisuusperiaatteella, mikäli se tulee sovellettavaksi kaikissa EC-maissa sellaisena kuin direktiiviehdotuksessa on ehdotettu, tulee olemaan ratkaiseva merkitys. Tilannetta seurataan Suomessa viranomaisten ja eri järjestöjen taholta sekä pankeissa ja muissa rahoituspalveluja hoitavissa yrityksissä. Kesällä 1988 perustettiin EFTA/EC-seurantatoimikunnan alaisuuteen Suomen Pankin edustajan johdolla toimiva viranomaisten välinen työryhmä. Seurantaan jatketaan tavalla, joka mahdollistaa, että tarvittaviin lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin voidaan nopeasti ryhtyä.

Kansainvälisen järjestelypankin pankkivalvontakomitean suositukset ja ehdotukset tulevat vaikuttamaan maamme pankkeja ja muita luotto- ja rahoituslaitoksia koskevaan lainsäädäntötyöhön. Suomalaiset pankit eivät voi jäädä kansainvälisesti yhtenäisen säädösten ulkopuolelle, joskin maamme kansalliset erityispiirteet tulee voida ottaa myös yhtenäisessä lainsäädännössä huomioon. Valtiovarainministeriössä on parhaillaan valmistumassa ehdotus talletuspankkilainsäädännön kokonaisuudistukseksi.

9.2.2. Vakuutustoiminta

Kansainvälinen kehitys

EC hyväksyi vuonna 1973 vahinkovakuutus- ta koskevan ensimmäisen direktiivin ja vuonna 1979 henkivakuutusta koskevan direktiivin,

jotka helpottavat vakuutusyhtiön sijoittumista EC-maasta toiseen. Nämä direktiivit koordinoivat vakuutusyhtiöiden valvontaa ja erityisesti niiden vastuukykyä koskevia säännöksiä ja hallintokäyttöä.

Vuoden 1988 kesäkuussa EC hyväksyi ns. toisen vahinkovakuutusdirektiivin, joka muuttaa ja täydentää ensimmäistä vahinkovakuutusdirektiiviä. Tämä merkitsee, että yhteen EC-maahan perustettu vakuutusyhtiö voi tarjota vakuutuksia toiseen EC-maahan vakuutuksenottajalle ilman uuden toimiluvan hakemista. Tämä koskee erityisesti yritysten vakuutuksia, niin sanottuja suuria riskejä, jotka direktiivissä on erikseen määriteltä. Massavakuutuksissa voi jäsenmaa varmistaa kuluttajansuojaa vaatien, että vakuutuksenantaja hankkii toimiluvan, että vakuutuksenantaja noudattaa tämän maan säännöksiä vakuutusehdoista ja että vastuuvakaa vastaavat varat sijoitetaan tähän maahan. Direktiivissä on myös määräyksiä vakuutusliikkeen valvonnasta vakuutusyhtiön kotimaassa ja vakuutuksenottajan maassa. Siirtymäsäännöksen mukaan sen voimaantulo Espanjan, Portugalin, Kreikan ja Irlannin osalta lykkääntyisi myöhemmäksi.

Vahinkovakuutusdirektiivi ei käsittele EC:n ja kolmannen maan välisiä suhteita, vaan suhteista kolmanteen maahan säädetään kunkin EC-maan omassa lainsäädännössä. EC:ssä on suunnitteilla myös liikennevakuutusta koskevan direktiivin antaminen.

Vakuutustoiminnan osalta EFTAn ja EC:n välillä yhteydet ovat olleet yleisluontoisia. EFTA-mailla ei ole vielä yhtenäistä politiikkaa vakuutustoimintaa koskevista toimenpiteistä ja tavoitteista.

Ensivakuutustoimintaan vaaditaan yleensä toimilupa maassa, jossa vakuutuksia myydään. EC-markkinoiden yhdyntymisen jälkeen EC:ssä kotipaikan omaavan vakuutusyhtiön ei yleensä tarvitse hankkia toisessa EC-maassa toimilupaa. EC:n ulkopuolisiin maihin kohdistuisi eräitä rajoituksia, ja EC-alueen ulkopuolisen yhtiön tulisi saada toimilupa siinä EC-maassa, jossa sillä on tarkoitus myydä vakuutuksia.

Suomen suhtautuminen

Suomen vakuutustoiminnalle on tärkeää, että vakuutusyhtiöillämme on hyvät mahdollisuudet toimintaan Euroopassa. Erityisesti

mahdollisuus laajentaa ensivakuutusliikettä on tulevaisuudessa tärkeää.

On todennäköistä, että EC-maissa vaaditaan vastavuoroisuutta. Tämänmukaisesti Suomen tulee myöntää EC:stä olevalle vakuutusyhtiölle toimilupa vastaavilla ehdoilla kuin suomalaiselle yhtiölle myönnetään EC-maassa.

Mahdollisissa neuvotteluissa EC:n kanssa keskeisin huomio tulee kiinnittää lakisääteisiin vakuutuksiin. Vakuutustoiminnan avaaminen nykyistä laajemmin EC-maista oleville vakuutusyhtiöille voisi koskea ensi sijassa muita vakuutuksia.

Vakuutusyhtiöt hakevat nykyisin yhteistointakumppaneita pohjoismaisista vakuutusyhtiöistä. Tämän vuoksi pidetään kiinteää yhteyttä Pohjoismaihin ja pyritään löytämään yhteisiä ratkaisuja ja toimenpiteitä niiden kanssa.

9.3. Pääomaliikkeet

Kansainvälinen kehitys

Viime vuosikymmeninä ovat pääomaliikkeet maailmalla lisääntyneet nopeasti. Niiden suhteellinen kasvu on ollut selvästi nopeampaa kuin ulkomaankauppavirtojen. Pääomaliikkeet eivät enää liity pelkästään tavarakauppaan. Ne muodostavat siteen kansallisten rahoitusjärjestelmien välille ja rahoituksen välittymistä ohjaavat myös tuotot ja tuotto-odotukset.

Pääoman liikkuvuuden vilkastumiseen ovat vaikuttaneet talousyksikköjen käyttäytymisessä tapahtuneet muutokset, valuuttasäännöstelyn purkaminen ja tietotekniikan kehittyminen sekä tuottotietoisuuden ja tietojen vaihdon lisääntyminen. Tämän seurauksena jäljellä olevan valuuttasäännöstelyn tehokkuus on heikentynyt.

Valuuttasäännöstelyä on purettu aktiivisesti kymmenen viime vuoden aikana, varsinkin teollisuusmaissa. Tätä kehitystä on edesauttanut siirtyminen joustavampien valuuttakursien järjestelmään monissa suurissa maissa. Esteiden purkamista on jouduttanut myös energiakriisien jälkeinen epätasapaino maailmankaupassa ja siihen liittyvät huomattavat rahoitustarpeet. OECD:n jäsenmaista on noin puolet kokonaan luopunut pääomaliikkeiden määrällisistä rajoituksista.

OECD:n pääomaliikkeiden liberalisointikoodi on alan kattavin kansainvälinen sopimus.

Koodissa on sovittu, ettei liberalisointitoimissa saa menetellä diskriminoivasti jäsenmaiden välillä. Vapautusvelvoitteiden täytäntöönpanoa seurataan aktiivisesti ja paraikaa OECD:ssä on menossa koodin uudistushanke. Sen myötä suuri osa viime vuosina rahoitusmarkkinoilla syntyneistä uusista rahamarkkinainstrumenteista tulee liberalisointivelvoitteen alaiseksi.

Pääomaliikkeiden vapauttaminen EC:ssä on suunniteltu tapahtuvan kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa vapautetaan arvopapereiden liikkeeseenlasku, osto ja myynti. Tätä koskeva direktiiviehdotus tuli voimaan vuoden 1986 marraskuussa. Noin puolet EC:n jäsenmaista olivat jo direktiiviehdotuksen valmistumiseen mennessä toteuttaneet ehdotukseen sisältyneet velvoitteet. Muille jäsenmaille on annettu vaihtelevanpituiset, korkeintaan vuoden 1992 loppuun ulottuvat siirtymäajat uudistusten toteuttamiseksi.

Toinen vaihe pääomaliikkeiden vapautusprosessissa hyväksyttiin vuonna 1987. Jäljellä olevat pääomaliikkeiden esteet, joista valtaosa koskee rahoitusluottoja, rahamarkkinainstrumentteja ja pankkitalletuksia, on poistettava vuoteen 1990 mennessä. Tämä direktiiviehdotus edellyttää jokaiselta jäsenmaalta uusia toimia. Siirtymäaikoja on eräiden jäsenmaiden osalta pidennetty alkuperäisestä niin, että uudet määräykset tulevat voimaan Espanjassa ja Irlannissa vuoteen 1992 mennessä ja Kreikassa ja Portugalissa vuoteen 1995 mennessä.

Pääomaliikkeet eivät varsinaisesti kuulu EFTA/EC-yhteistyön piiriin. EC pyrkii omasa liberalisointiprosessissaan toteuttamaan vapautumisen ulkopuolisiin nähden syrjimättömällä tavalla.

EC pitää OECD:tä sopivana yhteistyöfoorumina, kun pääomaliikkeiden vapauttamisesta neuvotellaan laajemman maajoukon kesken. EFTA pyrkii kuitenkin lisäämään keskusteluja EC:n kanssa ja samalla omassa piirissään tehostamaan toimintaa pääomaliikkeiden alueella. EFTAn talouskomitean alaisuuteen on perustettu työryhmä arvioimaan EC:n toimien seurauksia raha- ja valuuttakurssipolitiikan näkökulmasta.

Pohjoismainen yhteistyö pääomaliikkeiden alueella on tapahtunut pääasiassa Pohjoismaiden ministerineuvoston puitteissa. Työn tuloksena on syntynyt kahden virkamieskomitean raportit, jotka koskevat teollisuusyhteistyötä ja portfoliosijoituksia (1985) sekä teollisuusyhteistyötä ja suoria investointeja (1987).

EC:n sisäisten markkinoiden kehityksen seuraamista ja analysointia on tehostettu. Pohjoismaisen ministerineuvoston vuonna 1987 asettama virkamiestyöryhmä selvittää EC:n suunnitelmia ja toimia pääomaliikkeiden alueella. Työryhmän tulee myös arvioida, minkälaisiin toimenpiteisiin EC:ssä tapahtuva kehitys antaa aihetta, ja esittää konkreettisia toimenpiteitä Pohjoismaiden ministerineuvoston toimintaohjelmaan. Työryhmän mandaattia on sittemmin laajennettu finanssipalvelujen suuntaan.

Suomessa pääomaliikkeiden esteiden rooli on selvästi vähentynyt viime vuosina. Rahoitusmarkkinat ovat kehittyneet voimakkaasti ja Suomen elinkeinoelämä on kansainvälistynyt. Rahoitusmarkkinoilla kilpailutekijöiden merkitys on voimakkaasti korostunut. Kotimaiset luottokortit on vapautettu ja ulkomaisten pääomaliikkeiden säännöstelyä on asteittain lievennetty rahoitusmahdollisuuksien monipuolistamiseksi.

Valuuttasäännöstelyä on varsinkin ulkomaankaupan ja siihen liittyvän rahoituksen osalta lievennetty, erityisesti lyhytaikaisten pääomaliikkeiden osalta. Ne reagoivat herkästi korkoihin ja valuuttakurssiodotuksiin. Näissä oloissa valuuttasäännöstely on olennaisilta osiltaan menettänyt aiemman rahapoliittisen tehonsa.

Pääomaliikkeiden herkiminen on ennen kaikkea seurausta siitä, että talousyksiköiden käyttäytyminen on muuttunut. Valuuttasäännöstelyn asteittaisella purkamisella on ollut tässä suhteessa vähäisempi vaikutus.

Perinteisesti esteitä on purettu lähinnä pääoman tuonnilta. Viime vuosina on liberalisointitoimilla parannettu yritysten mahdollisuuksia suojautua valuuttariskeiltä (mm. valuuttojen termiinimarkkinoiden avaaminen) ja lisätty yritysten oikeuksia ottaa ulkomaista luottoa.

Pääomaviennin liberalisointitoimet ovat koskeneet pääasiassa yleisön portfoliosijoituksia ja yritysten suoria sijoituksia. Tällä hetkellä yritykset ja yksityiset henkilöt saavat hankkia ulkomaisia julkisesti noteerattuja arvopapereita 300 000 markan kokonaismäärään asti. Vuoden 1988 elokuun alusta ulkomaille tehtäviin suoriin sijoituksiin tarvitsevat Suomen Pankin erityislupaa enää yksityishenkilöt ja rahoituslaitokset. Asuntojen ja kiinteistöjen hankintaa koskeva raja nostettiin samalla miljoonaan markkaan.

Suomen suhtautuminen

Suomessa viime aikoina tehdyistä liberalisointitoimenpiteistä huolimatta valuuttasäännöstely on meillä laajempaa kuin useimmissa teollisuusmaissa. Lähivuosina EC:n puitteissa tapahtuva liberalisointiprosessi vauhdittaa oleellisesti kehitystä monissa maissa, joiden valuuttasäännöstelyn astetta on totuttu vertaamaan Suomen tilanteeseen.

EC on ilmoittanut, ettei se pääomaliikkeiden liberalisointitoimissaan syrji kolmansia maita. Tätä ns. "erga omnes"-periaatteen soveltamis- lupausta ei voida kuitenkaan pitää automaattisena takuuna ulkopuolisten maiden tasapuolisesta kohtelusta. Kansainvälinen kehitys sekä omaa kansantaloutta tehokkaasti palvelevien rahoitusmarkkinoiden kehittäminen tulevat joka tapauksessa edellyttämään liberalisointipolitiikan jatkamista myös Suomessa. Toimenpiteiden ajoitus riippuu kuitenkin ratkaisevasti rahoitusmarkkinoiden kehittymisvauhdista sekä yleisestä taloudellisesta tilanteesta.

9.4. Verotus

Kansainvälinen kehitys

Kansainvälistä yhteistyötä verotuskysymyksissä harjoitetaan erityisesti OECD:ssä. Järjestelyt kaksinkertaisen verotuksen estämiseksi tulo- ja varallisuusverotuksessa ovat eräitä keskeisiä kysymyksiä. OECD:ssä käsitellään myös välilliseen verotukseen liittyviä kysymyksiä. Välilliseen verotukseen liittyviä sopimuksia ja suosituksia on lisäksi tehty myös YK:n, kansainvälisen tulliyhteistyöneuvoston ja GATT'in puitteissa.

EC:ssä jo Rooman sopimus asettaa tavoitteeksi verotuksen yhtenäistämisen yhteismarkkinoiden saavuttamiseksi. Kuitenkin vasta todellisten sisäisten markkinoiden luomiselle selkeän aikataulun asettavan valkoisen kirjan myötä verotuskysymykset ja erityisesti välilliset verot ovat nousseet voimakkaasti esille. On tunnustettu, että kaupan muiden esteiden poistuessa verotuksessa nyt vallitseva tilanne, jossa verot merkittävästi vaihtelevat maasta toiseen, johtaa kilpailun vääristymiseen jäsenmaiden välillä.

EC-komissio onkin tehnyt esitykset arvonlisä- ja valmisteveroissa vallitsevien erojen kaventamiseksi. Komission esityksen mukaan

normaalituotteilta kannettava arvonlisävero vaihtelisi 14—20 %:n välillä. Alennettua 4—9 %:n verokantaa sovellettaisiin eräisiin perushyödykkeisiin. Harmonisoituja valmisteveroja kannettaisiin EC-komission esityksen mukaan tupakasta, alkoholijuomista ja mineraaliöljytuotteista. Välillisen verotuksen yhtenäistämisen mahdollistaisi myös luopumisen yhteisömaiden välisessä kaupassa lisäarvonveron ja valmisteveron perimiseksi ylläpidetystä tuontiselvityksestä. Verokeskustelua EC:n sisällä käydään lisäksi myös mm. matkustajaliikenteeseen, tavaroiden väliaikaiseen maahantuontiin ja maantieliikenteeseen kohdistuvista veroista. Yhtiöverotuksen yhdenmukaistaminen on myös asetettu tavoitteeksi.

Komission ehdotusten saama vastaanotto jäsenmaissa on ollut vaihteleva. Ehdotusten toteuttaminen vaikuttaisi eräiden jäsenmaiden valtiontalouden perusteisiin. Esimerkiksi Tanskalla on keskimääräistä huomattavasti raskaampi valmisteverotus, jonka tuotekate on komission ehdottamaa laajempi. Valmisteverotuksen keventäminen johtaisi kiristämispaineisiin verotuksen muilla lohkoilla. Alhaisen välillisen verotuksen maissa verojen nostamiseen johtava harmonisointi aiheuttaisi inflaatiopaineita. Välillisellä verotuksella ei aina ole vain fiskaalisia tavoitteita, vaan sillä pyritään edistämään muitakin yhteiskuntapoliittisia tavoitteita (ympäristö, terveys, jne.), joiden osalta eri jäsenmaiden painotus vaihtelee. Iso-Britannia esimerkiksi pitää tiukasti kiinni oikeudettaan olla verottamatta peruselintarvikkeita.

Verotukseen liittyvien kysymysten voidaan perustellusti sanoa kuuluvan valkoisen kirjan vaikeimmin toteutettaviin tavoitteisiin, eikä niiden osalta voida EC:n sisällä odottaa pikaisia tuloksia.

Suomen ja EC:n välinen vapaakauppasopimus sekä EFTA-konventio sisältävät samat välillisen verotuksen periaatteet. Kulutusmaaperiaatteen mukaan välilliset verot peritään kulutus- eli tuontimaassa. Syrjimättömyysperiaatteen mukaan tuontitavaroihin ei saa kohdistaa suurempaa verorasitusta kuin kotimaassa valmistettuihin samanlaisiin tuotteisiin. Vienti on verovapaa, eivätkä vientitavarat voi saada suurempaa veronpalautusta kuin kotimaassa myytävälle tuotteelle maksetaan.

Pohjoismainen yhteistyö on johtanut kaksinkertaisen tuloverotuksen poistavaan monenkeskiseen sopimukseen. Sopimus astui voimaan kuluvan vuoden alusta. Vastaavaan sopimuk-

seen pyritään myös perintö- ja lahjaverotuksessa. Keskustelua käydään myös välillisistä veroista sekä liikevaihto- ja arvonlisäverojärjestelmistä.

EFTA/EC-yhteistyössä tavoitteet on asetettu vaatimattomalle tasolle. Asiantuntijoiden kesken on tutkittu yhteistyön edellytyksiä lähinnä muutto- ja matkustajaliikenteen verotuksen alalla. Alustavasti selvitystyskohteiksi on valittu matkustajatuomiset, henkilöautojen väliaikainen maahantuonti, muiden tavaroiden väliaikainen maahantuonti, henkilökohtaisten muuttotavaroiden maahantuonti sekä arvonlisäveron palauttaminen muiden maiden kansalaisille. Jatkossa tultaneen keskittymään muuttotavaroiden verotukseen ja väliaikaisesti maahantuotavien muiden tavaroiden kuin henkilöautojen verotukseen liittyviin kysymyksiin. Alustavaa selvitystyötä jatkettaneen silti myös muilla edellä mainituilla alueilla.

Suomen suhtautuminen

Suomen veropolitiikalle ei EC:n sisäinen kehitys, sen paremmin kuin vapaakauppasopi-

mus tai EFTA-konventiokaan aseta suoria muutospaineita. Suomalaisen yritysten ja tuotteiden kilpailukyvyyn kannalta merkittävää on, kohdistuuko niihin verotuksessa sellaisia rasituksia, joita niiden ulkomaisilla kilpailijoilla ei ole. Liikevaihtoverouudistuksessa pyritään siihen, että verotus vastaa nykyistä paremmin kansainvälistä käytäntöä ja kilpailijamaidemme verotusta.

Jatkossakin Suomi osallistuu OECD:ssä tapahtuvaan verotusyhteistyöhön. Samoin tullaan jatkamaan pohjoismaista yhteistyötä verokysymyksissä. EFTA/EC-yhteistyössä esillä oleviin kysymyksiin otetaan kantaa tapaus tapaukselta. Yhdenmukaistamispyrkimykset esim. matkustajatuomisten arvorajoissa eivät aiheuttaisi ongelmia Suomelle. Sen sijaan esim. muuttohenkilöajoneuvoja koskevilla määräyksillä jouduttaisiin harkitsemaan mahdollisia muutoksia verotuskäytäntöön ja lainsäädäntöön. EFTA/EC-yhteistyössä ollaan kuitenkin vasta selvitysvaiheessa, eikä tuloksia ole odotettavissa kovinkaan nopeasti.

10. Henkilöiden liikkumiseen liittyvät kysymykset

Toisen maailmansodan jälkeen on henkilöiden liikkumista Euroopassa helpotettu monin tavoin. Länsi-Euroopassa vallitsee käytännössä viisumivapaus, mikä sallii lähinnä matkailutarcoituksessa henkilöiden oleskelun vieraassa maassa kolmen kuukauden ajan ilman oleskelulupaa. Ainoan poikkeuksen muodostaa tällä hetkellä Ranska, joka vuonna 1986 ryhtyi soveltamaan viisumipakkoa kaikkiin maihin lukuunottamatta EC:n muita jäsenmaita ja Sveitsiä. Mm. Pohjoismaiden ja eräiden muiden länsieurooppalaisten maiden kesken on myös voimassa täydellinen passivapaus ja passintarkastusmenettelyjä on pyritty yleisesti yksinkertaistamaan.

Sodan jälkeinen jälleenrakennuskausi vauhditti myös työvoiman liikkuvuutta. Vapaat pohjoismaiset työmarkkinat, joihin liittyy laajaa pohjoismaista yhteistyötä ja joita on täydennetty myös pohjoismaisella sosiaaliturvalla, on maanosamme ensimmäinen ja ehkä täydellisin työvoiman vapaata liikkumista turvaava järjestely. Myös Euroopan yhteisöjen alueella noudatetaan yhtenäisten ja vapaiden työmarkkinoiden periaatetta, joka ulottuu uusiin jäsenmaihiin Espanjaan ja Portugaliin vuoden 1993 alusta.

Ihmisten liikkuvuutta lisää teollisuustuotannon ripeä kansainvälistyminen. Koulutetun työvoiman nykyinen tai odotettavissa oleva puute on eräissä maissa ongelma. Nämä seikat ovat osaltaan tuoneet uudella tavalla esille kansainvälisen koulutuksen ja työkokemuksen tarpeellisuuden. Uusia työvoimaa ja henkilöiden kansainvälistä kanssakäymistä koskettelevia kysymyksiä ovat esimerkiksi tutkinto- ja koulutustodistusten vastavuoroisen tunnustamisen edistäminen ja ns. vapaiden ammattien harjoittamismahdollisuuksien kehittäminen.

10.1. Henkilöiden rajatarkastukset

Kansainvälinen kehitys

Pohjoismaiden kesken toteutettu passiunioni ja vapaat työmarkkinat merkitsevät, että Pohjoismaiden kansalaiset voivat vapaasti liikkua Pohjoismaasta toiseen ilman passia tai työ lupaa. Jokainen Pohjoismaa toimittaa passintarkastuksen sopimuksen määräysten mukaan pohjoismaisella ulkorajalla. Pohjoismaiden välisillä rajoilla suoritetaan vain pistokokeenomaisia tarkastuksia. Kukin Pohjoismaa on velvollinen ottamaan vastaan toisesta Pohjoismaasta ulkomaalaisen, joka tämän maan olisi pitänyt käännyttää jo hänen saapuessaan pohjoismaiselle ulkorajalle. Sopimus antaa kuitenkin mahdollisuuden tietyin edellytyksin suorittaa passintarkastusta myös Pohjoismaiden välisillä rajoilla.

Mikään Pohjoismaa ei ole ulottanut passivapautta mihinkään Pohjolan ulkopuoliseen maahan, joskin eräiden maiden kanssa on vastavuoroisesti sovittu esim. virallisen henkilöllisyystodistuksen kelpoisuudesta passin sijasta.

EC:ssä on valkoisen kirjan henkilöiden vapaata liikkumista koskevan ohjelman eräänä tavoitteena henkilöiden rajatarkastusten poistaminen kokonaan yhteisöjen sisällä vuoteen 1993 mennessä. Ensimmäiseksi pyritään helpottamaan maarajayityksiä. Myöhemmässä vaiheessa on tarkoituksena helpottaa henkilötarkastuksia myös lentoasemilla ja satamissa.

Mainittujen hankkeiden edistyminen yhteisössä on toistaiseksi ollut hidasta. Useiden jäsenmaiden ongelmat huumeiden salakuljetuksen, terrorismin ja sääntelemättömän muuttopaineen yhteydessä ovat johtaneet varovaisuuteen. Pyrkimyksiä EC:n ulkoisten rajatarkastusten tehostamiseen EC:n sisäisten rajatarkastusten helpottamisen edellytyksenä esiintyy useassa EC:n jäsenmaassa. Näitä kysymyksiä

pohditaan erikseen EC:n sisä- ja oikeusministerien muodostamassa ns. Trevi-ryhmässä sekä erityisessä siirtolaisuutta käsittelevässä ryhmässä.

Suomen suhtautuminen

Pohjoismaiden taholta seurataan tiivistä EC:n pyrkimyksiä näissä kysymyksissä. Suomen ja EFTA-maiden kannalta olisi kielteistä EC-kehitys, joka johtaisi nykyisten rajatarkastusmääräysten kiristymiseen EFTA-maiden kansalaisiin nähden, samalla kun liikkumista EC:n sisällä helpotetaan. Tältä osin jatkuva tietojenvaihto ja tarvittaessa neuvottelut ovat ajankohtaisia.

Lisäksi on huomattava Tanskan jäsenyyss pohjoismaisessa passiunionissa ja EC:ssä. Tanskan hallitus on osaltaan todennut, ettei pohjoismaisen passivapauden rajoittaminen ole maan hyväksyttävissä. Toisaalta rajatarkastusten täydellinen poistaminen EC:ssä antaisi aiheen kahden passiunionin välisiin neuvotteluihin mahdollisesta yhteistyöstä ja sen ehdoista.

10.2. Koulutukseen, harjoitteluun ja tutkimusten vastaavuuteen liittyvät kysymykset

Monenkeskiseen koulutus- ja kulttuuriyhteistyöhön Suomi on osallistunut useiden kansainvälisten järjestöjen kautta, erityisesti Pohjoismaiden kulttuuriyhteistyön piirissä, Euroopan neuvostossa, OECD:ssä ja UNESCOssa sekä liittymällä eräisiin eurooppalaisiin tieteellisiin yhteistyöohjelmiin. Suomen ja Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välisiin kulttuurisopimuksiin perustuva yhteistyö tukee ja täydentää perinteisesti runsasta sopimuksiin perustumatonta henkilövaihtoa ja muita yhteyksiä.

Eri järjestöillä on koulutuksen alalla samantyyppistä toimintaa ja osittain samanlaisia ohjelmia. Euroopan yhteisöt on toteuttanut sellaisia ohjelmia, jotka aikaisemmin on aloitettu Euroopan neuvoston piirissä, mutta ovat jääneet riittämättömien taloudellisten edellytysten vuoksi suppeiksi tai ideoinnin tasolle.

Kansainvälinen kehitys

Rooman sopimuksessa koulutuskysymykset mainitaan sopimuksen sosiaalipolitiikkaa koskevassa III osassa, jossa ammattikoulutusta ja ammatillista jatkokoulutusta koskevaa läheistä yhteistyötä pidetään työntekijöiden elin- ja työehtojen edistämisen välineenä. Sopimukseen perustuen on hyväksytty ammatillista koulutusta koskevia yleisiä periaatteita. Jäsenmailla on ollut vapaat kädet näiden periaatteiden soveltamisessa oman maansa ammatilliseen koulutukseen. Tarkoituksena ei ole ollut koulutuksen rakenteen ja sisällön yhtenäistämisen. Yhteisön tasolla toimenpiteet ovat olleet tästä syystä suositusluontoisia tai erityisohjelmia, joille on luotu oma hallinto.

Kuluvan vuoden toukokuussa komission esittämässä, vuoteen 1992 ulottuvissa suunnitelmissa korostetaan koulutuksen merkitystä sosiaalisen ja taloudellisen yhdentymisen välineenä ja koulutusinvestointien välttämättömyyttä taloudellisen kehityksen edistäjänä. Suunnitelmat tähtäävät yhteisöjen sisäisen liikkuvuuden edistämiseen, talouselämän integraation lisäämiseen, sosiaalisen ja taloudellisen koheesion parantamiseen sekä alueellisten erojen poistamiseen.

Näiden päämäärien toteuttamiseksi suunnitellut koulutustoimenpiteet koskevat sekä oppivelvollisuuskoulua että sen jälkeistä koulutusta. Useita aikaisemmin aloitettuja ohjelmia jatketaan. Vuoden 1987 alussa käynnistettiin kolmivuotinen COMETT-ohjelma (Community Action Programme for Education and Training for Technology), jonka tarkoituksena on opiskelija- ja harjoittelijavaihdon sekä yhteisten koulutusprojektien avulla edistää yritysten ja yliopistojen yhteistyötä teknologisen kehityksen edistämiseksi ja koulutetun työvoiman saannin turvaamiseksi. Ohjelman kolmivuotinen budjetti on noin 225 milj. markkaa. Sen tarkoituksena on aikaansaada kahden tai useamman jäsenmaan yritysten ja yliopistojen välisiä yhteistyöverkostoja. Ohjelman puitteissa rahoitetaan yliopistojen ja yritysten välistä henkilövaihtoa, yhteisiä harjoitteluohjelmia sekä jäsenmaiden välistä harjoittelijain vaihtoa. EC:n komissiossa on valmisteilla päätös COMETT-ohjelman toisen vaiheen aloittamiseksi vuoden 1990 alusta alkavaksi viisivuotiskaudeksi. Ohjelman toteuttamiseen osoitettuja varoja esitetään lisättäväksi noin 250 milj. markkaan vuodessa.

Heinäkuussa 1987 aloitettiin ERASMUS-ohjelma (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students), jonka tarkoituksena on edistää jäsenmaiden korkeakoulujen keskinäistä yhteistyötä, erityisesti opettajien ja opiskelijoiden vaihtoa sekä yhteisiä koulutusprojekteja. Ohjelma on pysyvä. Sen talousarvio vahvistetaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Ensimmäisen kolmivuotiskauden budjetti on noin 425 milj. markkaa. Ohjelman avulla pyritään aikaansaamaan jäsenmaiden korkeakoulujen välisiä yhteistyöpimuksia opiskelijavaihtoa varten. Korkeakoulujen opiskelijoille myönnetään apurahoja enintään yhden lukuvuoden kestävien opintojen suorittamiseen toisen Euroopan yhteisöjen jäsenmaan korkeakoulussa. Opinnot luetaan täysimääräisesti hyväksi opiskelijan tutkinnossa. Ohjelman kautta tuetaan myös korkeakoulujen opettajien vaihtoa ja muuta yhteistyötä Euroopan yliopistojen kesken.

Ammattikasvatusta ja muuta koulutusta koskevien ohjelmien ohella Euroopan yhteisöllä on eräitä nuorisovaihdon ohjelmia. European Community Young Worker Exchange Programme on nuorten työntekijöiden vaihtoa edistävä ohjelma. Nuorisovaihtoa laajennetaan Youth for Europe-nimisen ohjelman kautta.

Euroopan yhteisöjen komissio on tehnyt esityksen yleiseksi korkeakoulututkintojen tunnustamista koskevaksi direktiiviksi, jonka nojalla mikä tahansa kolme vuotta kestänyt korkeakoulutasoinen koulutus oikeuttaisi ammatin harjoittamiseen kaikissa jäsenmaissa. Direktiivi hyväksyttäneen vielä kuluvan vuoden aikana. Terveystieteiden ja arkkitehtien ja tilintarkastajien tutkintojen tunnustamista koskevia direktiivejä on jo aiemmin hyväksytty.

Vuonna 1985 Euroopan yhteisöjen neuvosto teki päätöksen jäsenmaiden ammatillisten tutkintojen vertailtavuudesta. Päätöksen tarkoituksena on edesauttaa Rooman sopimukseen sisältyvän vapaan liikkuvuuden toteuttamista mahdollistamalla työntekijöiden koulutuksen parempi hyväksikäyttö. Päätöksen toteuttaminen edellyttää ammatillisen koulutuksen keskinäistä vertaamista ja tulosten julkaisemista. Ammatillinen koulutus pyritään vertailussa ryhmittelemään viiteen ryhmään koulutusasteen mukaan. Valkoisessa kirjassa on tavoitteeksi asetettu ammatillista pätevyyttä osoittavan ammattikoulutuskortin käyttöönotto vuoteen 1992 mennessä.

Euroopan yhteisöjen puitteissa on pyritty edistämään myös jäsenmaiden korkeakoulujen keskinäistä tutkintojen tunnustamista ja opintojen hyväksilukemista. Opintosuoritusten hyväksilukeminen on edellytyksenä ERASMUS-stipendin saamiselle. Opintojen ja akateemisten tutkintojen tunnustamista koskevaa tiedonvälitystä varten Euroopan yhteisöllä on kansallisten informaatiokeskusten verkosto (National Academic Recognition Information Centres, NARIC), jonka joihinkin kokouksiin on kutsuttu tarkkailijoiksi myös Euroopan kulttuuriyleissopimuksen allekirjoittajamaiden edustajia, siis myös Suomesta.

EC:n komission ja EFTA-maiden koulutus-asiantuntijoiden välillä käydyissä keskusteluissa kaikki EFTA-maat ovat ilmaisseet toivomuksensa osallistua COMETT- ja ERASMUS-ohjelmiin niin varhaisessa vaiheessa kuin mahdollista. Kesäkuussa 1988 EFTA-ministereiden ja EC-komission välisessä kokouksessa sovittiin, että EFTA-maiden osallistumisesta COMETT-ohjelman vuonna 1990 alkavaan toiseen vaiheeseen sekä yhteistyömahdollisuuksista muiden ohjelmien, kuten ERASMUS, osalta käydään keskustelua. Neuvottelut osallistumisen yksityiskohdista pyritään käymään lähitulevaisuudessa.

EFTAn ja EC:n jäsenmaiden välillä on jo tällä hetkellä runsaasti yhteistyötä opiskelijain, tutkijain ja harjoittelijain vaihdossa, tutkintojen vastaavuutta koskevissa kysymyksissä sekä erityisesti tietojen ja kokemusten vaihtoa. Koulutuskysymyksissä EFTA on neuvotteluorganisaatio, jonka puitteissa voidaan osana muuta EFTA/EC-yhteistyötä neuvotella EFTA-maiden osallistumisesta Euroopan yhteisöjen koulutusohjelmiin. EFTA-maiden osallistuminen on tarkoituksenmukaista toteuttaa siten, ettei siitä aiheudu EFTAn tehtävien pysyvää laajentamista koulutuksen alalle.

Suomen suhtautuminen

Suomen kansainvälisissä kulttuurisuhteissa sekä opetuksen, tutkimuksen ja kulttuurin vaihdossa läntisen Euroopan merkitys on tärkeä. Kansainvälisten valmiuksien parantamiseksi on suomalaisten korkeakoulujen ja keskiasteen ammatillisten oppilaitosten kansainvälistä opiskelija- ja harjoittelijavaihtoa tarkoitus lisätä. Euroopan yhteisöjen vaihto-ohjelmat ERASMUS, COMETT ja Youth for Europe

tarjoavat lisämahdollisuuden monikansalliseen opiskelija-, harjoittelija- ja nuorisovaihtoa koskevaan sekä muuhun yhteistyöhön Länsi-Euroopassa. Yhteistyötä tulee kehittää usean kieli- ja kulttuuripiirin kanssa ottaen huomioon eurooppalaisten kielten tuntemuksen kasvava tarve. EC-ohjelmat tarjoavat tähän hyvät mahdollisuudet.

Korkeakoulu- ja ammattitutkintojen vastavuoroinen tunnustaminen on luonnollinen osa tätä yhteistyötä. Kysymys nivoutuu läheisesti työmarkkinaolosuhteisiin, mistä näkökulmasta sitä on Suomessa ja EFTA/EC-yhteistyön piirissä lähestytty.

Neuvotteluja osallistumisesta EC:n koulutusohjelmiin tullaan jatkamaan osana EFTA/EC-yhteistyötä, kuten tähänkin saakka. Joissakin tapauksissa saattavat kysymykseen tulla myös Pohjoismaiden yhteiset toimenpiteet sekä kahdenväliset neuvottelut suoraan EC:n kanssa. Koulutusyhteistyön lisääntyminen EC:n kanssa ei saa johtaa perinteisen koulutusyhteistyön supistumiseen muiden maiden kanssa.

Osallistuminen EC:n ohjelmiin lisää maamme korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten mahdollisuuksia kansainvälistymiseen. Ohjelmien vastavuoroisuudesta johtuen on valmiuksia korkeakoulujemme ja muiden oppilaitosten ulkomaisten opiskelijoiden vastaanottamiseen, vieraskieliseen opetukseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön merkittävästi ja kiireellisesti parannettava. Pohjoismaisena yhteistyönä syksyllä 1988 alkava NORDPLUS-ohjelma tukee osaltaan myös laajempaa vaihtoa. Lisäksi Suomi on aloittanut kahdenvälisiä neuvotteluja vaihdon lisäämiseksi.

10.3. Työvoimakysymykset

Kansainvälinen kehitys

Työvoiman vapaata liikkumista koskevien sopimusten puuttuessa työntekoon vieraassa maassa tarvitaan yleensä työlupa. Eri maiden työlupakäytäntö on usein ollut sidoksissa työllisyystilanteeseen. Toisen maailmansodan jälkeisenä jälleenrakennuskautena työlupia myönnettiin helposti. Myös ns. vanhojen siirtomaiden itsenäistyminen merkitsi useissa tapauksissa huomattavaa muuttoliikettä entiseen emämaahan. Vuoden 1973 öljykriisi ja sitä seurannut taantuma kiristi useissa maissa työlupakäytäntöä. Samaan aikaan alkanut pako-

laisten ja turvapaikan anojien määrän voimakas lisääntyminen on vaikuttanut samansuuntaisesti. Sopimuksin turvatut vapaat työmarkkinat ovat tästä syystä muodostuneet entistä keskeisemmiksi henkilöiden vapaan liikkumisen toteutumisen kannalta.

Sopimus Pohjoismaiden yhteisistä työmarkkinoista on vuodelta 1954 (tarkistettu 1982). Se oli ensimmäinen laatuaan toisen maailmansodan jälkeen. Paria vuotta myöhemmin Benelux-maat solmivat oman työmarkkinasopimuksensa. Pohjoismaiden ja Benelux-maiden kesken jopa keskusteltiin sopimusten yhdistämisestä. Pohjoismaiden työmarkkinoita säätelee nyttemmin kymmenkunta yhteispohjoismaista sopimusta, jotka turvaavat Pohjoismaiden kansalaisille samanvertaisuuden omiin kansalaisiin nähden asuin- ja työpaikan valinnan, työolojen ja -ehtojen, työttömyysturvan sekä sosiaaliturvan aloilla. Ammattikuntakohtaisia sopimuksia on tehty mm. terveydenhuollon, sairaanhoidon, eläinlääkinnän ja peruskoulunopettajien osalta.

EC-alueen vapaat työmarkkinat perustuvat Rooman sopimuksen 48 artiklaan ja sitä täydentäviin määräyksiin sopimuksen sosiaalipoliittikkaa koskevassa III osassa. Rooman sopimuksen periaatteet ovat pitkälti samoja kuin Pohjoismaissa: taataan oikeus hakea työtä, työsopimusehtojen ja työolojen tasavertaisuus kansalaisuudesta riippumatta sekä liikkuvan työvoiman sosiaaliset edut. Etenkin useat sosiaaliturvaa koskevat direktiivit ja yhteistyömuodot muodostavat EC-alueen verraten suuren siirtotyöläisten ryhmän tärkeän suojan. EC-alueen verraten korkeat työttömyysluvut ovat antaneet aiheen toimenpiteisiin työllisyyden parantamiseksi. Euroopan sosiaalirahaston tehtävänä on rahoituksellisesti avustaa jäsenmaita mm. jälleenkoulutuksen ja muiden rakennemuutosten aiheuttamien ohjelmien kustannusten osalta.

EC-alueella on kuitenkin ollut ominaista työvoiman liikkuvuuden hitaus ja rakenteellinen jäykkyys. Muutto on vilkasta raja-alueilla ja yleensä siellä, missä kieli ei tuota ongelmia. Erityisongelman ovat muodostaneet EC:ssä jäsenmaiden rajoittavat määräykset eri ammattiryhmien kelpoisuuden ja pätevyysehtojen osalta. EC:n tuomioistuin on kuitenkin päätöksillään vaikuttanut merkittävästi tällaisten rajoitusten supistumiseen ja täten vauhdittanut mm. valkoisessa kirjassa ja yhtenäisasiakirjas-

sa sovittuja työmarkkinoihin liittyviä tavoitteita.

Valkoisessa kirjassa yhteisille työmarkkinoille asetetaan huomattavasti laajemmat tavoitteet kuin Rooman sopimuksen 48 artiklan aiemmassa tulkinnassa. Valkoisen kirjan tavoitteeksi lausutaan kaikkien sellaisten esteiden poistaminen vuoteen 1993 mennessä, jotka jollakin tavoin voivat rajoittaa henkilöiden vapaata ja tasa-arvoista liikkumista yhteisillä työmarkkinoilla. "Työvoima" käsitetään niinkään perinteistä laajemmin. Työvoima kattaa palkansaaajien lisäksi opiskelijat ja harjoittelijat, vapaan ammatin harjoittajat, ammatinperäisydet ja tutkintojen vastaavuudet.

Valkoisen kirjan hyväksymisen jälkeen on hyväksytty joukko liikkuvaa työvoimaa koskevia direktiivejä, osa on vielä valmisteilla:

- vapaan ammatin harjoittajista on hyväksytty direktiivi koskien apteekkareita ja arkkitehteja;

- oikeus vapaasti valita asuin- ja työpaikansa koskee myös perheenjäseniä (ei-EC-kansalaisiakin) eikä työlupaa tarvita;

- oikeus liittyä ammattiyhdistykseen ja toimia luottamusmiehenä;

- oikeus koulutukseen, ml. työllisyyskoulutus;

- kielitaitovaatimuksia ei saa ylimitoittaa;

- tutkintojen vastaavuudet (yli 3 vuotta kestävät korkeakoulutasoiset tutkinnot);

- koulutuksen, harjoittelun ja ammattien vastaavuus ml. tutkintojen tunnustaminen;

- jäsenmaiden tulee ilmoittaa komissiolle kansalliset toimenpiteet, jotka koskevat kolmansista maista kotoisin olevia työntekijöitä, sekä konsultoida toimenpiteistä keskenään.

EC:n työmarkkinoita koskeva säädöskokoelma on tarkoitus kuluvan vuoden aikana saat-
taa ajan tasalle ja julkaista.

EC:n eteläiset jäsenmaat ovat voimakkaasti korostaneet sosiaalisten kysymysten, ml. työvoiman liikkuvuus, ensisijaisuutta yhdentymisprosessissa. Yhtenäisasiakirjassa (118 A ja 118 B artiklat) täydennetäänkin yhteisön ns. sosiaalisen koheesion merkitystä mm. työntekijän turvallisuuden ja terveyden, sosiaalisen dialogin ja konsultaatiomenettelyn edistämiseksi (ns. kolmikantaisuus).

EC:n ja EFTA-maiden väliset keskustelut työvoiman liikkuvuuteen laajassa mielessä liittyvissä kysymyksissä ovat lähtökohtaisesti olleet valikoivia. EFTAn sisällä pohjoismaisilla jäsenillä on erilaiset lähtökohdat kuin Sveitsillä

ja Itävallalla. Asiantuntijakeskusteluissa on toistaiseksi pitäyditty lähinnä koulutukseen ja ammattiharjoitteluun liittyviin kysymyksiin sekä tutkintojen vastavuoroiseen tunnustamiseen. EFTA-maiden puolelta on esitetty yritysten avainhenkilöiden siirtymistä helpottavia järjestelyjä koskevien keskustelujen aloittamista.

Pohjoismaiden kesken ovat olleet esillä myös EC:n integraatioketähtyksen vaikutukset Pohjoismaiden työmarkkinoihin. Aihetta koskeva raportti valmistuu v. 1988 syksyllä Pohjoismaiden ministerineuvostolle (työministerit).

Yleensäkin on aihetta seurata Euroopan työmarkkinaosapuolten eli Euroopan ammatillisen yhteistyöjärjestön ETUCin ja Euroopan työnantaja- ja teollisuusjärjestön UNICEn kantoja. Molemmilla on EC-komissioon nähdyn pysyvät epäviralliset suhteet, ja niitä kuullaan useissa yhteisön työ- ja teollisuuspoliittisissa ratkaisuisissa. EFTA-maat ovat liittojensa kautta mukana molemmissa järjestöissä.

Vielä on vaikea ennakoida milloin ja missä laajuudessa työvoiman liikkumiseen liittyvät periaatteelliset kysymykset tulevat esille. On mahdollista, että Pohjoismaat tällöin keskustelevat suoraan EC:n kanssa. Vaikka Pohjoismaiden ja EC:n yhteisten työmarkkinoiden tavoitteet ja tarkoitukset on lausuttu samansuuntaisina (täystyöllisyyden tavoite, turvattu sosiaalinen ja taloudellinen muutto, työntekijöiden tasa-arvoinen kohtelu työelämässä ja yhteiskunnassa, sukupuolten tasa-arvo, jne.) on Pohjoismailla työmarkkinoilla vanhemmat perinteet yhteistyössään, ja myös suhteellisen yhtenäinen arvomaailma. Näin yhteisten työmarkkinoiden toimivuus on helpompi varmistaa. Lisäksi Pohjoismaiden tavoitetaso on vielä huomattavasti korkeampi. Nähtäväksi jää, missä määrin tilanne muuttuu yhtenäisasiakirjan myötä.

Suomen suhtautuminen

Mahdollisilla osa-alueilla ja kokonaisratkaisuissa edellytetään EC:n ja EFTA-maiden välistä vastavuoroisuutta ja vastuun ottamista myös rahoitusosuuksista. Jos suomalaiselle työvoimalle sen liikkuaessa EC:n työmarkkinoilla halutaan tasa-arvoinen asema EC:n omien kansalaisten kanssa, on sama kohtelu Suomen työmarkkinoilla taattava EC:n alueelta tulevalle työvoimalle.

Työelämän kansainvälistymispaineet tulevat kasvamaan yleisesti eikä yksistään EC:n yhdentymisen johdosta. Suomen työmarkkinapoliittisessa ajattelussa on syytä panostaa vuorovaikutuksen lisäämiseen ja siten todellisen kansainvälistymisen ehtojen täyttämiseen. Avoin suhtautuminen laajempiin työmarkkinoihin tuskin horjuttaa omien työmarkkinoidemme kestäkykyä.

EFTAn ja EC:n yhteistyö voidaan aloittaa asteittain: työluopakäytännön helpottaminen EC-alueen ja EFTA-maiden kesken (esim. yritysten avainhenkilöiden sijoittuminen), tutkintojen vastavuoroinen hyväksyminen, nuoriso-ohjelmat jne. Asteittaisen toteuttamisen myötä voidaan nähdä kaikinpuoliset vaikutukset.

10.4. Sosiaaliturva

EC:ssä on ylikansallisella lainsäädännöllä määrätty sosiaaliturvasta niissä tapauksissa, joissa henkilöt ja työntekijät siirtyvät EC-jäsenmaasta toiseen. Maasta toiseen siirtyvän henkilön tai työntekijän ja hänen perheenjäsentensä sosiaaliturva on aina taattu jostakin maasta, eikä kaksinkertaisia sosiaaliturvamaksuja tarvitse suorittaa. Myös kussakin maassa ansaitut sosiaaliturvaoikeudet säilyvät ilman rajoituksia. Säännöstö koskee koko sosiaaliturvaa, eli eläkkeitä, sairausturvaa, työtapaturmia, työttömyyttä ja perhe-etuksia.

Pohjoismaiden välille on luotu työmarkkinoiden vapautumisen yhteydessä viisikymmentäluvun puolivälissä sosiaaliturvaoikeuksia koskeva järjestely, pohjoismainen sosiaaliturvasopimus. Se on pohjoismaisten sosiaaliturvajärjestelmien pohjalta laajempi ja monipuolisempi kuin EC:n säännöstö. Se antaa samat edut maasta toiseen siirtyville henkilöille ja poistaa kaksinkertaiset sosiaaliturvamaksut.

Suomella on samassa tarkoituksessa tehtyjä kahdenvälisiä sopimuksia EC-maista Saksan liittotasavallan, Iso-Britannian, Espanjan ja Luxemburgin kanssa. Lisäksi Kreikan kanssa on neuvoteltu sopimus valmiiksi ja Portugalin kanssa on aloitettu neuvottelut.

Sopimusneuvotteluihin saatetaan lähivuosina päästä Hollannin ja Belgian kanssa, mutta Ranska, Italia ja Irlanti eivät todennäköisesti ainakaan lähivuosina ole valmiita aloittamaan neuvotteluja Suomen kanssa. Tämä merkitsee sitä, että näihin maihin siirtyvät suomalaiset työntekijät joutuvat joko osittain tai kokonaan

maksamaan sosiaaliturvamaksut työskentelymaassa, mutta sosiaaliturvajärjestelmiin liittyvien kansalaisuusrajoitusten vuoksi sosiaaliturvan saaminen jää puutteelliseksi. Ansaittujen sosiaaliturvaoikeuksien säilyminen on myös rajoitettua ilman sopimusta. Maksujen määrä vaihtelee maittain, mutta voi olla jopa 25—35 % palkasta. Yleensä sen maksaa työnantaja ja työntekijä puoliksi. Kun turvaa ei maksusta huolimatta sopimuksen puuttuessa saada, se halutaan yleensä Suomesta, jolloin maksuja maksetaan myös kotimaahan. Eräissä tapauksissa se on pakollistakin.

Ruotsi ja Norja ovat Suomea paremmassa tilanteessa, sillä niillä on kahdenvälisiä sosiaaliturvasopimuksia käytännöllisesti katsoen kaikkien EC:n jäsenmaiden kanssa. Tanska luonnollisesti EC:n jäsenenä kuuluu sen sosiaaliturvasäännösten piiriin.

Suomi on siis selvästi muita Pohjoismaita epäedullisemmassa asemassa, jos ajatellaan pohjoismaisten työmarkkinoiden laajenemista EC:n suuntaan tai pohjoismaisten yritysten siirtymistä EC-maihin.

Euroopan neuvostolla on oma sosiaaliturvasopimus. Sen on ratifioinut moni EC-maa ja mm. Turkki. Pohjoismaat eivät ole ratifioineet Euroopan neuvoston sosiaaliturvasopimusta. Euroopan neuvostoon liittymisen yhteydessä asian selvittäminen tulee Suomen osalta välttämättömäksi. Tässä yhteydessä on selvítettävä Suomen mahdollisen ratifioinnin merkitys pohjoismaisille sosiaaliturvasuhteille ja pohjoismaisen sosiaaliturvasopimuksen soveltamiselle.

Suomen suhtautuminen

Koska Suomi kahdenvälisten sosiaaliturvasopimusten osalta on Ruotsia ja Norjaa huonommassa asemassa, tulisi Suomen pyrkiä solmi-
maan kahdenvälisiä sosiaaliturvasopimuksia useampien EC-maiden kanssa. Samoin Suomen tulisi seurata tarkoin Ruotsin ja Norjan toimia EC:n suhteen, sillä tulevalle kehityksellä saattaa olla merkittäviä vaikutuksia pohjoismaisen sosiaaliturvasopimuksen kannalta.

10.5. Matkailu

Kansainvälinen kehitys

Matkailun merkitys EC-maissa on viimeisten vuosien aikana kasvanut huomattavasti. Tällä hetkellä matkailun osuus EC-maiden bruttokansantuotteesta on 5,5 % ja yksityisestä kuluksista 8 %. Matkailun osuus tavaroiden ja palvelujen viennistä on 5 % ja tuonnista 4 %. Matkailu työllistää yhteisöihin kuuluvissa maissa noin 7,5 miljoonaa henkeä eli 6 % työvoimasta.

EC:ssä ei ole toistaiseksi määritelty muodollisesti yhtenäistä matkailupolitiikkaa. Vaikka valkoisessa kirjassa ei matkailua juuri mainita, monet kirjassa esitetyistä tavoitteista vaikuttavat matkailuun ja yhteisen matkailupolitiikan luomiseen. Näitä ovat esim. sisäisten rajojen poistaminen, kuljetuspolitiikan yhdenmukaistaminen, matkailua koskevat verotuskysymykset, kuluvälineiden väliaikainen maahantuonti, yhtenäiset pankkipalvelusäädökset jne.

Yhteisöt pyrkivät kaikkien rajanylityksiä vaikeuttavien esteiden poistamiseen EC:n sisällä vuoteen 1992 mennessä. Silloin myös yhteisöihin kuulumattomien maiden kansalaisten matkustaminen helpottuu, koska tarkastukset suoritetaan vain EC:n ulkorajoilla.

Liikenteen alalla tärkeimmät toimenpiteet kohdistuvat lentokuljetusten vapauttamiseen tariffi- ja markkina-aluekysymyksissä. Matkaluottamäärät vapautetaan ja maksukortit yhtenäistetään yhteisstandardien avulla. ECUn käyttö helpottaa myös esim. hintavertailujen tekemistä.

Matkailualan toimintaedellytysten parantaminen liittyy ennen kaikkea matkailualan koulutukseen. Pyrkimyksenä on vertailukelpoisen koulutuksen luominen yhteisöjen eri maihin. Lähellä toteutumista on jo hotelli- ja ravintolalan vaihto-ohjelma, jota tuetaan osittain myös EC:n varoilla. Kilpailuehtojen yhtenäistämiseksi pyritään verotuksessa siihen, että arvonlisäveroprosentit liikkuisivat kaikissa maissa samojen rajojen puitteissa.

Yhteisen matkailualan informaatiojärjestelmän luominen on ollut tutkittavana vuodesta 1987. Tarvittava tekniikka on olemassa, mutta järjestelmän edellytyksenä on standardisointi. Tilastojen yhtenäistäminen kuuluu myös ohjelmaan.

Vuoden 1984 Luxemburgin julistuksessa mainitaan keskustelut ja informaation vaihto

matkailukysymyksissä. Käytännössä EFTA-maat ovat kuitenkin joutuneet aivan uuteen kilpailutilanteeseen EC-maiden kanssa yhteisöjen Euroopan ulkopuolelle suuntaaman markkinoinnin myötä. Tässä kampanjassa puhutaan Euroopasta, mutta mainitaan vain kaksitoista EC:n jäsenmaata. Perinteisesti Länsi-Eurooppaa on markkinoitu kaikki maat kattavan Euroopan matkailukomission ETC:n puitteissa, mutta nyt joutuvat EC:hen kuulumattomat yksitoista ETC-maata harkitsemaan omia markkinointitoimenpiteitään.

Suomeen suuntautuvassa matkailussa yhteisöjen merkitys korostuu tulevaisuudessa nykyistään, sillä jo väestömääränsä perusteella EC muodostaa erittäin huomattavan asiakaskunnan. Esimerkiksi Saksan liittotasavalta, jonka kansalaiset käyttävät matkailuun eniten rahaa koko maailmassa, on Suomen kannalta eräs merkittävimpiä markkina-alueita, jossa Suomen-matkailulla katsotaan olevan erittäin hyvät kasvumahdollisuudet.

Vuonna 1987 ulkomaalaisten yöpymisiä kirjattiin maamme majoitusliikkeissä 2,2 miljoonaa, ja ulkomailta saamamme matkailutulot olivat 3,7 miljardia markkaa, mikä vastasi 3,8 % tavaroiden ja palveluiden viennistä. EC-maiden osuus yöpymisistä oli 30 % ja valuutatuloista 26 %.

EC-maiden merkitys kansainvälisessä matkailussa on varsin merkittävä. Noin 40 % kansainväliseen matkailuun käytetyistä varoista tulee yhteisöön kuuluvista maista.

Suomen suhtautuminen

Sisäisten markkinoiden toteutuminen merkitsee ennen kaikkea EC:n sisäisen matkailun huomattavaa helpottumista sekä EC-maiden voimakasta yhteisesiintymistä Euroopan ulkopuolisilla markkinoilla, joilla mm. Suomi kilpailee samoista matkailijoista. Sisäisten markkinoiden muodostuminen asettaa siten yhteisöihin kuulumattomat maat aikaisempaa epäedullisempaan asemaan kansainvälisillä matkailumarkkinoilla.

EC:n sisäisten markkinoiden toteutuessa Suomen matkailun ja matkailuelinkeinon tulee sopeutua uuteen tilanteeseen. Suomen on ryhdyttävä aikaisempaa aktiivisemmin seuraamaan integraatiokehityksen vaikutusta matkailuun. Ensisijaisesti pyritään matkailuunkin liittyvät asiat valmistelevaan yhteistyössä EFTAn

tai muiden Pohjoismaiden kanssa. Tämän lisäksi Suomen on käytävä neuvotteluja myös suoraan EC:n kanssa.

Asioiden valmistelemiseksi Suomessa MEK on asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on yhdentymiskehityksen seuranta, vaikutusten arviointi Suomen kannalta sekä toimenpiteiden suunnittelu integraatiokehityksen varalta.

10.6. Kulttuuri

Kansainvälinen kehitys

Länsi-Euroopan taloudellinen ja poliittinen yhdentymiskehitys on herättänyt kulttuuripoliittista keskustelua sekä yhteisömaissa että niiden ulkopuolella. Vaikka EC:n perusasiakirjoista puuttuu kulttuuripoliittinen näkökohta on EC:n kulttuuriministerien neuvosto toukuussa 1988 asettanut pysyvän kulttuurikomitean. Euroopan yhteisöjen komissio asettaa lisäksi neuvoa-antavan toimikunnan, jonka jäseniksi kutsutaan EC-maiden merkittäviä kulttuurihenkilöitä. Samalla on vahvistettu EC:n kulttuuripolitiikan neljä painopistealuetta, jotka ovat: audiovisuaalisen kulttuurin tukeminen, kirjan asema, koulutus kulttuurialan tehtävänä sekä rahoituskysymykset, erityisesti yksityinen sponsorointi. Tavoitteeksi on asetettu ”yhtenäisen eurooppalaisen kulttuurialueen”

luominen. Ministerineuvoston päätöksellä EC:n kulttuuripoliittiset hankkeet ovat avoimia myös muille kuin yhteisöjen jäsenmaille ehdoilla, jotka on tarkoitettu myöhemmin täsmentää.

Suomen suhtautuminen

EC:n kulttuuripolitiikan tehostaminen ja merkittävien projektien käynnistäminen saat-
taa jättää EC:n ulkopuoliset maat kuten Suomen, Ruotsin ja Norjan tärkeiden hankkeiden ja kontaktien ulkopuolelle. Suomen tulee pyrkiä hyödyntämään Euroopassa kaikkia yhteistyömahdollisuuksia kulttuurin alueella. Liittyminen Euroopan neuvoston jäseneksi parantaa osaltaan näitä mahdollisuuksia. EC pyrkii lisäksi toteuttamaan kulttuuriohjelmiaan myös neuvoston kanssa yhteisesti toimien. Osallistumisesta EC:n projekteihin jouduttaneen useimmiten neuvottelemaan suoraan yhteisöjen elinten kanssa.

EC:n sisäisen kehityksen valossa on tärkeää, että Pohjoismaat tehostavat kansainvälisiä yhteiseiintymisiään taide- ja sivistyselämän alalla. Pohjoismaat voivat myös yhdessä neuvotella osallistumisesta niitä kiinnostaviin EC:n ja Euroopan neuvoston kulttuuripoliittisiin hankkeisiin.

LIITTEET

1. TAVARAKAUPPAVAIHTO LÄNSI-EUROOPAN KANSSA

Tavaraviennin jakautuma markkina-alueittain				Tavaratuonnin jakautuma markkina-alueittain			
	1970 %	1980 %	1987 %		1970 %	1980 %	1987 %
EC (12 maata)	48	40	42	EC (12 maata)	45	35	44
EFTA (6 maata)	21	23	23	EFTA (6 maata)	22	17	19
SEV-Eurooppa	16	20	17	SEV-Eurooppa	16	24	17
Muut maat	15	17	18	Muut maat	17	24	20
Yhteensä	100	100	100	Yhteensä	100	100	100

Teollisuustuotteiden viennin osuus tuotannon bruttoarvosta

	EC %	EFTA %	SEV- Eurooppa %	muut %	vienti yht. %	koti- markkinat %	teoll. tuotanto %
1980	13	8	7	6	34	66	100
1985	13	7	8	7	35	65	100
1987	15	8	6	6	35	65	100

Teollisuustuotteiden tuonnin osuus käytöstä
(tuotanto + tuonti — vienti)

	EC %	EFTA %	SEV- Eurooppa %	muut %	tuonti käytöstä %	kotimainen tuotanto käytöstä %	käyttö yht. %
1980	13	7	4	5	29	71	100
1985	14	6	3	6	29	71	100
1987	16	7	3	6	32	68	100

Vienti EC-maihin SITC:n hyödykekohtaisten pääluokkien mukaan

	1970 %	1980 %	1987 %
Elintarvikkeet ja elävät eläimet, sis. eläin- ja kasvirasvat sekä juomat ja tupakka	2	2	1
Raaka-aineet (pl. syötävät sekä polttoaineet)	42	32	19
Polttoaineet	1	3	2
Kemian tuotteet	2	4	5
Valmistuotteet	47	46	53
Koneet ja laitteet sekä kuljetusvälineet	4	7	15
Kulutushyödykkeet	2	6	5
	100	100	100
Mmk (2.252)	(20.389)	(36.915)	

Tuonti EC-maista SITC:n hyödykekohtaisten pääluokkien mukaan

	1970 %	1980 %	1987 %
Elintarvikkeet ja elävät eläimet, sis. eläin- ja kasvirasvat sekä juomat ja tupakka	3	4	4
Raaka-aineet (pl. syötävät sekä polttoaineet)	4	5	4
Polttoaineet	1	5	3
Kemian tuotteet	15	16	14
Valmistuotteet	7	23	21
Koneet ja laitteet sekä kuljetusvälineet	45	38	40
Kulutushyödykkeet	25	9	14
	100	100	100
Mmk (2.977)	(19.478)	(38.510)	

2. PALVELUKAUPPA LÄNSI-EUROOPAN KANSSA

Suomen palvelutulojen alueittainen jakauma vuonna 1985

	Kuljetus- tulot %	Matkustus- tulot %	Muut %	Yht. %
EC	34	34	18	27
EFTA	19	55	25	29
SEV	8	1	21	12
Muut	39	10	36	32
Yhteensä ..	100	100	100	100
Mmk (6.216)	(3.258)	(6.224)	(15.698)	

Suomen palvelumenojen alueittainen jakauma vuonna 1985

	Kuljetus- tulot %	Matkustus- tulot %	Muut %	Yht. %
EC	29	36	31	32
EFTA	13	32	25	23
SEV	13	5	2	6
Muut	45	27	42	39
Yhteensä ..	100	100	100	100
Mmk (2.545)	(5.031)	(6.554)	(14.130)	

Nopeasti kasvanut ryhmä ”muut” sisältää mm. konsultti- ja välityspalkkiot sekä teolliset palvelut.

3. SUORAT SIOITUKSET SUOMESTA ULKOMAILLE JA ULKOMAILTA SUOMEEN

Suorat sijoitukset Suomesta ulkomaille: Suomalaisten yhtiöiden nettosijoitukset ulkomailla oleviin tytär- ja osakkuusyhtiöihin v. 1983—87, milj. mk. (Sijoitukset yhtiöihin, joissa suoran suomalaisen omistuksen osuus on vähintään 10 %, vuonna 1983 vähintään 20 %)

	1983	1984	1985	1986	1987	1983—87	Yht. %
EFTA	138	1 351	371	1 723	686	4 267	31.8
EC	598	654	817	1 326	2 385	5 780	43.0
Pohjois-Amerikka	606	286	659	334	474	2 359	17.6
Kehitysmaat	94	179	160	227	115	775	5.8
Muut	15	9	69	31	126	250	1.8
Yhteensä	1 451	2 479	2 076	3 641	3 786	13 431	100.0
josta Pohjoismaat	199	879	371	1 809	1 419	4 677	34.8

Suomalaisten suoraan omistamien tytär- ja osakkuusyhtiöiden lukumäärä ulkomailla toimialoit-
tain 31.12.1987

	Teolli- suus	Kauppa	Rahoitus ja vakuutus	Muut	Yht.	%
EFTA	114	412	9	174	709	31.7
EC	149	460	31	248	888	39.6
Pohjois-Amerikka	68	144	16	107	335	15.0
Kehitysmaat	46	78	25	91	240	10.7
Muut	11	28	1	28	68	3.0
Yhteensä	388	1 122	82	648	2 240	100.0
josta Pohjoismaat	123	379	8	152	665	29.7

Suomalaisyriytysten suorien sijoitusten tärkeimmät kohdemaat ovat olleet perinteiset vientimaam-
me: Ruotsi, Iso-Britannia, Saksan liittotasavalta ja Yhdysvallat.

Suorat sijoitukset ulkomailta Suomeen: Ulkomaisten yhtiöiden nettosijoitukset Suomessa oleviin
tytär- ja osakkuusyhtiöihin vuosina 1983—87, milj. mk.

	1983	1984	1985	1986	1987	1983—87	Yht. %
EFTA	98	168	233	1 447	194	2 140	75.0
EC	—63	21	153	99	128	338	11.8
Pohjois-Amerikka	36	120	—23	84	82	299	10.5
Sosialistiset maat	13	14	23	—7	1	44	1.5
Muut	4	1	2	4	23	34	1.2
Yhteensä	88	324	388	1 627	428	2 855	100.0
josta Pohjoismaat	99	148	248	1 466	193	2 150	75.3

Ulkomaisten yhtiöiden suoraan omistamien tytär- ja osakkuusyhtiöiden lukumäärä Suomessa toimialoittain 31.12.1987

	Teolli- suus	Kauppa	Rahoitus ja vakuutus	Muut	Yht.	%
EFTA	148	598	10	138	894	58.7
EC	74	243	3	64	384	25.1
Pohjois-Amerikka	17	81	2	25	125	8.2
Sosialistiset maat	—	9	—	3	12	0.8
Muut	5	21	—	83	109	7.2
Yhteensä	244	952	15	313	1 524	100.0
josta Pohjoismaat	163	615	10	204	992	65.1

Eniten Suomeen virtaa suoria sijoituksia Ruotsista. Tärkeimmät Suomeen suoria sijoituksia tekevät EC-maat ovat Tanska, Saksan liittotasavalta ja Iso-Britannia.